

AVIOERO VIRITETTY

Avioerot avio-ongelmien ratkaisuna Jämsässä vuosina 1890 - 1910

Riina Nuutinen

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kesäkuu 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Riina Nuutinen	
Työn nimi – Title AVIOERO VIRITETTY: Avioerot avio-ongelmien ratkaisuna Jämsässä vuosina 1890 - 1910	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 101 + liitteet 1 sivu
Tiivistelmä – Abstract <p>Avioliittoinstituutio koki paineita muuttua 1800 - 1900-lukujen vaihteessa. Avioliiton merkitys elinikäisenä sopimuksena muuttui 1800-luvun lopulla, jolloin avioerojen määrä Suomessa lähti kasvuun. Aikaisemmassa tutkimuksessa on perehdytty muun muassa avioeromäärien alueellisiin eroihin ja avioeronneisuuden tekijöihin, kun taas tässä tutkimuksessa keskitytään avioerojen laadulliseen analyysiin avio-ongelmien näkökulmasta. Tutkimuksen loppupuolella avioeroja tutkitaan perinteisin määrällisin menetelmin ja vertailun avulla. Avioeroon liittyivät parin keskinäiset suhteet ja sen ongelmat, jotka muuttuivat julkisiksi oikeudenkäynnin yhteydessä. Avioerotuomion edellytys oli vetoaminen oikeudellisiin avioeroperusteisiin: omavaltaiseen hylkäämiseen tai aviorikokseen (huoruuteen). Ainoastaan tuomitut avioerot päätyivät avioerotilastoihin.</p> <p>Tutkimus keskittyy avioeroihin ja sen taustalla vaikuttaneisiin avio-ongelmiin Jämsässä. Jämsä oli tutkimusaikana vuosina 1890 - 1910 poikkeuksellinen maalaispitäjä muun muassa kehittyneellä teollisuudellaan ja suurella avioeronneisuudellaan. Jämsä pitäjänä tarjoaa rajatun ympäristön tutkimukselle. Tutkimuksessa ilmenee suuri tilattoman väestön osuus pitäjässä ja avioeronneisuudessa. Avioparien elinympäristö, toiminnan mahdollisuudet ja rajoitteet määrittyivät sosiaalisen kontrollin, vallan ja sosiaalisen statuksen näkökulmista. Tutkimuksessa pysytään selkeästi avioparien avio-ongelmissa ja avioerokontekstissa.</p> <p>Avio-ongelmat eivät vastanneet avioerolainsäädännön (Naimiskaari) sallimia avioeroperusteita, vaan syyt eroille olivat moninaisempia. Avioeroihin päädyttiin keskipitkän ja pitkän avioliiton jälkeen. Avioeroja hakivat useimmiten miehet vaimon uskottomuuden perusteella. Vaimot peräänkuuluttivat kadonneita aviomiehiään ja toisaalta hylättyjä aviovaimoja painoi huoli taloudellisen turvan menettämisestä. Avio-ongelmat eivät riittäneet jokaisessa tapauksessa avioerotuomioon, ja näin avioparit joko jatkoivat avioliittoaan, tai erosivat epävirallisesti. Aviosuhteita ja -eroja sääтели lain lisäksi kirkon ja paikallisyhteisön moraalikäsitykset. Nämä normittivat avioliiton sallitut ja kielletyt rajat. Yhteisön merkitys korostui avoimessa yhteiskunnassa ja elintiloissa.</p>	
Asiasanat – Keywords Avioliitto, avioero, avio-ongelma, seksuaalisuus, väkivalta, Jämsä, Keski-Suomi, 1800-luku, 1900-luku, hylkääminen, aviorikos, avioeronneisuus, sosiaalinen status, gender, sosiaalinen kontrolli, riittäisyys	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Avioerot ajassa	1
1.2 Avioeron perusteet	4
1.3 Tutkimustehtävä	7
1.4 Aiempi tutkimus.....	9
1.5 Lähdeaineisto ja -kritiikki	13
1.6 Tutkimusmenetelmät	16
2 MAASEUTUYHTEISÖ VUOSISADAN VAIHTEESSA JA KÄRÄJILLÄ.....	18
2.1 Jämsäläinen elämänmeno	18
2.2 Sosiaalinen status Jämsässä.....	19
2.3 Jämsäläinen kärjäkonteksti	22
3 AVIO-ONGELMAT AVAUTUVAT	27
3.1 Avio-ongelmat jämsäläisessä aviosuhteessa	27
3.2 Riitaisuus ja väkivalta iskevät kiilan aviosuhteeseen.....	29
3.3 Ken kättä kohottaa.....	33
3.4 Sopimattomia yhteiselämään	37
3.4.1 Taloudelliset haasteet ja liitännäisongelmat.....	37
3.4.2 Tiet erkanevat.....	43
4 ONGELMANA YLITSEVUOTAVA SEKSUAALISUUS JA RAKKAUS.....	46
4.1 Luvaton seksuaalisuus aviosuhteessa.....	46
4.2 Avio-ongelmana ulkopuolinen seksuaalisuus	47
4.3 Rajatut tilat seksuaalisuudelle	51
4.4 Rakkaus avio-ongelmissa.....	53
4.4.1 Luvaton seksuaalisuus ja rakkaus	53
4.4.2 Näkymättömät avioseksuaalisuuden ongelmat	56

5 AVIOERO VIREILLE	59
5.1 Avioeroproessi avio-ongelmien ratkaisuna	59
5.2 Hylkäys avioeroperusteena	60
5.3 Aviorikos avioeroperusteena.....	64
5.4 Asianosaiset avioerotapauksissa	69
5.4.1 Aviopuolisot.....	69
5.4.2 Muut osapuolet.....	72
5.4.3 Osapuolten sosiaalinen status.....	74
6 TUOMION AIKA	80
6.1 Avioeropäätös	80
6.2 Erottamattomat.....	82
6.3 Avioerojen yhteydessä tuomitut huoruusrikokset.....	84
6.4 Tuomittu tulevaisuus.....	86
7 LOPPUPÄÄTELMÄT	90
LÄHTEET	96
LIITTEET.....	102

1 JOHDANTO

1.1 Avioerot ajassa

Jämsäläisen talollisen avio-ongelmat valottavat moninaisia syitä avioerolainsäädännön asettamien raamien takana:

”Asialliset ovat olleet avioliitossa elokuusta ylitse 17. vuoden, jonka ajan ja varsinkin mitä tulee yli 10 vuoden on Olga käyttäytynyt varsin julmasti ja kelvottomasti miestänsä kohtaan: Ensimmäisenä hävyttömyytensä aseina on hän käyttänyt mustasukkasuutta, soimaten miestänsä kaikkiin naisihmisiin kun näki. Mies hoiti talouttansa miehen tavalla, mutta vaimo heitti emännystoimetkin miehensä tehtäväksi, makaamalla sängyssä ja kiroten miestänsä; kulki pitkin kylä joissa soimasi miestänsä mitä töykeimmästi ja jakoi kylän akoille tavaroita, nim. niille, jotka miestä sortivat; harjoittipa irstaita elämää siihen määrään, että hylkäämällä oman aviovuoteensa makoili työmiesten kanssa salaisissa piilopaikoissa yöt lävitse; hakkasi miestänsä millä aseella osui, varsingin hiilihangolla/[- - -], ja kerrankin sieppasi pystysti kovan taikimen, jolla pieksi ympäri korvia, miehen koskaan vastustamatta.”¹

Tutkin pro gradu-työssäni vuosien 1890 - 1910 avioeroja keskisuomalaisessa pitäjässä Jämsässä². Minua kiinnostavat varsinaisten avioerojen lisäksi avioerojen taustalla vaikuttaneet avio-ongelmat eli syyt, jotka saivat avioliiton³ epäonnistumaan. Jämsä on tutkimusajalle poikkeava agraaripitäjä muun muassa kehittyneellä teollisuuden osuudellaan ja korkealla avioeronneisuudellaan. Historiantutkija Pirita Frigren on todennut väitöskirjassaan *Kotisatamassa: merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa* (2016), että avio-ongelmat heijastavat käänteisesti aikalaisten avioliitolle asettamia rajoja ja ihanteita. Näin ollen ongelmat ovat itse avioliiton purkautumisen myötä tärkeimmät keinot ymmärtää aikalaisten arvo- ja kokemusmaailmaa.⁴

¹ JyMA Jämsän Sk 1897, § 107: liite 3 ”Kirjallinen vastaus”.

² Vanhan Jämsän pitäjä ennen vuotta 1925 (sis. Jämsä, Jämsänkoski ja Koskenpää). Tutkimuksessa kaikki ovat yhdistetty Jämsäksi.

³ Avioliitto on tässä kahden henkilön, miehen ja naisen välinen aviosuhde sekä avioliitto instituutiona. Merkityksien ero tulee esille asiayhteydestä.

⁴ Frigren 2016, 164. Arvot ja arvomaailma tässä tutkimuksessa ovat yhteydessä luterilaiseen ja yhteisössä jaettuun moraalikoodistoon kietoutuvia ihanteita ja näkemyksiä oikeista toimintatavoista ja käytänteistä aviokontekstissa.

Avioero oli 1800 - 1900- lukujen taitteessa prosessi, jolla haettiin lopullista muutosta avioliiton ongelmiin ja aviopuolisoiden erimielisyyksiin. Tuomittu ero päätti avioliiton aviopuolisoiden välillä, mutta tuota toivottua päätöstä edelsivät usein pitkä ongelmainen liitto ja raskas oikeuskäsittely. Tämän vuoksi avio-ongelmiin pyrittiin vastaamaan myös omilla toimilla tai pitäen ongelmat omana tietona.⁵ Puoltavan tuomion saivat ainoastaan ne pariskunnat, joiden ongelmat täyttivät avioeron oikeudelliset perusteet⁶.

Avioliiton luonne muuttui vuosisadan vaihteessa yhä enemmän niin sanotusta talouspohjaisesta sopimuksesta tunneperusteiseen liittoon, mikä lisäsi avioeronneisuutta muiden yhteiskunnallisten muutosten ja murrosten yhteisvaikutuksessa. Avioliitto kirkollisena ja yhteiskunnallisena instituutiona maallistui ja vapautui tiukasta uskonpuhdistuksenaikaisesta avioliittoideologiasta ja absoluuttisesta sukupuolimoraalista⁷. Avioliitto ei ollut muutoksista huolimatta irrallaan juuristaan ja ympäristöstään. Tämän vuoksi avioliitto instituutiona käsitti samanaikaisesti eri arvomaailmoja ja normeja⁸ paikallisilla tasoilla, Suomessa ja muissa länsimaissa.⁹

Avioliitto elinikäisenä ja kaiken kestäväenä sopimuksena joutui kyseenalaiseksi, mitä syvemmälle avioerot juurtuivat ongelmaisten pariin tapakulttuuriin ja yksilön toiminnan mahdollisuuksiin. Avioliitot eivät muuttuneet yhtäkkiä epävarmemmiksi tai onnettomammiksi, vaan niissä opittiin ratkaisemaan ongelmia ja tavoittelemaan ongelmattomampaa elämää avioeron kautta. Jäykkä avioerolainsäädäntö ja kirkon tavoite pitää pariskunnat yhdessä kuolemaan saakka olivat pariskunnille paikoin esteitä, mutta myös suojia mielivaltaisista tai hetkellisistä kiukunpuuskista vastaan.¹⁰

Avioerot olivat harvinaisia vielä 1800-luvun puolivälissä Suomen suurruhtinaskunnassa (keskimäärin 30 vuodessa), mutta 1890-luvulla niiden vuosittainen määrä koko Suomessa kohosi yli sadan avioeron vuodessa. 1910-luvulla määrä kohosi radikaalisti. Tässä tapahtui määrällisen muutoksen lisäksi menetelmällinen muutos myönnettyissä

⁵ Frigren 2016, 165; Kietäväinen-Sirén 2015, 113; Rautiala 1984, 76; Sogner, ym. 2000, 171; Lius 2010.

⁶ Mahkonen 1978; Mahkonen 1980.

⁷ Yhdyntä kuului ainoastaan avioliittoon suvunjatkamistarkoituksessa. Esim. Lidman 2011, 126.

⁸ Normit tässä tutkimuksessa viittaavat aineettomiin tukirakenteisiin ihmisten elämän ja toiminnan määrittämisessä, jota uusinnettiin ja ylläpidettiin virallisten säädöksiin ja yhteisön tapakulttuurin avulla. Esim. Karonen(a) 2002, 14; Koskivirta 2007 164: Normien vastainen toiminta katsotaan poikkeukselliseksi ja paheksuttavaksi.

⁹ Esim. Lidman 2015; Nieminen 1993, Phillips 1988 Häggman 1994; Helin 1974.

¹⁰ KL/1686 (1986), 15. luku § 2; Kietäväinen-Sirén 2015, 58; Seppälä 1977, 16, 18, 19; Rautiala 1984, 77; Nieminen 1993, 26 - 27; Westermarck 1932, 243; 268; JyMA Jämsän Sk 1890, § 378; Sk 1895, § 135; Sk 1897, 56; Seise 1994; Mahkonen 1978, 25 - 28, 108; Räisänen 1995, 73; Häggman 1994.

avioeroissa. Tuohon saakka avioeroja oli pääsääntöisesti myönnetty voimassa olleen vuoden 1734 Ruotsin valtakunnanlain (RVL) Naimiskaaren (NK) huoruuden ja omavaltaisen hylkäämisen (karkaaminen teille tietämättömille) perustein¹¹. Naimiskaari salli avioerojen myöntämisen myös erivapausmenettelyin, joiden osuus kasvoi 1910-luvulta aina Avioliittolain (AL/1929) uudistukseen saakka. Uudessa avioliittolaissa Venäjän vallan ajan senaatin ja sen oikeusosaston käyttämät yleiset erivapausmenettelyperusteet siirtyivät alioikeudelle käytettäviksi avioeroperusteiksi hylkäämisen ja huoruuden rinnalle.¹² Esitetyt kaksi perustetta (huoruus ja hylkääminen) olivat Euroopassa yleisesti käytettyjä avioeroperusteita.¹³

Alueellisesti avioerot yleistyivät voimakkaimmin kaupungeissa. Sisämaassa yleistymistä havaittiin erityisesti Keski-Suomessa (tarkemmin Jämsässä, Keuruulla ja Korpilahdella), ja seksuaalikysymyksissä epäsiiveellisyys korostui erityisesti Keuruu/Multia akselilla. Alueellisiin painotuksiin syyksi on esitetty ennen kaikkea kaupunkien kohdalla yhteiskunnan aatteellista, sivistyksellistä ja taloudellista vapautumista. Myös tilattoman väestön vähäisyyttä Länsi ja Keski-Suomessa on esitetty aiemmassa tutkimuksessa yhdeksi eroja mahdollistaneeksi tekijäksi (vrt. Itä-Suomi). Näin tutkijat ovat ottaneet esille sosiaalisen aseman ja liikkuvuuden merkityksen avioerojen tematiikassa.¹⁴ Itse Keski-Suomen tai sen osien (Jämsä, Keuruu, Korpilahti) avioeronneisuutta ei ole aiemmassa tutkimuksessa pyritty selittämään.

Jämsässä avioerotapauksia eli alioikeudessa haettuja ja siellä päätettyjä prosesseja oli tutkimusajankohdallani 39¹⁵. Varsinaisia avioeroja tuomittiin näistä 20, karkeasti puolet avioerotapauksista päättyivät avioeroon. Vertailuna naapuripitäjässä Keuruulla esiintyi vuosina 1881 - 1900 yhteensä 47 erotapausta ja näistä avioeroon tuomittiin 13. Luvut eivät kerro erojen absoluuttista lukumäärää, sillä pariskunnat saattoivat valita

¹¹ RVL/1734 (1909): NK 13. luku § 1 (huoruus) ja § 4 (hylkääminen).

¹² Saarimäki 2014, 117; Mahkonen 1980, 2, 53 - 54; Frigren 2016, 165; Mahkonen 1978, 103, 111: yleisimmät erivapausperusteet olivat mm. välien rikkoontuminen, parantumaton mielisairaus ja epäsiiveellinen elämä v. 1897 - 1907.

¹³ Phillips 1988, 279.

¹⁴ Mahkonen 1980, 2 -3, 10, 15, 70 - 73, 75, 77; Nieminen 1951, 87; Seise 1994.

¹⁵ Tapauksia esiintyi 45 ajanjaksolla, mutta neljä näistä oli alkanut ennen vuotta 1890 ja kaksi jatkunut yli tarkasteluajanjakson. Nämä ovat tutkimuksen laadullisessa analyysissä mukana, mutta ne ovat poistettu tilastoja vääristämästä. Saarimäki on liseniaattityössään päättänyt venyttämään ajallisia rajoja saadakseen alkaneet ja päättyneet prosessit kokonaan mukaan, mutta hänellä on ollut lyhempi tarkasteluajanjakso. Tällä ei sinänsä ole merkitystä, kun tarkastelujakso on rajattava jollain menetelmällä.

epävirallisen erokeinon virallisen sijasta tai sitä edeltävänä menetelmänä¹⁶. Lisäksi senaatin myöntämät erillisluvan varaiset erot eivät näy käyttämässäni tuomiokirja-aineistossa.

1.2 Avioeron perusteet

Avioliitto oli 1800 - 1900-lukujen vaihteessa vallitseva yhteiskunnan osa, johon vaikutti sen ajan arvot ja normit. Avioideologia kumpusi aina uskonpuhdistuksen ajalta kirkon ja maallisen hallinnon tavoitteista sitoa yksilöt tiiviisti vallan ja valvonnan alle, mutta se oli myös väline pyrkiä absoluuttiseen sukupuolimoraaliin ja aviorakkauteen.¹⁷ Avioliittoinstituutio kantoi harteillaan perheyksikön onnistumisen valvontatehtäviä, joiden taustalla vaikuttivat talous-, sopu-, ja kristillisen aviorakkauden ihanteet. Avioliitto avioideologian mukaan tuli olla kahden saman säätyisen ihmisen liitto, jolla oli vanhempien ja sukujen hyväksyntä. Lisäksi avioliiton tuli olla valtdynamiikaltaan tasapainoinen yhteiskunnan tukipilari, jossa mies hallitsi yksikköä vaimonsa tukemana. Avioliiton tuli tuoda osapuolille, etenkin vaimolle ja lapsille, taloudellista turvaa. Lisääntyminen suvunjatkamistarkoituksessa oli avioliiton ydintarkoitus ja yhdyntä kuului ainoastaan avioliittoon tässä mainitussa tarkoituksessa (absoluuttinen sukupuolimoraali). Aviorakkauden perusolettamus aviosuhteessa ja sen toimivuudessa ei ollut nykyisen vapaaehtoisen, tunnepohjaisen rakkaussuhteen kaltaista, vaikka romanttinen rakkaus on voitu lukea jo yli 1000 eaa. säilyneistä teksteistä. Aviorakkaus määriteltiin ensisijaisesti kirkon tavoitteista ja perusteista, se oli tasavertaista kumppanuutta ja kunnioitusta toista osapuolta kohtaan.¹⁸

Avioliittoa ja oikeutta sen päättämiseen sääntelivät maallinen ja kirkollinen lainsäädäntö sekä näiden taustalla vaikuttaneet valtiolliset tavoitteet ja luterilainen moraalikoodisto.¹⁹ Avioliitto alistettiin tiukemmin kirkon valvonnan alle 1600-luvulla

¹⁶ Phillips 1988, 317.

¹⁷ Lidman, 2014, 87 - 89; Pohjola-Vilkuna, 1995, 124; Weeks 1898, 15: seksuaalisuudesta poliittisena tekijänä.

¹⁸ Lidman 2015; Niiranen, 1986, 148, 154, 161 - 163; Nieminen, 1993, 19; Nieminen, 1951, 66 - 67; Lukkarinen, 1933, 16 - 19.

¹⁹ Aalto 1996, 35; Niiranen 1986, 82; Nieminen 1993, 13.

ja erityisesti Kirkkolain (KL) uudistus vuonna 1686 tarkensi niin avioliiton solmimisen kuin myös sen päättämisen määreitä.²⁰

Avioliiton arvo- ja moraalipohja oli luterilaisen uskonnon kolmisäätyoppi, jolla pyrittiin taisteluun syntiä (ulkopuolinen seksuaalisuus, kunnianttomuus²¹) vastaan päämiesten (hallitsija, pappi, isäntä) kautta. Kolmisäätyoppia pyrittiin opettamaan (KL/1686) rahvaalle katekismukseen liitetyn huoneentaulun kautta, jossa se säilyi aina 1800-luvun puolivälille saakka.²² Tästä välittyi vuosisatojen ajan hierarkkinen yhteiskunta- ja aviojärjestys, jossa naisen vastuu kodinhoidosta ja miehensä alaisuudesta korostui. Huoneentaulun ja kirkon asettamien normien täyttäminen oli etenkin maalaispitäjissä vielä 1800-luvun lopulla tavallista, vaikka yhteiskunnan aatteellinen vapautuminen oli käynnissä.²³

Itse avioero kuuluu luterilaisessa uskonnossa maalliseen instituutioon ja on näin katolisen kirkon sakramentista poiketen mahdollinen purkaa. Perusteiksi vuoden 1686 Kirkkolaissa määriteltiin huoruus ja katoaminen. Näin myös avioparien seksuaalikäyttäytyminen ja yhteiselämä eli yhdessä asuminen määriteltiin aviosuhteen ratkaiseviksi tekijöiksi. Tällä ei kannustettu eroon, vaan prosessi luotiin niin, että varsinaista eroa edelsi kirkon ja tuomiokapitulin tarjoama sovittelu. Mikäli sopua ei syntynyt, pari jatkoi maallisessa oikeudessa asian käsittelyä. Lopullinen ero astui voimaan tuomiokapitulin myöntämän erokirjan myötä. Tämä muuttui valtakunnanlain uudistuksen myötä (RVL/1734) ja erokirja jatkoi toimintaa uudelleenavioitumisen esteettömyystodistuksena.²⁴

Vuoden 1686 Kirkkolaki toimi perustana Ruotsin valtakunnanlain (RVL/1734) Naimiskaarelle²⁵, jota maallinen oikeus noudatti avioeroja tuomitessaan. Alioikeudet eli maaseudulla Kihlakunnanoikeus ja kaupungissa Raastuvanoikeus, tuomitsivat avioeroja

²⁰ KL/1686 (1986); Esim. Nieminen 2003.

²¹ Kunnia tässä tutkimuksessa on roolilta odotettua toimintaa, esim. miehellä perheen hallinta. Sen säilyttäminen ei ollut vain yksilön, vaan myös perheen toimintaa puoltava tai rajoittava tekijä. Kunnian vastakohta oli kunnianttomuus. Esim. Jokiaho 2000, 135 - 136.

²² Lidman 2014, 87 - 89; Pohjola-Vilkuna 1995, 124; Nieminen 2003; Kietäväinen-Sirén 2015, 58 - 59, 67, 118; Berger & Luckmann, 1994, 67; Westermarck 1932; Nieminen 1951; Eilola 2002, 121; Fiebranz 2005, 143.

²³ Heininen & Heikkilä 2010, 168; Nieminen 2003, 4, 16 - 19, 76; Seppälä, 1977, 31; Pohjola-Vilkuna 1995, 125; Niiranen, 1986 167; Nieminen 1993, 25; Nieminen 1951, 7 - 8, 70; Östberg 1988, 23; Karonen(a) 2002, 14 - 15; Eilola 2002, 100 - 101; Sjögren 2009, 184; Sogner, ym. 2000, 183.

²⁴ KL/1686 (1986), 16. luku § 1, 6; Aalto 1996, 31, 35 - 36; Nieminen 2003, 31 - 32; Mahkonen 1980, 30, 32; Eilola 2002, 121; Karonen(b) 2002, 257.

²⁵ RVL/1734 (1909); KL/1686, 16. luku.

huoruuden (NK 13:1 §) ja omavaltainen hylkäämisen (NK 13:4, 6 §) mukaan²⁶. Näiden lisäksi avioero voitiin mitätöidä tietyin perustein, kuten avioliittoon pakottamisen tai impotenssin vuoksi.²⁷ Erivapausmenettelyin avioeroa saattoi hakea (syystä tai toisesta²⁸) Venäjän vallan aikaan senaatilta ja sen oikeusosastolta²⁹.

Kirkko ei sallinut suoranaisia pakkoavioliittoja³⁰, muttei myöskään avioliiton ulkopuolista seksuaalisuutta. Lihalliseen yhteyteen³¹ antautuneet naimattomat (ja kihlautuneet) ihmiset haluttiin vihkiä avioliittoon, ja kuulutuksien myötä tällaisten parien välille syntyi ns. epätäydellinen avioliitto eli pakkoavioliitto³². Tällä pyrittiin poistamaan esiaviollisen aktin häpeä ja sen purkamisessa meneteltiin Naimiskaaren mukaan.³³ Epätäydelliset avioliitot ovat käsitelty tässä tutkimuksessa avioerojen yhteydessä, vaikka Mahkonen *Johdatus perheoikeuden historiaan* (1978) on eritellyt ne purettuihin avioliittoihin. Hän on kuitenkin myöhemmin oikeushistoriallisessa teoksessaan käsitellyt näitä (avioliitto ja epätäydellinen avioliitto) yhdessä avioerolainsäädännön kohdalla.³⁴

Avioerojen liitännäisvaikutukset, kuten pesäosuuden ja lasten holhousasiat, olivat alioikeuden tuomiovallan piirissä jo ennen lakiuudistusta.³⁵ Esimerkiksi hylkäystapauksissa, hyljännyt osapuoli menetti naimaosansa yhteisestä pesästä (varallisuudesta), ja yhteistä pesää tuli jo avioliiton aikaan hoitaa kunnialla.³⁶

²⁶ Mahkonen 1978, 92: Omavaltaista hylkäämistä säänteli RVL/1734 NK 13. luku § 4 ja 6 seuraavasti: 1) puolison hylkäsi toisen häilyydestä ja ynseydestä, 2) puoliso oli lähtenyt Suomesta tai kadonnut jäljettömiin, 3) hylkääjä ei ollut palannut kuulutuksista huolimatta yhteiselämään vuoden ja yhden yön määräajassa. Tapauksissani ei esiinny NK 13. luvun § 6 mukaan tuomittuja avioeroja.

²⁷ RVL 1734 (1909): NK 1. luku § 1, 5; 2. luku § 12; 13. luku § 7 - 8; Saarimäki 2010, 178; Mahkonen 1978, 37.

²⁸ Mahkonen 1980, 54: erivapauksia ei määritelty tarkemmin.

²⁹ Mahkonen 1978, 88; Mahkonen 1980, 105: erivapauksin haettiin eroa 1809 - 1826 keisarilta, 1826 - 1892 senaatilta, 1892 - 1918 senaatin oikeusosastolta.

³⁰ RVL/1734 (1909): NK 1. luku § 5.

³¹ Aikalaisteksteissä käytetty nimitys yhdynnästä (myös lihallisuus).

³² Avioliitto, jossa toinen osapuoli vastusti liittoa. RVL/1734: NK: ns. epätäydellinen avioliitto syntyi, kun mies oli maannut kihlattunsa tai maannut naisen avioliittolupauksin. Alioikeus vahvisti liiton jommankumman osapuolen kanteesta (NK 3. luku § 9 ja 10). Naimiskaaren kohta perustui vuoden KL/1686 (1986), 15. luku § 13, 14: vahvistuksen teki tuomiokapituli. Mahkonen 1978, 15.

³³ Aalto, 1996, 31, 35 - 36; Nieminen, 2003, 31; Saarimäki 2010, 17, 18; RVL/1734: NK 3. luku § 9; Kietäväinen-Sirén, 2015, 60, 75; Niiranen, 1986, 329; Nieminen, 1951, 72 - 74; Eilola, 2002, 127; Lidman, 2011, 126

³⁴ Mahkonen 1978, 30 - 33, 93.

³⁵ Mahkonen 1980, 30; KL/1686, 21: 7.

³⁶ Esim. Sjögren 2009, 195; Sandvik 2005, 117, 120: vastuu pesänhoidosta oli Skandinaviassa ajanjaksolla aviomiehellä, mutta se tuli tehdä yhtä mielisesti vaimon kanssa. Aviomiehellä oli vaadittava osaaminen ja ymmärrys talousasioissa.

Aviosuhteita määritteli vuoden 1734 laissa Naimiskaaren lisäksi Rikoskaari (RK) ja uudistunut Rikoslaki (RL/1889). Esimerkiksi huoruudesta tuli yleisen syyttäjän nostaa syyte osallisia vastaan, mikäli avioeron yhteydessä tuomittiin rikoksesta huorin tehnyt osapuoli. Jos taas avioeroa oli haettu ainoastaan huoruuden perusteella, ei syyttäjällä ollut oikeutta ja velvollisuutta nostaa tästä kannetta.³⁷ Sama laki tulee esille esimerkiksi väkivallantekojä ja niiden luonnetta arvioitaessa aviosuhteissa.

1.3 Tutkimustehtävä

Avioliiton merkitys ja avioerojen määrän kasvu ovat saaneet historia- ja väestötieteilijöiden huomion 1900-luvun alusta saakka ja näistä on puhuttu paljon kriiseinä ja yllätyksellisinä muutoksina perhe-,³⁸ ja aviohistoriassa. Haluankin tutkimuksessani rajata avioeron yhteen pitäjään ja aikajaksoon, jotta pääsen mahdollisimman lähelle avioeroon liittyneitä ongelmia, tekijöitä ja tunteita.³⁹ Nämä avaavat mahdollisuuden rekonstruoida tavallisen jämsäläisen kokemuksen, ja yhteyden muihin ajallisesti läheisiin ilmiöihin kuten kasvavaan avioeronneisuuteen.⁴⁰

Tarkoitukseni on selvittää mitkä tai ketkä olivat avioerojen taustalla vaikuttaneet ongelmat tai henkilöt.⁴¹ Palvelivatko viralliset eroperusteet jämsäläisiä aviopareja? Pidättäydyn läpi tutkimukseni asettamassani avioerokontekstissa kotitalousyksikön ja avioparien välisissä suhteissa. En ota tutkimuksessani kantaa muun perheen, kuten lasten asemaan. Selvitän, mitä asioita puoliset ovat nimenneet ongelmiksi suhteissaan ja ovatko käräjäyhteisön jäsenet olleet yhtä mieltä. Tulevatko lausunnoissa esille vain taloudelliseen kumppanuuteen liittyvät seikat vai voidaanko lausunnoista osoittaa myös rakkauden merkitystä aviosuhteelle?

³⁷ RL/1889 (1919), 19. luku § 3: *Huoruudenrikoksesta älköön virallinen syyttäjä tehkö syytettä, ellei asianomistaja ole sitä syytteesen pantavaksi ilmoittanut taikka avioeroa rikoksen takia ole oikeudessa haettu, taikka huoruudessa siitetylle lapselle eläkettä tuomittu.* Vrt. NK 13 luku § 1 muist.

³⁸ Perheen määritelmä riippuu ympäristöstä, kulttuurista ja tutkimuksen rajauksesta. Perhehistorian ja perhekäsitteen ongelma on, ettei perhe ole koskaan yhtä kuin käsite tai ihanne perheestä. Häggman 1996, 16.

³⁹ Matt 2011; Häggman 1996, 71.

⁴⁰ Dahl 1971, 16 - 17, 20, 33; Östberg 1988, 11; Karonen(b) 2002, 255; Elomaa 2001; Nieminen 1951, 2; Laitinen 1988, 132.

⁴¹ Phillips 1988, 280: esittää, että usein avioliitossa ilmenevä stressi ja itse avioeroon johtaneet syyt sekoitetaan keskenään. Tämän vuoksi pysyn avioerokontekstissa ja lähdeaineiston puitteissa.

Tarkastelen esille tulevia seikkoja ja aviopareja avioerokontekstin lisäksi paikallisessa kontekstissa. Tämän vuoksi selvitän, millainen ympäristö Jämsä ja jämsäläiset käräjät ovat olleet aviopareille ja heidän toiminnalleen. Tässä sosiaalinen status, talous ja valta⁴² nousevat toiminnan ehtojen määrittäjiksi. Lisäksi sosiaalinen sukupuoli, *gender*⁴³, nousee aiemmassa tutkimuksessa etenkin seksuaalikäytöksissä ja naisen suhteessa patriarkaattiin avioparien toiminnan ehdoiksi.⁴⁴

Toimintaympäristö ei pitäjässä rajoittunut vain fyysisiin puitteisiin, vaan yhteisön merkitys korostui avoimessa yhteiskunnassa. Selvitän, kuinka paikallisyhteisö (muun muassa perhe, suku, naapurusto, työyhteisö) määrittä ja kontrolloi avioparien toimintaa. Tätä kautta pääsen kiinni yhteisön normeihin, arvoihin ja moraalikoodistoon⁴⁵, jotka toiminnan myötä muodostavat yhteisön harjoittaman sosiaalisen kontrollin.⁴⁶ Nämä paljastuvat kysymyksenasetteluni ja esimerkkikonfliktien eli norminvastaisuuden kautta.⁴⁷ Avioeroon kytkeytyvät vahvasti moraalinen ja sosiaalinen kontrolli myös kirkon ja valtiollisten toimijoiden puolesta.⁴⁸ Tämä tulee esille esimerkiksi kirkon asemassa ihmisen maineen⁴⁹ ja kunnian⁵⁰ määrittäjänä ja käräjätuomarin lainsäädännön tulkitsijana. Otan näitä seikkoja tutkimuksessani huomioon, mutta tarkastelen avioeroja ennen kaikkea yhteisön kontrollin ja omistajuuden kautta.⁵¹

Avioerotutkimus on perinteisesti määrällistä ja vertailevaa tutkimusta esimerkiksi alueellisten ja tuomion laadullisten seikkojen kesken. Minua kiinnostavat ennen

⁴² Valta tässä tutkimuksessa keskittyy avioerokontekstin toimijoiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin, toimintatapoihin ja toiminnanmahdollisuuksiin, joissa tarkasteluosia ovat mm. sosiaalinen status ja sen merkitys edellä mainituissa. Valta mahdollistaa toiminnan vastustuksesta huolimatta. Esim. Lempa 2000; Jokiahho 2000, 126.

⁴³ Gender/sex-käsitteparin biologista jakoa korostava sukupuolen käsitejako on jätetty tässä pois, ja hyväksytty biologinen sukupuoli osana sosiaalisen sukupuolen olemusta. Ks. Kaartinen & Korhonen 2005, 254 - 260.

⁴⁴ Esim. Kaartinen & Korhonen 2005, 128 - 130, 215, 254- 260; Ollila 2001; Sjögren 2009, 186; Lidman 2001, 35; Jokiahho 2000; Häggman 1995, 64 - 66.

⁴⁵ Moraalikoodisto on normatiivisen tunnekoodiston ilmentymä (kollektiivinen/yksilöllinen tunnekokemuskenttä). Esim. Lempa 2000.

⁴⁶ Esim. Matikainen & Lidman, 2014; Frigren, 2016, 38 - 39; Nieminen, 1951, 8.

⁴⁷ Karonen 2002; Jokiahho 2002, 219; Kaartinen & Korhonen 2005, 53 - 54, 68, 109, 158; Elomaa 2001; Ollila 2001; Nieminen 1951, 8.

⁴⁸ Esim. Östberg & Sandmo 2000; Berger & Luckmann, 1994, 67 - 68; Phillips, 1988, 283.

⁴⁹ Maine tässä tutkimuksessa on yleinen tieto tai oletus henkilön hyvä- tai huonotapaisuudesta siinä yhteisössä kuin hän on. Mainetta kontrolloitiin mm. kirkon toimesta mainetodistuksilla, jotka perustuivat seurakuntalaisten toimintaan vasten kirkon normi- ja arvopohjaa. Konfliktit suhteessa näihin aiheuttivat merkinnän mainetodistukseen.

⁵⁰ Kunnia, kunniallisuus = henkilön ja yhteisön keino arvottaa toiminnan oikeellisuutta suhteessa odotuksiin sukupuoleen, statukseen ja siviilisäätyn liittyen. Esim. Lindström 1988, 134; Eilola 2002, 107; Eilola 2009; Lidman 2011, 47; Ylikangas ym. 2000, 80; Sogren ym. 2000, 188.

⁵¹ Östberg, Lennartsson ja Naess 2000; Matikainen & Lidman, 2014.

kaikkea, ketkä ovat avioeroa hakeneet ja millä virallisilla perusteilla? Avioerosta puhutaan aiemmassa tutkimuksessa pitkänä ja raskaana prosessina, mutta kuinka pitkä avioeroprosessi Jämsässä sitten olikaan. Lisäksi liitän Jämsän avioerot laajemmin alueellisiin ja yhteiskunnallisiin raameihin. Tässä esille nousee, miksi Jämsä oli avioeroissaan poikkeava Keski-Suomessa ja yleisemmin valtakunnan tasolla.⁵²

Avioeroa ei rekisteröity avioerotilastoihin, ellei siitä annettu puoltavaa tuomiota. Näin tuomioiden laadun merkitys avioeroja tarkasteltaessa korostuu. Ketkä avioeroa hakeneista saivat tuomion? Millä perustein avioero myönnettiin? Mitä tapahtui niille tapauksille, jotka eivät kriteereitä täyttäneet? Kuinka tuomio vaikutti asianomaisten tulevaisuuteen oikeudenkäynnin jälkeen?⁵³

Tutkimukseni myötä avioero maalaisyhteisössä vuosisadan vaihteessa näyttäytyy inhimillisenä ja monisyisenä prosessina, eikä vain tilastollisena poikkeuksena. Tutkimukseni on pääasiassa laadullista analyysiä aiheesta valitsemani oikeusaineiston pohjalta.

1.4 Aiempi tutkimus

Avioliiton ja avioeron historiaa on tutkittu 1900-luvulla erityisesti vuosisadan alun pioneerin Edward Westermarckin ja englantilaisten tutkijoiden Lawrence Stonen ja Roderick Phillipsin toimesta. Tutkijoiden avio- ja avioerotutkimukset ovat avanneet tutkimukselleni avioeron yleisiä länsimaalaisia perinteitä ja huomioita. Etenkin Phillipsin (1988) teos *Putting Asunder. A history of divorce in Western society* epävirallisista avioerokeinoista on tarjonnut avio-ongelmilleni syvällisemmän analyysin mahdollisuuden. Stone jatkaa hyvin samankaltaisia huomioita teoksessaan *Road to Divorce: England 1530 - 1987* (1990).

Puolestaan väkivaltaa ja julmuutta avioliitossa ja kumppanuudessa on tutkinut englantilainen A. James Hammerton. Hänen teoksessaan *Cruelty and companionship. Conflict in Nineteenth-Century Married Life* (1992) avio-ongelmat esitellään

⁵² Elomaa 2001.

⁵³ Esim. Eilola 2009.

perheväkivallankontekstissa suhteessa yhteisöön ja vallalla olleeseen lainsäädäntöön. Näin hän tuo esille epävirallisen ja virallisen kontrollin merkityksen avioliiton normeja määriteltäessä, johon olen voinut tukea omaa analyysiani aiheessa. Talouden ja vallan näkökulmia avaa Maria Ågrenin ja Amy Louise Ericksonin (toim.) teos *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900* (2005), jossa on paneuduttu esimerkiksi taloudenhoidon, perheenpäämiehisyyden ja avioriihtojen kautta aiheisiin.

Pohjoismaisessa aviotutkimuksessa väkivallan, vallan ja sosiaalisen kontrollin roolit ovat korostuneet. Näissä tutkimuksissa lähteiden, esimerkiksi oikeudenpöytäkirjojen, samankaltaisuus tulee esille erityisesti norjalaisilla, ruotsalaisilla ja suomalaisilla tutkijoilla. Solvi Sogner, Marie Lindstedt Cronberg ja Hilde Sandvik (2000) ovat paneutuneet artikkelissaan *Women in Court* naisnäkökulmasta mainittuihin aiheisiin. Suomalaisista historiantutkijoista taas Jari Eilola on tuonut näitä näkökulmia esille artikkeleissaan esimerkiksi ”*Cuickoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin*” - patriarkaalisuus, puolisojen välinen suhde ja auktoriteetin muodostuminen (2002) ja *Gossip, Social Knowledge, and the Process of Social Stigmatisation* (2009), samoin Olli Matikaisen ja Satu Lidmanin toimittama *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500 - 1900* (2014). Lidmanin uusin teos *Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia* (2015) keskittyy sukupuolittuneeseen väkivaltaan ja väkivallan määrittelyn historiaan.

Tässä tutkimuksessa sosiaalinen kontrolli kulkee juonteena läpi kaikkien käsittelykappaleiden. Sosiaalisen kontrollin määrittely on peräisin Östberg, Lennartsson ja Naess (2000) artikkelista *Social Control Outside or Combined with the Secular Judicial Arena*. He ovat jakaneet sosiaalisen kontrollin tuossa kolmeen tasoon: viralliseen, puoliviralliseen ja epäviralliseen (formal, semi-formal ja informal). Virallisella he viittaavat valtioon ja lainsäädäntöön, puolivirallisella instituutioihin kuten kirkkoon ja kouluun, epävirallisella taas kyläyhteisöön ja naapurustoon, jotka ovat määritelleet oikean ja väärän rajat avoparien toiminnalle. Tällaisia keinoja ovat olleet esimerkiksi kirkon harjoittama avioneuvonta tai yhteisön kesken ratkaistut konfliktit. Mainitut tutkijat ovat keskittyneet tutkimuksessaan ennen kaikkea kirkon ja sen harjoittaman sosiaalisen kontrollin muodostumiseen ja murenemiseen.

Avioeroja viimevuosikymmeninä ovat tutkineet mm. Kati Seise *Sitä älköön ihminen erottako: Avioerot Tampereella 1881 - 1929* (1994), Anna-Liisa Nieminen ”*Skiljobref bewiljas*”: epäonnistuneet avioerot Göteborgin hiippakunnassa vuosina 1774 - 1778 (2003) Hanna-Leena Autio *Sukupuoli, vastuu ja vallan rajat: Avioriitoja 1840-luvun Ikaalisisista* (2009) ja Henriikka Lius *Mikä rikkoi avioliiton? Avioerot viidessä pohjoiskarjalaisessa kunnassa vuosina 1920 - 1939* (2010) pro gradu-tutkielmissaan. Seise ja Lius ovat keskittyneet avioerotutkimuksissaan perinteiseen sosiaal historian määrälliseen ja vertailevaan tutkimukseen. Molemmat ovat hyödyntäneet tutkimuksissaan lainsäädännön ja valtakunnallisten tilastojen pohjana Sami Mahkosen tutkimusta *Avioero: Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta* (1980). Olen myös tässä tutkimuksessa tukeutunut Mahkosen oikeushistorialliseen teokseen heidän tavoin. Nieminen puolestaan on keskittynyt epäonnistuneisiin avioliittoihin 1770-luvulla erityisesti kirkon eli puolivirallisen kontrollin näkökulmasta. Hän on myös analysoinut avioerotapauksia ja niiden sisältöjä pyrkien paljastamaan todellisia syitä virallisten erosyiden taustalta. Autio (2009) on myös pysytellyt kirkon ja yhteisön kontrollin rajamailla tutkiessaan avioriitoja Ikaalisissa 1840-luvulla.

Aivan viime vuosina avioerojatapauksia ovat käsitelleet tutkimuksissaan Pirita Frigren (2016) *Kotisatamassa: merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa* ja Hanna Kietäväinen-Sirén (2015). Heistä Hanna Kietäväinen-Sirén on käsitellyt tunteiden historiaa ja sitä kautta myös avioerotapauksia tutkimuksessaan *Eriytynyt ystävyys. Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650–1700)*. Tukeudun hänen tutkimustuloksiinsa analysoidessani tutkimusaineistostani rakkautta ja rakkaudettomuutta. Näin vertaan omaa aineistoani ja analysoin lausunnoissa esiintyneitä tilanteita hänen paljastamansa tunnemaailman avulla. Puolestaan Frigrenin (2016) väitöskirja on ollut tutkimukselleni tärkeä avio-ongelmien ja avioerojen fokusoinnissa.

Avioeroja ovat sivunneet luvatonta seksuaalisuutta tutkineet Kirsi Pohjola-Vilkuna (1995) ja Pasi Saarimäki (2006, 2010). Pohjola-Vilkunan teos *Eros kylässä - maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa* on jo paikoin analyysiltään vanhentunut, mutta tarjoaa tutkimukselleni vertailupohjaa mm. avioeromäärissä ja seksuaalikäytöksissä Saarijärvellä vuosina 1890 - 1910. Saarimäki on tutkinut

puolestaan luvattoman seksuaalisuuden maailmaa 1800-luvun lopun Keuruun käräjäkunnassa. Saarimäki (2010) tarkastelee väitöskirjassaan *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit - esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla* naimattomien sekä avioituneiden ihmisten seksuaalikäyttäytymistä ajan maallisen ja kirkollisen lainsäädännön, yhteisön ja oikeuden säätelemänä. Avioliiton konflikteja Saarimäki käsittelee aviosuhteen ulkopuolisen seksuaalisuuden ja sen taustavaikuttajien näkökulmasta. Hän ei vastaa syvällisemmällä analyysillä avio-ongelmiin tai niistä seuranneisiin avioeroihin. Vastaan tutkimuksellani tähän ja tutkin avio-ongelmia useammasta näkökulmasta. Ajallisesti Saarimäen tutkimukset (2006, 2010) avaavat 1870 - 1890-lukujen Keuruun seksuaalisuutta, jotka mahdollistavat näin Pohjola-Vilkunan tutkimuksen kanssa vertailevan historiantutkimuksen aikakaudelta ja Keski-Suomen sijainnilta.

Aviopuolisoiden kahdenväliset suhteet ovat olleet mm. seksuaali-, oikeus- ja perhehistorioitsijoiden mielenkiinnon kohteena. Näiden analyysiin keskittyy mm. Piia Einosen ja Petri Karosen toimittama teos *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860)* (2009) ja Kai Häggmanin *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa* (1994) ja aiemmin mainitun Sami Mahkosen *Johdatus perheoikeuden historiaan* (1978). Vaikka yhteisön rooli korostui ajanjaksolle ominaisena piirteenä, jäi pariskuntien välille myös kahdenkeskisiä ja paikoin piilotettuja merkityksiä, jotka avaavat ikkunan avio-ongelmien tulkintaan. Avion-ongelmia avioliiton onnistumisen näkökulmasta on kirjoittanut esimerkiksi Arja-Liisa Räsänen *Onnellisen avioliiton ehdot: sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865 - 1920* (1995) ja Toivo Seppälä *Miten elää avioliitossa?* (1977) on opaskirjanen, jossa pohditaan 1970-luvulla eronneisuutta ja avioliittojen yleistymistä. Räsänen (1995) tutkimus pohjautuu valitun tutkimusajan avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaisiin, joita kirkko ja sen eri toimijat ovat tuottaneet taistelussa avioliiton murenemista vastaan ja vastauksena yhteiskunnallisiin muutoksiin.

1.5 Lähdeaineisto ja -kritiikki

Käytän tutkimuksessani pääasiallisena lähdeaineistona Jämsän tuomiokuntaan⁵⁴ kuuluneen Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjoja eli tuomiokirjoja vuosina 1890 - 1910.⁵⁵ Tutkimuksen aikarajaus on tehty perustellusti avioerotapausten määrän (tutkimuksen kokoon nähden realistinen), yhteiskunnallisen murroskauden (vuosisadan vaihde) ja avioerojen yleistymisen (1890-luvulta) myötä. Myös avioeroihin vahvasti liittynyt Rikoskaari uudistui juuri ennen tutkimukseni alkua (RL/1899). Lähdeaineisto on syntynyt julkisoikeudellisten määräysten velvollisuutena ja käsittelytilanne on ollut arjesta irrallinen ja kärjäkäytänteiden mukainen. Näin ollen tekstiä tulkitessa täytyy ottaa huomioon ajalle yleinen kärjäretoriikka ja lain asettamat raamit, joita vasten osapuolet ovat lausuntojaan antaneet.⁵⁶

Olen eritellyt ja analysoinut tuomiokirjoista ainoastaan avioerotapaukset, joita olen analysoinut pääasiassa laadullisen menetelmin. Avioerojen liitännäistapaukset, kuten omaisuus- ja väkivaltahaasteet, olen ottanut esimerkkeinä mukaan tutkielmaani. Olen kategorisoinut avioerotapauksista avio-ongelmat ongelmaperusteisesti. En ole siis koonnut esimerkiksi onnellisen avioliiton määreitä⁵⁷ avioliitto-oppaista ja verrannut niihin erotapauksissa ilmenneitä asioita. En myöskään ole tavoitellut tapauksista yhtä oikeaa totuutta, sillä keskityn ennen kaikkea tutkimustapauksille annettuihin merkityksiin. Näin pyrin paljastamaan yhteisön ja virallisten toimijoiden asettamat näkymättömät moraal- ja arvoraamit avioliitoille ja -puolisoille.

Avio-ongelmat nousevat tutkimuksessani avioerotapauksien taustalla suurimpaan osaan, sillä tavoitteenani on esittää lähdeaineiston mahdollistamalla tavalla avioerojen moninaisemmat ongelmat, kuin mitä tilastot tarjoavat. Avio-ongelmia käsiteltäessä

⁵⁴ Jämsän tuomiokunta perustettiin vuonna 1845 ja alkoi toimintansa vuonna 1847. Se kuului Hämeen lääniin, nykyisin Keski-Suomen maakuntaan. Alueesta puhutaan kirjallisuudessa usein Sisä-Suomena. Jämsäläisten ja korpilahtelaisten alueiden ja Längelmäen seudun lisäksi siihen liitettiin Padasjoen ja Kuhmoisten kärjäkunta. Tutkimusaineistoni saatavuuteen tämä ei vaikuta, sillä käyttämäni sarja on ainoastaan Jämsän kärjäkunnasta ja yhtenäisen myöhäisestä alkamisajankohdasta johtuen. Esim. Rossi listaa tuomiokunnan osia hyödyntäen Valtionarkiston yleisluettelo 1. 1995, 20; Markkanen 1988, 321.

⁵⁵ Rossi 1995, 15; Häggman 1996, 96 - 98.

⁵⁶ RVL/1734 (1909); OK 17. luku § 33; Dahl Ottar 1971, 36; Pohjola-Vilkuna 1995, 29; Saarimäki, 2006, 23.

⁵⁷ Räisänen 1995, 99 on listannut näitä erit. (pää)miehelle: miehen elatusvelvollisuus, kodin merkitys, vaimon rakastaminen, kunniallinen toiminta kotia ja vaimoa kohtaan.

täytyy huomioida, että osapuolilla ja todistajavalinnoilla on pyritty tiettyyn ratkaisuun eli syyllisyyden tai syyttömyyden osoittamiseen oikeudenkäyntitilanteissa. Avioeroa hakeneen osapuolen tuli osittaa, että syytetty oli syyllistynyt lainmukaisesti rikkomuksiin ja vain tämän perusteella avioero saatettiin tuomita. Oletus oli, että syytetty osapuoli pyrkii kieltämään syytökset, mikäli oli syytön tai koki syytösten uhkaavan hänen asemaansa ja mainettaan yhteisössä. Tämän vuoksi kyseenalaistan ja esitän vaihtoehtoisia tulkinnan mahdollisuuksia aineistosta. Tuon esille ristiriitoja todistuksissa ja esimerkiksi todistajien ja asianomaisten eriäviä näkemyksiä asioista.

Olen käyttänyt tutkimuksessani kaikista esimerkkiosapuolista heidän koko nimeään ja sosiaalista statusta. Tällä haluan välittää inhimillisyyden merkitystä arkielämän tutkimuksessa, mutta myös tuoda esille yhteisön rakennetta ja asianomaisten sosiaalisia suhteita. Tapaukset ovat olleet avoimia oikeudenkäyntitilanteita ja näin myös aikalaisten tiedossa. Eettisenä huomiona täsmennän, että lähestyn avioerotapauksia ainoastaan niin, kuin ne ovat aineistossa esitetty ja tutkimuskirjallisuuden avulla tulkittavissa. En ota kantaa toiminnan oikeutukseen tai vääryyteen aviopuolisoiden välillä. Olen myös ottanut esimerkit vain ja ainoastaan esille niiden kuvaavuuden tai erityisen luonteen vuoksi. Mikäli tutkimuksessa on tuotu esille juoruja tai huhuja, ne ovat selkeästi avattu lukijalle. Tapauksista on yli 100 vuotta, joten näen, että tapaukset ovat tässä tutkimuksessa ja avioerokontekstissa riittävän kaukaisia. Tässä on myös syy, minkä vuoksi lapsia ei ole nimetty tutkimuksessa, sillä perilliset voivat olla edelleen elossa tai myöhemmät jälkeläiset eivät halua tulla yhdistytyksi tutkimuksessa esitettyihin tapauksiin.

Tuomiokirjojen lisäksi käytän tutkimuksessa Jämsän seurakunnanarkiston avioerokirjoja. Nämä täydentävät aineistoani paikoin tuomioiden ja seurausten osalta. Olen rajannut kihlaerokirjat pois aineistostani. Kihla-aika nähtiin suhteen koeaikana ja kihlaeron saaminen oli huomattavasti helpompaa kuin avioeron. Tällä ennaltaehkäistiin riitaisa avioliitto ja jopa kokonaiset sukuriidat sen ympäriltä. Kihlaeron antoi tuomiokapituli, kun avioerossa tuli kääntyä joko senaatin tai alimman oikeuden puoleen.⁵⁸ Olen rajannut tutkimuksen selkeästi avioerokontekstiin, ja näin seurakunnan aineiston piispantarkastuksen ja kirkkoneuvoston pöytäkirjat ovat jätetty pois tutkimuksesta aineistomahdollisuutena. Näihin lähteisiin kirjattiin kirkon tietoon

⁵⁸ Aalto 1996, 32; RVL/1734 (1909): NK 4. luku § 4; Nieminen 2003, 77.

saatetut aikalaisten ja pariskuntien ongelmat ja niiden käsittelytilanteet. Näissä annetut huomautukset ja varoitukset ovat luettavissa papintodistuksista, jotka ovat tässä tutkimuksessa käytetyissä tuomiokirjalähteissä.

Aineistoni rajallisuus täytyy hyväksyä tutkittujen avioerojen kohdalla. En ole selvittänyt senaatin ja sen oikeusosaston myöntämiä avioeroja, sillä aineisto ei sijaitse samassa arkistossa kuin alioikeudessa käsitellyt avioerot. Tässä aikarajaukseni merkitys korostuu: avioerot erivapausmenettelyin lisääntyivät 1910-luvulla, jota ei käsitellä tässä tutkimuksessa. Tällä vuosikymmenelle muutettiin myös Naimiskaaren soveltamiskäytäntöä, jolloin hylkäämistapausten käsittely keskitettiin alioikeuksilta Tornion raastuvanoikeuteen.

Käsittelen avioerotapauksia myös määrällisin menetelmin. Määrällisessä menetelmässä haasteeksi osoittautuvat esimerkiksi vertailu eri pitäjien ja kaupunkien kohdalla. Tällaisia seikkoja ovat mm. väkimäärän, väestörakenteen, perinteiden ja tilastointitapojen ongelmat. Esimerkiksi Sami Mahkonen (1980) on tutkinut Suomen yleisiä avioerotilastoja käyttämällä senaatin ja sen oikeusosaston avioeropäätöksiä sekä tuomiokapitulin erokirjoja. Näin vertailussa täytyy hyväksyä yleisten linjojen, karkeiden prosenttilaskujen ja laadullisten keinojen riittävyys ja tuoda esille itse tutkimuksessa mahdolliset rajallisuudet näiden välillä. Myös ajan ja pitäjien elämänmenon liikaa vertailua tulee välttää, sillä esimerkiksi Seisen (1994) tutkimuksessa Tampereen avioerojen ympäristö on ollut teollistunut kaupunkimiljö, kun taas maalaispitäjän asukkaat olivat enemmän sidottuja perinteisiin, tottumuksiin, sosiaalisiin suhteisiin, työhön sekä instituutioihin kuten kirkkoon⁵⁹. Tähän rinnalle nousivat kuitenkin esimerkiksi työväenliike ja muu yhdistystoiminta, jotka veivät huomiota perinteisistä ajanvietto- ja keskusteluympyröistä⁶⁰. Nämä tulee pitää mielessä tutkimuksen aikana, jottei sorru pitämään maalaisyhteisöä täysin stabiilina tutkimuskohteena.

Tutkimuksen lopussa keskityn tuomion laadullisiin merkityksiin ja loppupäätelmiin. Tässä pyrin tuomaan esille lainpykälien lisäksi sosiaalisen kontrollin ilmentymiä ja jättämään omat näkemykset pois kohdista, joissa ne eivät ole relevantteja. Olen ottanut

⁵⁹ Laitinen 1988, 89; Hammerton 1992, 7.

⁶⁰ Seise 1994, 2.

tutkimuksessani tarkoituksellisesti näkökulmia esimerkiksi naisnäkökulmasta ja sosiaalisen sukupuolen määreistä käsin.

1.6 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni keskittyy tutkimustehtävän, aiemman tutkimuksen ja tutkimusaineiston myötä uuden sosiaalishistorian, mikrohistorian ja kulttuurihistorian taitekohtaan. Sosiaalishistoria on tutkimusmenetelmänä keskittynyt analysoimaan yhteiskuntaa ja sen rakenteita sekä osatekijöitä. Perinteisiä tutkimuskohteita ovat olleet esimerkiksi suurien ryhmien, kuten sosiaaliluokkien ja sosiaalisen rakenteiden merkityksissä, kun taas uusi sosiaalishistoria painottuu tutkimaan arjen ja juuri paikallisyhteisöjen historiaa ”alhaalta käsin” liittäen sen kuitenkin yhteiskunnallisiin tekijöihin.⁶¹ Näitä tekijöitä määrittelen taustaluvussa **Maaseutuyhteisö vuosisadan vaihteessa ja käräjillä** käräjä-, pitäjä- ja yhteiskuntanäkökulmista.

Mikrohistoria menetelmänä korostuu tutkiessani yksittäistä, rajattua tutkimuskohdetta eli avioeroa Jämsän käräjillä. Keskityn tutkimuksessani lähestymään aviopuolisoita ja paikallisyhteisöä sekä heidän käyttämiään selviytymis- ja toimintastrategioitaan. Mikrohistorialle on ominaista myös tavallisuuden ja arjen kokemuksen nostaminen merkitykselliseksi tutkimuskohteeksi.⁶² Menetelmien kontekstisidonnaisuuden vuoksi metodiesittely jatkuu käsittelyluvuissa lähdeperusteisesti.

Mainittujen tutkimusmenetelmien yhdeksi näkökulmaksi tutkimuksessani nousee tunteiden⁶³ tulkinta. Avio-ongelmien esittäminen ilman rakkautta ja rakkaudettomuutta alistaisi avioliiton vain taloudellisten, sosiaalisten ja valtarakenteiden näyttämöksi. Vaikka Jämsän käräjäsalissa esitettiin harvoin tunnetermi rakkaus, ovat tunteet tulkittavissa avioeroissa rakkauden puutteena tai yksipuolisena tunteena, rakkaus on voinut olla myös jaettavaa tai se on suuntautunut aivan toiseen ihmiseen kuin omaan

⁶¹ Haapala 1989.

⁶² Ks. Kaartinen & Korhonen 2005, 196 - 197: mikrohistoriasta ja sen kritiikistä; Ollila 2001; Toivanen, 2000.

⁶³ Tunteet ovat intiimejä reaktioita johonkin ulkoiseen tai sisäiseen ärsykkeeseen (biologisia, kokemuksellisia) ja ympäristön vaikutuksesta säädeltyjä/mukautettuja (normatiivisia). Esim. Lempa, 2000.

puolisoon. Tämän vuoksi tunteiden tunnistaminen ja analysointi täytyy tehdä avioerojen kohdalla ensisijaisesti rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tunteiden puuttumisesta käsin. Tässä täytyy hyväksyä, ettei todellisiin tunteisiin voi päästä käsiksi, ainoastaan niitä kuvaaviin tilanteisiin, lauseisiin ja osapuolten tulkintoihin.⁶⁴ Tulkintani tukeutuvat Hanna Kietäväinen-Sirénin *Erityinen ystävyys* (2015) väitöskirjaan.

Olen hajottanut tutkimuksessani oikeustapaukset prosessikerronnan mukaisesti, tutkien kulttuurihistorian menetelmin yhden ilmiön, tässä avioeron, useita osatekijöitä suhteessa ympäröivään yhteisöön ja sen ilmentämiin arvoihin ja normeihin. Näiden ilmentymiä ja kontrollointikeinoja olivat muun muassa juoruilu⁶⁵ ja (rajatun) tiedon jakaminen yhteisössä.⁶⁶ Tässä huomio kiinnittyy myös tarinoiden eroavaisuuksiin, jolloin eteen tulee tutkijan eettinen ongelma, onko lausunto totta. En kuitenkaan pyri totuuden jäljille, vaan kerrottujen tapahtuminen, syiden ja merkitystenantojen. Esitän näitä aiemman kirjallisuuden avulla, valitsemastani avioeron näkökulmasta.⁶⁷

Tutkimuksen rakenteesta: lähestyn avioeroa ennen sen kärjistymistä käräjille avio-ongelmien kautta ja tässä yhteydessä tarkennan laadullisia tutkimusmenetelmiäni. Tämän jälkeen käsittelen varsinaisia avioerotapauksia määrällisin menetelmin ja lopuksi päätän tutkimukseni tuomioiden analyysiin. Sosiaalisen kontrollin kertojina toimivat asianomaisten ja todistajien lausunnot sekä niiden ristiriidat. Taustoitan avioparien toimintaympäristön ja yhteisön seuraavaksi luvussa **Maaseutuyhteisö vuosisadan vaihteessa ja käräjillä.**

⁶⁴ Kietäväinen-Sirén 2015; Matt 2011; Jokiaho 2000; Häggman 1994.

⁶⁵ Juorut ja juoruilu on tässä asianomaisesta puhumista ilman tämän läsnäoloa ja (annettua) suostumusta. Juorujen taustalla on usein yhteisön moraal- ja normisidonnaisuus. Ks. Eilola, 2009.

⁶⁶ Eilola, 2009.

⁶⁷ Kaartinen & Korhonen, 2005.

2 MAASEUTUYHTEISÖ VUOSISADAN VAIHTEESSA JA KÄRÄJILLÄ

2.1 Jämsäläinen elämänmeno

Jämsä oli 1800 - 1900-lukujen vaihteessa maatalousvoittoinen suurpitäjä, joka keskittyi Jämsänjoen pohjukkaan. Joki tarjosi maanviljelyn lisäksi puitteet kaupankäynnille, liikennöinnille ja teollisuudelle.⁶⁸ Metsäteollisuuden kasvu lisäsi työllistymisvaihtoehtoja kausiluontoisen maatalouden rinnalle. Lisäksi ajalle yleistä oli leipäviljan viljelystä siirtyminen rehu- ja karjatalouteen, koneistot uudistuivat ja uudet menetelmät juurtuivat maatalouteen.⁶⁹ Maa- ja metsätalouden uudistukset ja jämsäläisten vaurastuminen eivät pystyneet tarjoamaan riittävää elantoa kaikille. Muuttoliikenne työn ja onnen perässä vilkastui, kun yhteiskunnan rakenteita vapautettiin ja liikkumisen esteet poistettiin 1800-luvun lopulla. Vuosisadanvaihteessa koettu vapautuminen näkyi Jämsässä muuttoina lähialueiden kasvukeskuksiin, kuten Hollolaan ja Lahteen. Ulkomaille Jämsästä ja lähikunnista lähdettiin verkkaisemmin. Sisämaasta liikkeelle lähteneet siirtolaiset suuntasivat pääasiassa Amerikkaan ja muihin Pohjoismaihin.⁷⁰

Teollistumista ja pitäjän rakennushankkeita vauhdittivat oman pitäjän asukkaat. Pitäjässä oli pieni sivistyneistö ja vauraampi kansanosa, jotka veivät eri kokoonpanoissa hankkeita eteenpäin ja etsivät avustuksia koulujen, siltojen ja kirkkojen rakennus- ja parannustarpeisiin. Keijo Kulhan (1974) paikallishistoriateos Jämsästä on ollut merkittävä ajan valtdynamiikan ja Jämsän kehityksen avaaja tutkimukselleni. Tutkimusajankohdallani aktiivisia vaikuttajia ja puuhamiehiä Jämsässä olivat muun muassa valtiopäivämies Severus Konkola nuorempi, kansakoulunopettaja Tuomo

⁶⁸ Kulha 1974, 14; Autio 2010, 16.

⁶⁹ Kulha 1974, 77; Saarimäki 2006, 13; Nieminen 1993, 43.

⁷⁰ Kulha 1974, 29, 36 - 37; Pohjola-Vilkuna 1995, 63, 65; Nieminen 1951; Alapuro 1984, 43 - 50; Laitinen 1988, 90, 97; Markkanen 1988, 218.

Koskinen, nimismies Hugo Palmroth, Piispalan kirkkoherrat Alpert August Lindbohm ja Henrik Zoliman (Heikki) Salenius ja lukkari Carl Johan Lindblad^{71,72}

2.2 Sosiaalinen status Jämsässä

Autonomian ajan Suomessa ja näin myös Jämsässä oli säätyjako (aateli, papisto, porvaristo, talonpojat) voimassa aina sen lakkautusvuoteen 1906. Käytännössä säätyläisyys (syntyperä) oli maaomistuksen kanssa merkittävin tekijä jämsäläisten yhteiskunnallisen aseman eli statuksen määrittelyssä. Erot statuksessa perustuivat varallisuuden mitan lisäksi muun muassa koulutukseen ja ammattiin. Yksilön elämänmenoa kontrolloitiin paikoin jäykän hierarkian kautta, jossa hänen sosiaalisen asemansa määritteli hänen toimintansa mahdollisuuksien rajat. Taustalla vaikuttivat myös vakiintuneet tavat, arvot ja asenteet, jotka muodostivat yhdessä toimet ja ratkaisut, joita yhteisössä tehtiin. Tämän vuoksi sosiaalinen status nousee tutkimuksessa yhdeksi tärkeäksi osaksi määriteltäessä sosiaalista kontrollia ja siinä vaikuttaneita taustatekijöitä. Vaikka esimerkiksi säätyläiset edustivat hierarkian ylintä kärkeä, he olivat hyvin marginaalinen väestönosa rahvaan joukossa.⁷³

Korkeimmassa asemassa Jämsässä olivat korkeimmat virkamiehet ja muu herrasväki, kuten papit, lääkärit, apteekkarit. Tässä rajapinnassa pysyivät myös kansakoulunopettajat ja kirkon hengellisen työn edistäjät, kuten lukkari. Näillä ryhmillä oli mahdollisuuksia kuluttaa rahaa yli välttämättömyyksien ja pahojen päivien. Esimerkiksi ruotsia puhuva herrasväki pysytteli pitkään omissa piireissään nauttien sherryä ja malagaa, josta voidaan päätellä ajan vapautuneisuutta kirkon tarkasta alkoholittomuus-, ja siveyslinjasta. Juhlista suljettiin ulkopuolelle alempien ryhmien edustajia, huolimatta yhteisistä hankkeista pitäjän hyväksi. Tähän etuoikeutettujen

⁷¹ Alkuperäislähteissä on käytetty lukkari/kanttori nimikkeitä samasta henkilöstä ja nimeä Carl Johan (C.J.) ja Karl Johan (K.J.). Keijo K. Kulha on erotellut nimien alle lukkarin K.J. ja kanttorin C.J., mutta kyseessä on yksi ja sama henkilö.

⁷² Kulha 1974: 46, 75, 140, 191, 453 - 454.

⁷³ Haapala 1995, 97 - 99, 122 - 123; Nieminen 1951, 8; Alapuro 1984, 68; Laitinen 1988, 111 - 114, 128 - 129; Karonen(a) 2002, 22 - 23; Jokiahho 2002, 220, Karonen(b) 2002, 256, Lidman 2011, 31; Heininen & Heikkilä 2010, 169.

ryhmään kuuluivat muun muassa aiemmin mainitsemani nimismies ja kirkkoherrat.⁷⁴ Käytän tästä ryhmästä jatkossa termiä sivistyneistö. Mukailen jaottelussa Keijo Kulhan (1974) ja Pasi Saarimäen (2010) jaotteluja ja huomioita.

Seuraavaksi korkeimmassa asemassa olivat rusthollarit, talolliset ja suuremmat kauppiaat, jotka pääsivät herrasväen seuraan varallisuuden ja asenteiden vapautumisen myötä. Kielikysymys aiheutti konflikteja vielä 1890-luvun lopulla sivistyneistön kanssa, sillä talolliset ja kauppiaat puhuivat pääasiassa suomea ja kokivat loukkaavana kielellisen rajaamisen samoissa tiloissa. Käytän tästä ryhmästä jatkossa termiä talolliset, sillä varsinaisessa avioeroaineistossani asianosaisissa ei esiintynyt kauppiaita.⁷⁵

Käsityöläiset ja pienyrittäjät olivat Jämsässä korkeammassa asemassa kuin alimman sosiaalisen statuksen omaavat torpparit (lampuodit, torpparit, mäkitupalaiset), palvelusväki (piiat, rengit, muonamiehet), itselliset (itselliset, kestit/loiset) ja työläiset (tehdas- ja muut työläiset). Käsityöläisillä oli tiukka arvojärjestys, jossa korkeimmaksi ylsivät värjärit ja karvarit. Näitä seurasivat sepät, räätälit, satulasepät ja viimeisenä suutarit. Naapuripitäjässä Keuruulla käsityöläisten asema oli huonompi/vaihtelevampi kuin Jämsässä, johtuen paikallisten käsityöläisten liikkuvasta elämänmuodosta. Samoin Laitinen on jaotellut Keski-Suomen väestöä kuvatessaan käsityöläiset matalamman statuksen omaaviksi kuin noudattelemani Kulhan (1974) teos *Vanhan Jämsän historia 1860-luvulta vuoteen 1925*.⁷⁶ Merja Uotila (2014) on sanonut, että myös maantieteellinen sijainti ja ympäröivän yhteisön kulutusmahdollisuudet ovat vaikuttaneet täällä ja muualla Euroopassa käsityöläisten asemaan.⁷⁷

Alimmat ryhmät, torpparit sekä tilaton väestö olivat suuri heterogeeninen ja alati muuttuva joukko Jämsässä. Torppareilla oli erikokoisia vuokraviljelmiä ja näin pysyvä katto pään päällä. Torppareiden elämänrytmi mukaili maanviljelyn satokausia, mutta ei ollut sidottuna tilattoman väestön tavoin kausitöiden ja palveluspaikan saatavuuteen. Tämä aiheuttaa muutoksia statuksen merkinnässä ja paikoin on havaittavissa päällekkäisyyksiä tai virheitä, mutta se ei vaikuta merkittävästi tutkimuksen tavoitteiden

⁷⁴ Kulha 1974, 226; Nieminen 1951, 7; Alapuro 1984, 66 - 67; Laitinen 1988, 96, 107; Vilkuna 2015, 496 - 497.

⁷⁵ Kulha 1974; Laitinen 1988, 96, 107.

⁷⁶ Saarimäki 2010; Alapuro 1984, 60 - 66, 71; Laitinen 1988, 96, 107.

⁷⁷ Uotila 2014, 17 - 18.

saavuttamiseen. Status on saattanut vaihdella eri dokumenteissa, esimerkiksi itsellinen on merkitty kestiksi, mutta tutkimuksen taulukoinnissa on noudatettu varsinaisen asian käsittelyn ensimmäistä statusmerkintää.⁷⁸ Jämsässä itsellis -käsitteen käyttö on ollut laveaa ja käräjillä yleisnimityksenä maataloustyöväelle.⁷⁹

Jämsässä ajalle poikkeuksellinen ryhmä maaseutuyhteisössä olivat tehdastyöläiset, jotka voidaan määritellä laajemmin myös työläisiksi esimerkiksi metallityömiesten ja muiden työmiesten (esim. tukkimies) kera. Vuosisadan vaihteessa tosin oli tavallista, että puuteollisuus keskittyi raaka-aineen saatavuuden vuoksi maaseutuyhteisöihin muuallakin Keski-Suomessa. Tehdastyöläiset asuivat tehdasalueilla, kuten Jämsänkoskella ja ryhmä koostui pitäjän irtaimesta väestä ja kausityöläisistä, jotka tehdastyön myötä muuttuivat palkkansa varassa eläväksi teollisuusväeksi. Jämsän käräjätapauksia tutkinut Kalle Autio ”Jämsän käräjillä: Tuomiokirjat väestöryhmien välisten ristiriitojen kuvaajana vuosina 1905 - 1917” (2010) on tavannut tuomiokirjoista myös insinöörejä, mestareita ja johtajia, joita ei esiinny avioerotapauksissa. Poikkeuksellinen status oli tukkiasioitsija, joka toimi talollisena tapauksen alkaessa ja on näin määritelty siihen joukkoon.⁸⁰

Tilattomaan väestöön luokiteltava palvelusväki eli palkolliset asuivat pääasiassa palveluspaikassaan, kun taas itselliset saattoivat saada yösijan työnantajaltaan, ja parhaiten toimeentulevat asuttivat omaa asuntoa tai mökkiä. Itsellisiin lukeutuvat tilapäistyöläiset loiset ja kesttit, majoittuivat (maksuen yösijansa työllään) saunojen ja pirttien nurkissa, jättäen näin heikompaan asemaan ainoastaan irtolaiset (löysät) ja köyhät (vaivaiset). Kesäaikaan työtä oli tarjolla runsaammin, kun taas talvella he joutuivat kerjäämään selvitäkseen. Vuonna 1901 ruokakunnista 56 prosenttia oli täysin tilatonta väkeä, eli palvelusväkeä ja itsellisiä. Tämä joukko ei jäänyt huomiotta vuosisadan vaihteen yhteiskunnallisessa liikehinnässä. Tilattoman väestön ongelma ja torpparikysymys nousivat esille tutkimusajankohdallani vuosina 1890 - 1910, aiheuttaen Jämsässä muun muassa hätätoimenpiteitä.⁸¹

⁷⁸ Laitinen 1988, 109 - 110, 119.

⁷⁹ Autio on tutkinut 1905 - 1917 Jämsän tuomiokirjoja.; Laitinen 1988, 125 - 126; Koskivirta 2007, 156.

⁸⁰ Autio 2010, 21, 25; Laitinen 1988, 105; Markkanen 1988, 259; Seise 1994, 4.

⁸¹ Kulha 1974, 63, 72 - 74; Alapuro 1984, 54 - 58; Laitinen 1988, 107, 122 - 127.

2.3 Jämsäläinen kärjäkonteksti

Jämsäläiset saapuivat kaksi kertaa vuodessa talvi- ja syyskäräjille (viitteissä Tk ja Sk).⁸² Oikeustapauksia oli kärjäkerroilla noin 150 – 300. Istuntopäivä oli ennalta määrätty, kun asianomistaja eli kantaja oli toimittanut kanteensa oikeuteen. Haasteet toimitettiin vastaajalle sekä todistajille lautamiesten toimesta ja todistajan läsnä ollessa.⁸³ Käräjillä kohtasivat niin kirkkoherra kuin renki, ja avioerotapauksissa osallisina olivat aviopuolisot sekä paikallisyhteisö. Paikallisyhteisö saapui paikalle todistamaan, vastaamaan syytteisiin ja seuraamaan pitäjän tapahtumia. Kansa oppi myös oikeudenhoitoa ja virallisen kontrollin vaatimuksia käräjillä.⁸⁴

Käräjillä korkeinta valtaa käytti valan vannonut kihlakunnanoikeuden puheenjohtaja eli Jämsän tuomiokunnan tuomari.⁸⁵ Tutkimusajankohdallani tuomari vaihtui kolme kertaa⁸⁶. Tuomari työskenteli käräjillä maallisen oikeuden tavoitteiden ja säännösten mukaisesti. Hänellä ei tullut olla omaa agenda avioerokäsittelyissä ja väärin perustein langettu tuomio tiesi iankaikkista kadotusta⁸⁷, mutta tuomarin rooliin vaikutti myös hänen säätyasemansa, ideologiansa ja ennakko-oletuksensa yhteiskunnasta.⁸⁸

Tuomarin lisäksi käräjillä toimivat ja tuomitsivat kärjäkunnan lautamiehet, jotka olivat paikallisia (ja paikallistapojen tuntevia) valan vannoneita henkilöitä ja tuomarin tutkimusavustajia salin ulkopuolella. Jämsässä he olivat pitäjässä asuvia talollisia ja heille kertyi luottamustehtävän vuoksi valtaa pitäjäyhteisössä.⁸⁹

Virallisena syyttäjänä toimi Jämsän piirin nimismies, sotakamreeri Hugo Palmroth vuodesta 1875 vuoteen 1918.⁹⁰ Mainittujen toimijoiden lisäksi käräjiin osallistuivat oikeusapumiehet. He toimivat kantajan tai vastaajan puolesta valtakirjan valtuuttamana

⁸² RVL/1734 (1909): Oikeudenkäymiskaari (OK) 2. luku § 1; Talvikäräjät pidettiin keväällä ja syyskäräjät loppusyksystä. Lain määräämää kolmea kärjäkertaa vuodessa ei esiinny ajanjaksolla.

⁸³ RVL/1734 (1909): OK 11.luku § 1, 4, 6, 7: *vastahaaste kantajalle tulee tehdä puolta lyhemmissä ajassa, jos tahtoo molemmat haasteasiat toisiaan seuraamaan.*

⁸⁴ Kietäväinen-Sirén 2015.

⁸⁵ RVL/1734 (1909): OK 1. luku § 7, 8.

⁸⁶ Kulha 1974, 404.

⁸⁷ RL/1889 (1919) Tuomarinohjeita.

⁸⁸ Kietäväinen-Sirén 2015, 32, 35 - 36.

⁸⁹ RVL/1734 (1909): OK 1. luku § 1; Kulha 1974, 404; Kietäväinen-Sirén 2015, 32; Koskivirta 2007, 153; Eilola 2009.

⁹⁰ RVL/1734 (1909): OK 2. luku § 5; Koskivirta 2007, 153.

tai edellä mainittujen apulaisena oikeudenkäynnissä⁹¹. Virallinen kontrolli keskittyi tuomarin, syyttäjän ja lautakunnan käsiin, ja oikeus teki päätökset lakien ja toteen näytettyjen seikkojen perusteella. Poikkeuksen Jämsän käräjätyöskentelyyn toi pitäjän lukkarin C.J. Lindbladin tapaus, kun maallinen oikeus ja kirkon virallinen edustus kohtasivat. Tällaiset konfliktitapaukset tuovat esiin virallisen, puolivirallisen ja epävirallisen kontrollin eriävyydet sekä vallan epätasaisen jakautumisen⁹².

Tuomari esitteli vuorossaan käsittelyyn otetun asian eli oikeustapauksen. Tätä seurasi kantajan (syyttävä osapuoli) ja sen jälkeen vastaajan (syytetyn) puheenvuorot, joiden jälkeen oli todistajien ja todisteiden vuoro.⁹³ Lausuntoihin esitettiin vastaväitteitä, lisähuomioita ja huomautuksia. Lain mukaan todistajanlausunnot kuului lukea julkisesti, jotta niihin saattoi tehdä lisäyksiä tai korjata kirjurin väärää käsitteitä ja niistä syntyviä käsityksiä.⁹⁴ Tämä tulee tuomiokirjoista esille mm. ylivivauksina, lisäyksinä ja myöhemminä lausunnonkorjauksina. Oikeuskäsittelyt jatkuivat välipäätöksen jälkeen seuraavilla tai myöhemmillä käräjillä, kun taas lopullinen päätös oli tuomio asiaan. Puheenvuorot (asianosaisten sekä todistajien) olivat asianosaisille paikka vaikuttaa asiaansa ja saada kantansa kuuluviin. Oikeudessa oli mahdollisuus saada oikeutta kokemalleen vääryydelle, mutta sieltä saivat myös agraarihuhut alkunsa.⁹⁵

Todistajien rooli oikeudenkäyneissä oli suuri ja näiden lausunnoista muodostui yksi tärkeimmistä oikeuskäsittelyn ja tuomion mahdollistavista pilareista. Todistajien lausunnoista on tunnustettavissa yhteisön tavat normittaa arkielämää ja osallisuus tilanteissa, kuten silminnäkijänä aviorikoksessa. Todistajien tuli kertoa asiaan liittyvät silminnäkijähavainnot ja muut oleellisesti vaikuttavat tekijät. Heitä kuultiin aina erillään, jottei toisten todistuksia kuultu tai niihin pyritty vaikuttamaan. Tuomioon eivät riittäneet huhupuheet, tunnustukset kärjäsalissa tai sen ulkopuolella, eikä seksuaalisuus ilman suoraa silminnäkijähavaintoa.⁹⁶ Huhu huorinteosta oli saatettu laittaa kiertämään

⁹¹ RVL/1734 (1909): OK 15.luku § 1, 2; Sogner, ym. 2000, 170: Naiselle oikeusapumies oli välttämätön edustaja asiassa; Mahkonen 1978, 45.

⁹² Esim. Kietäväinen-Sirén 2015, 35.

⁹³ RVL/1734 (1909): OK 12. luku § 1, 2, 3: Oikeuteen oli saavuttava haastettuna ja esteetön poissaolo merkitsi sakottamista; OK 17. luku § 1, 3, 20.

⁹⁴ RVL/1734 (1909): OK 17.luku § 28.

⁹⁵ Pohjola-Vilkkuna 1995, 23, 41 - 42; Saarimäki 2006, 24.

⁹⁶ RVL/1734 (1909): OK 17. luku § 21, 22, 24, 25, 26, 29; Knk. J. 5.12.1798 (täydentää RVL/1734: NK 13. luku § 1 ja KL/1686 (1986) 16. luku § 6); Saarimäki 2014, 107, 116; Sogner ym. 2000, 173, 188.

koston tai hetken tunnekuohun vallassa vailla todenperäisyyttä (vrt. juoru).⁹⁷ Itse tapauksissa tosin tulee esille, ettei käräjillä toimittu näin kliinisesti niitä käsiteltäessä. Todistajien kertomukset ja kertomatta jättämät seikat paljastavat myös agraariajan valta- ja kontrollisuhteita.⁹⁸

Jokaisen todistajan kohdalla arvioitiin esteettömyys sekä maine. Mikäli vastapuoli esitti tässä eriävän mielipiteen ja perusteen, tuli tuomarin tutkia asia ja antaa siitä päätös ennen todistajien kuulemista.⁹⁹ Toisen osapuolen todistajia pyrittiin esittämään esteellisinä, jos heillä tiedettiin olevan raskauttavia kertomuksia, he olivat haastajalle tai vastaajalle liian läheisiä tai heidän uskottiin puhuvan tarkoituksellista palturia. Tämä ilmeni esimerkiksi todistajan nimittelynä heikkomieliseksi tai kyseenalaistamalla kunnollisuus todistajana. Heidän todistuksiaan myös kiellettiin, mutta todistajat pysyivät poikkeuksetta sanojensa takana. Todistajat puhuivat totta ja olivat valmiita puolustamaan puheitaan.¹⁰⁰ Todistajan sukupuolella ei ollut lain mukaan merkitystä ja valan sai vanna hyvämaineiseksi tunnettu todistaja. Todistajat olivat lähes poikkeuksetta esteettömiä todistamaan.

Valan alla valheellinen todistus johti sakkorangaistukseen, joten jokaisen todistajan voidaan olettaa puhuneen totta. Toki täytyy huomioida, että jokaisen todistajan totuus asiasta oli subjektiivinen ja väärinkäytöksiäkin tapahtui jumalanpelosta huolimatta. Myös kärjäretoriikka ja todistajan suhde asianomaiseen on ohjannut lausunnon luonnetta. Tutkijan tehtäväksi jää tunnistaa tunnistettavissa olevat vääristymät ja niiden painoarvo tapauksessa.¹⁰¹

Seurakunnan rooli tuli kärjillä esille maine-, papin-, ja kuulutustodistuksissa. Kirkko antoi eripuraisille aviopareille 1800-luvun lopulla mm. kehotuksia, muistutuksia ja varoituksia¹⁰², jotka merkittiin maine- ja papintodistuksiin. Jämsässä kirkkoa edusti kirkkoherra sekä kirkkoneuvoston kokoukset ja piispaintarkastukset. Kirkon silmissä

⁹⁷ Pohjola-Vilkuna 1995, 26, 41; Aalto 1996, 201.

⁹⁸ Aalto 1996, 200; Liliequist 2014, 26 - 27; Kietäväinen-Sirén 2015, 35 - 36.

⁹⁹ RVL/1734 (1909): OK 17. luku § 6, 7, 8.

¹⁰⁰ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Sk 1896 § 106; Tk 1897 § 49; Tk 1897 § 95; Sk 1897 § 26; Sk 1897 § 107; Sk 1900 § 87; RVL/1734 (1909): OK 14. luku § 8.

¹⁰¹ RVL/1734 (1909): Tuomarinohjeita; Kietäväinen-Sirén 2015, 34; Saarimäki 2006, 24 - 25; Saarimäki 2010, 27; RVL/1734 (1909): OK 17. luku § 7, 10, 18; Ylikangas, ym. 2000, 79.

¹⁰² KL/1869 (1930) 101§ ja 103 §; Nieminen, 2003; Östberg, ym. 2000, 238. Varoituksista tarkemmin: Autio (2009) pro gradu -työssä avioriihtojen yhteydessä.

avio-ongelmat, avioerot ja avioliittoon kuulumaton toiminta oli häpeällistä¹⁰³, ja kirkko katsoi aviosuhteissa esiintyvien ongelmien voivan parantua sen tarjoamalla ratkaisuihin. 1800-luvun lopulla kirkon merkitys autonomian ajan suomalaisessa yhteiskunnassa väheni, muttei suinkaan kadonnut. Kirkko oli mukana määrittelemässä syntymästä hautaan ihmisten mainetta ja kunniaa (roolilta odotettua toimintaa, esim. mies toimii perheensä hyväksi), sallitun ja kielletyn rajoja, uskoa ja kristillisiä käytäntöjä.¹⁰⁴

Missään vaiheessa Kihlakunnanoikeudessa ei tehty hätäisiä päätöksiä avioerojen suhteen ja niiden sisältämät väitökset tuli toteennäyttää todistuksin ja relevantein perustein. Vastaajilla oli aina oikeus puolustautua, lykkäystä sai pyytämällä ja todistajia ei ollut koskaan liikaa.¹⁰⁵ Uusia todisteita ja muita esille tulleita asioita käsiteltiin käsittelykerroilla, joita oli tavallisesti kaksi ja enimmillään viisi tapausta kohden.¹⁰⁶

Olen nostanut koko työni kantavaksi esimerkkitapaukseksi hyvin poikkeuksellisen avioerotapauksen Jämsän lukkari/kanttorin Carl Johan Lindblandin ja tämän vaimon Roosa Lindblandin (o.s. Wihtanen) käsittelystä. Lukkari C.J. Lindbland oli Keijon K. Kulhan *Vanhan Jämsän historia* (1974) mukaan ”kuuluisa Jämsän iso lukkari” ja hänet valittiin hoitamaan lukkarin toimea jo vuonna 1863. Lukkari sai liikanimensä lähes kahden metrin mitastaan ja painoakin kertyi parhaimmillaan 150 kiloa vyötäisille. Liikanimestä huolimatta hän oli pitäjässä arvostettu ja aviomarkkinoilla vielä yli 70-vuotiaana vaalittu persoona¹⁰⁷. Hän meni vaimonsa Roosan kanssa naimisiin vuonna 1891, jolloin Roosa oli vain 22-vuotias. Lukkari toimi pitäjän lukkarina, kanttorina ja urkurina aina 1900-luvulle saakka. Hän oli tunnettu osin rahanahneena, josta kertoivat muun muassa palkkiokiistat seurakunnassa ja palkan poikkeuksellinen koko (kolme kappaletta rukiita taloa kohden) pitäjässä. Lukkarit olivat aiemman tutkimuksen mukaan usein viranhaltijoina ruokaketjun alimmasta päästä ja kärsivät toimeentulo-ongelmista.¹⁰⁸

¹⁰³ Häpeä aiheutuu normin vastaisesta toiminnasta ja se on intiimi, mutta myös universaali tunne. Häpeä ja häpeällisyys ovat sidoksissa sosiaaliseen ympäristöön ja yleisöön. Esim. Lidman, 2011.

¹⁰⁴ KL 1686 (1986), 9: 1 - 4; Saarimäki, 2006, 12, 15; Saarimäki, 2010, 19 - 20; Pohjola-Vilkuna, 1995, 113; KL 1869 (1930): as. 1895, 3: 107 §; Jokiaho, 2002, 203; Eilola, 2009; Lidman, 2011, 24; Östberg, ym. 2000, 246; Seise, 1994, 3

¹⁰⁵ RVL/1734 (1909): Tuomarinohjeita; RVL/1734 (1909): OK 16. luku § 6.

¹⁰⁶ JyMA Jämsän varsinaisasian pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910.

¹⁰⁷ Sivistyneistön piirissä aviomiehen korkea ikä verrattuna vaimoon oli yleistä. Tässä mies otti oppaan ja esikuvan roolin ja nainen oli hänen ohjattavansa. Häggman 1994, 86; Huovinen 1987.

¹⁰⁸ Kulha 1974, 459 - 460; Huovinen 1987.

Lukkarin ja Roosan lisäksi esimerkeissä korostuvat ne tapaukset, jotka olivat hyvin poikkeavia (konflikti) tai yleisiä (norminmukainen) toiminnan kuvaajia. Tällainen oli itsellismies Joonas Jämbergin ja tämän vaimon Maijan avioerotapaus. Mielenkiintoista Maijan ja Joonaksen tapauksessa oli esimerkiksi kantaja/vastaja -asetelman muuttuminen käsittelyissä ja epävirallisen eron järjestely todistajien läsnäollessa. Näissä molemmissa esimerkkitapauksissa myös kirkon edustus tulee yhteisön lisäksi sosiaalisen kontrollin omistajana ja toimijaosapuolena.

3 AVIO-ONGELMAT AVAUTUVAT

3.1 Avio-ongelmat jämsäläisessä aviosuhteessa

Avioliittoideologian ja huoneentaulunmaailman tavoitteena oli sopuisa ja valtdynamiikaltaan perinteinen, miehen ja naisen avioliitto sekä avioseksuaalisuus. Nämä muodostivat perheen ytimen saman katon alla. Jämsäläinen avioliitto ei kyennyt vastaamaan näihin tavoitteisiin aukottomasti, sillä avio-ongelmat paljastuivat avioerotapauksissa käräjillä. Käräjien vuotuinen kierto asetti raamit, jolloin avio-ongelmia tultiin puimaan. Tämä tarkoitti sitä, että asianomainen tai molemmat olivat valmiita asettamaan yksityisasiansa julkiselle areenalle arvioitavaksi. Tästä päättelen, että avio-ongelmia oli podettu ja usein niitä oli myös kirkon toimesta koitettu hoitaa ennen kihlakunnanoikeuteen saapumista. Esimerkiksi yhteisö on voinut ilmiantaa ongelmaisia aviopareja kirkonmiehille. Kirkko pyrki saamaan pareja sopimaan muun muassa varoituksin ja kehotuksin, minkä jälkeen heidät ohjattiin tarvittaessa kihlakunnanoikeuteen. Oikeudessa avio-ongelmaiselle pariskunnalle saatettiin määrätä sakkoa tai vuode- ja asumuseroa. Asumuserossa parin tuli elää selibaatissa, eivätkä he saaneet mennä uusiin naimisiin. Myöhemmälle sovittelulle jätettiin näin portti.¹⁰⁹ Tällaiset tapaukset eivät käy ilmi avioeroaineistossani. Tässä luvussa pureudun avioeron taustoihin, eli niihin ongelmiin, joita avioerotapauksien yhteydessä tulivat esille. Olen jakanut avio-ongelmat kahteen käsittelykappaleeseen luettavuuden vuoksi. Käsittelen rakkautta avio-ongelmien yhteydessä¹¹⁰.

Olen kategorisoinut pääteemat jämsäläisissä avioliitoissa esiintyneistä avio-ongelmista. Avio-ongelmat tulivat esille avioero-oikeudenkäynneissä asianomaisten kertomusten ja todistajien lausuntojen kautta. Todistajanlausunnot täydensivät oikeudenkäynnin etenemistä ja asianomaisten alulle panemaa avioeroa. Todistuksissa paljastui samalla avioeroihin johtaneet avio-ongelmat yhteisön näkökulmasta. Yhteisön ja

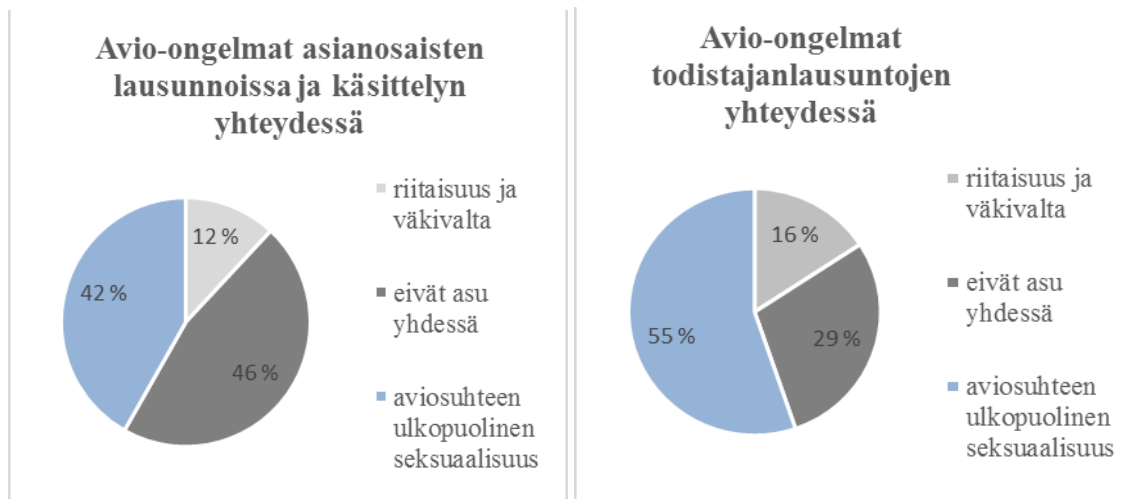
¹⁰⁹ Kietäväinen-Sirén 2015, 59; Nieminen 2003, 68; RVL/1734 (1909): NK 14: 1 ja 2, perustui KL/1686, luku 16; Frigren 2016, 36, 166; Eilola 2002, 103 - 104; Sjögren 2009, 205; Westermarck 1932, 254 - 255; Sogner ym. 2000, 183; Fiebranz 2005, 141, 144; Mahkonen 1978, 91.

¹¹⁰ Markkola 2007, 263: kristillinen ihanne, puolisoitten välinen rakkaus, joka kuului avioparin velvollisuuksiin.

virallislousteisten toimijoiden sosiaalinen kontrolli on luettavissa näistä todistajanlausunnoista ja todisteista.

Olen jakanut avio-ongelmat kolmeen pääkategoriaan: riitaisuus ja väkivalta, eivät asu yhdessä ja aviosuhteen ulkopuolinen seksuaalisuus. Olen tunnistanut pääongelmia 1) asianomaisten lausuntojen ja todistusten (papin- ja mainetodistukset, asianosaisten kirjeet ja kirjalliset vastineet) sekä varsinaisen käsittelyn osalta (kärjäkäytänteet ja tuomiot). Näiden lisäksi olen tunnistanut pääongelmat 2) todistajainlausunnoista ja niihin luokiteltavista muusta aineistosta (kirjeet). Nämä erottelemalla pystyn analysoimaan avio-ongelmia niiden kulttuurisessa kontekstissa, suhteessa yhteisöön ja virallisiin toimijoihin. Tuon esille esimerkkitapausten kautta pääteemoja, mutta myös niistä poikkeavia tapauksia. Käsittelen tässä vaiheessa ainoastaan avio-ongelmia, enkä pyri kuvaamaan esimerkkitapauksilla koko avioeroprosessin kulkua.

Aviopareja esiintyi tutkimusajankohdallani vuosina 1890 - 1910 kaiken kaikkiaan 45. Olen luokitellut näissä tapauksissa esiintyneet pääongelmat. Esimerkkitapauksina pitäjän lukkarin ja tämän vaimon avio-ongelmat ulottuvat jokaiselle osa-alueelle antaen aina yhden merkinnän (yhteensä 3), kun taas kansakouluopettaja Tuomas Koskisen ja tämän vaimon avio-ongelmat täyttävät 'ei yhdessä asumista' ja 'aviosuhteen ulkopuolinen seksuaalisuus' kohdat antaen näille yhden merkinnän (yhteensä 2). Todistajanlausunnoissa heidän avio-ongelmakseen lukeutuu ainoastaan 'ei yhdyselämässä' antaen siihen merkinnän (1). Ainoastaan yksi tapaus ei tuottanut merkintää, sillä asianomaiset olivat jääneet pois ja juttu oli otettu käsittelyyn avioerona ilman tarkempaa (huoruus, teillä tietämättömillä) merkintää. Pariskunnan tapaus ei toistunut tutkimusajanjaksollani.

Kuvio 1 Avio-ongelmat asianomaisten ja todistajien lausunnoissa sekä käsittelyn yhteydessä.

Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Kategorisointi kertoo sisällöllisistä eroista asianomaisten ja todistajien lausuntojen välillä. Todistajanlausunnoissa yhteiselämän puuttuminen jää vähäisemmäksi, sillä prosessi ei vaatinut silminnäkijätodistajia. Riitaisuus ja väkivalta tulevat taas esille todistajalausunnoissa useammin kuin asianomaisten lausunnoissa, eli yhteisö oli hyvin tietoinen suhteen erimielisyyksistä. Aviorikos eli avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus tuli kyetä todistamaan oikeudessa todistajien avulla, joten se kohoaa avio-ongelmissa suurimmaksi aihealueeksi. Tämä myös kertoo, kuinka yhteisö on tarkkaillut parien toimintaa suhteessa sen arvo- ja moraalikoodistoon avioliiton ihanteista ja odotuksista. Tämän vuoksi seksuaalisuus on rajattu tästä käsittelykappaleesta pois ja nostettu erilliseksi käsittelykappaleeksi.

3.2 Riitaisuus ja väkivalta iskevät kiilan aviosuhteeseen

Riitaisuus aviosuhteessa ilmeni eripuraisuutena, molemminpuolisina solvauksina ja pahoina puheina. Tämä ei ollut lainsäädännön mukaista toimintaa ja kirkolta varoituksen saanut pariskunta päätyi varoituksen saatuaan kirkonkirjoihin.¹¹¹ Riitaisuus

¹¹¹ RVL/1734 (1909): NK 14. luku § 1.

ei kuuluneet aviorakkauteen¹¹², vaan oli osoitus kunniaattomuudesta¹¹³. Tämän vuoksi se tuli esille papin- ja mainetodistuksista.

Avioparit viettivät aikaansa vertaistensa, sukulaistensa sekä palkollistensa kanssa, jotka todistivat niin tappouhkaukset kuin korvia huumaavat riidat. Tilat elolle ja yksityisyydelle olivat rajattuja, yhteiset nukkumatilat ja asutuskeskittymät tekivät avio-ongelmista yhteisön ongelmia.¹¹⁴ Erimielisyyksiin puututtiin harvemmin ja niitä pyrittiin välttämään arkipäivän kanssakäymisessä¹¹⁵. Näin kollektiivinen elämäntapa jätti aviosuhteen ja sen ongelmanratkaisun yksityisyyden suojiin¹¹⁶. Niistä oltiin tietoisia, mutta niitä ei esimerkiksi ilmiannettu vallesmannille laittoman viinankäytön tavoin. Tätä vastoin Pirjo Markkola on artikkelissa *Suomalaisen naisen ja miehen elämäntapa* (2007) esittänyt, että puolison laiminlyödessä velvollisuuksiaan, ne juuri eivät olleet yksityisasiota. Tässä hän tosin viittaa aviopariin enemmänkin työparina, joka toi esille toisen laiminlyömiä velvollisuuksia esimerkiksi elättämisen riittämättömyydestä.¹¹⁷

Kustaava Tuomaantytär kertoi todistuksessaan, kuinka lukkari Lindblad kerran oli luvannut ampua vaimonsa ja samalla ladannut pyssyään. Lukkari kielsi todistuksen, mutta todistaja pysyi asiassaan. Kustaava koki tilanteen vakavana eikä lausunnossaan antanut mahdollisuutta leikille tai väärinymmärrykselle. Uhka toisen henkeä kohtaan oli rike, mutta myös vakava syytös.¹¹⁸ Itsellisen Joonas Jämbergin tilanne oli erilainen, ehkä enemmänkin ajattelematon lausahdus. Todistaja kertoi käräjillä kuinka Joonas oli aiemmin ikävöinyt poismuuttanutta puolisoaan ja käynyt tätä viime vuosina kyselemässä. Kun todistaja oli ilmoittanut Joonakselle, ettei puoliso enää ollut kyseisessä paikassa, oli tämä sanonut ”kun minä sen vietävän tapaisin niin tappaisin sen”¹¹⁹. Myöhemmin asianomaiset olivat tyytyneet olosuhteisiinsa. Joonas oli kenties

¹¹² Aviorakkaus eli kristillinen rakkausavioliittokäsitys oli osa teologian sisällä tapahtunutta muutosta ja kirkon vastausta yhteiskunnallisiin muutoksiin. Aviorakkaus tässä tutkimuksessa tarkoittaa kristillisen ulottuvuutensa lisäksi avioelämälle asetettua normia rakkaudesta. Ks. Räisänen 1995.

¹¹³ Eilola 2002, 125.

¹¹⁴ Hammerton 1992, 116; Fiebranz 2005, 141; Pohjola-Vilkuna 1995, 8, 76; Österberg ym. 2000, 243.

¹¹⁵ Mäki-Torkko 2004, 24.

¹¹⁶ Östberg 1988, esittää kysymyksiä; kuinka ihmiset selvittivät perhesuhteissa esiintyneitä konflikteja? Kuinka paljon väkivaltaa yhteisö sietä ja otti vastaan virkakoneistolta ja kanssaeläjiltä? Mikä oli sallittua ja kiellettyä kun ihmiset tulivat yhteen, erimielisyyksissä ja rakkaudessa?

¹¹⁷ Markkola 2007, 267; Ks. myös Westermarck 1932, 264.

¹¹⁸ JyMA Jämsän Sk 1897 § 26; Autio 2009.

¹¹⁹ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378.

tuntenut tappopuheiden aikaan pettymystä yhteisen elämän ja aviosuhteen luonteen vuoksi.¹²⁰

Aina yhteisö ei suhtautunut asianomaisten uhkauksiin vakavamielisesti, vaan ne nähtiin enemmän huomionhakuksena toimintana tai perättöminä puheina.¹²¹ Eräänä lokakuun iltana todistaja Herman Koivisto oli kuullut itsellisen Maria Masalin huutavan huoneessaan, että miehensä Joonas Wrillen oli aikeissa lähteä toisen naisen luo, ja että poikansa sekä mainittu miehensä haluavat tappaa Marian. Todistaja ei ollut nähnyt tilannetta Marian tavoin ja oli käskenyt Marian ”olemaan hiljaa tahi menemään pihalle”. Aviomies Joonas poistui tavoilleen tottuneena tilanteesta. Seuraavana aamuna, kun Joonas palasi kotiin, vaimo Maria alkoi jälleen huutamaan ja todistaja Herman oli hänelle ”oikein vihastunut” tuosta käytöksestä. Pariskunnan riitaisuus tunnettiin useamman todistajan lausuntojen mukaan. Marian esille ottama kolmas osapuoli oli usein syynä eripuraisuuteen, mutta myös Maria tavattiin nähdä yhteisössä riidanhakuisena ja pahasuuisena persoonana.¹²²

Riidat ja uhkaukset toisen henkeä kohtaan paljastavat aviosuhteista vihan ja epäkunnioituksen tunteita. Ne avaavat tutkijalle myös ikkunan yhteisössä kielteiseksi katsottuun, eli normin vastaiseen toimintaan. Esimerkiksi solvaukset liittyen löyhään seksuaalimoraaliin ja -käyttöön olivat yleisiä. Epäkunnioitusta mainitun lukkarin ja hänen vaimonsa aviosuhteessa tukivat lukkarin lausumat solvaukset kuten: ”Puumalan hullu” ja ”ryssät ovat repineet minun vaimoni kampsut niin että sinne mahtuu karhut ja¹²³ perunat”.¹²⁴ Joonaksen ja Marian suhteessa esiintyneiden riitojen ja epäilyjen julkisuus paljastavat toisen tarkoituksellista häpeään asettamista (häpäiseminen¹²⁵). Maria oli todennut epäillyn kolmannen osapuolen äitipuolelle, että tyttö oli Joonaksen huora ja vieläpä tästä raskaana. Mikäli Marian syytöksiin todella oli aiheutta, niitä ruotimaan asetettiin perheen lisäksi lähiyhteisö.¹²⁶

¹²⁰ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382; Sk 1890 § 378.

¹²¹ Eilola 2009, 169.

¹²² JyMA Jämsän Sk 1895 § 32.

¹²³ Virhe pöytäkirjamerkinnässä korjattu JyMA Jämsän Tk 1898 § 10 käsittelyssä lautakunnan lisäyksellä: *karhuja ja perunoita piti oikeastaan olla ”karpio perunoita”*.

¹²⁴ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49; Sk 1897 § 26.

¹²⁵ Häpäiseminen on tarkoituksenukaista, ulkoapäin tulevaa toimintaa (sosiaalista vallankäyttöä), kun taas häpeän tunne on intiimi tunnekokemus. Esim. Lidman 2011, 46 - 48.

¹²⁶ JyMA Jämsän Sk 1895 § 32; Pohjola-Vilkuna 1995, 47; Lidman 2011, 144 - 147.

Avio-ongelmien julkisuus korostui jaettujen tilojen ja elinjärjestelyiden vuoksi. Tilattoman väestön ongelma ja matala sosiaalinen status rajoittivat avioparien yksityisyyttä. Mäki-Torkko (2004) toteaa pro gradu-työssään, miten 1940-luvulla avio-ongelmia kuten riitoja ja väkivaltaa pyrittiin piilottamaan (naapurustolta) yhteisöltä kaupunkimiljöössä. Toki tuolloin muuttuneet asuinjärjestelyt tarjosivat yksityisyydelle enemmän tilaa, ja sodan aiheuttama ajanjakso langetti kollektiivisen paineen ja stressin, jossa riidat eivät olleet elämän suurin huoli ja murhe. Myös kirkon tavoitteena oli aiemmin opetuksessa olleen huoneentaulun mukaisesti, että ongelmat ja erimielisyydet tuli hoitaa kotitalouden sisällä, eikä julkinen erimielisyys tuonut muuta kuin häpeää.¹²⁷

Esimerkkipariskunnan aviomies lukkari Lindblad (avioero vireille vuonna 1897) oli tunnettu tuomiokapitulissa asti eripuraisuudestaan aviosuhteissaan.¹²⁸ Lukkari ja hänen aiempi vaimonsa olivat saaneet siihen liittyen tuomiokapitulilta varoituksen vuonna 1882. Tällainen huomio ei ollut yleistä, koska tutkimusajankohdallani vastaavia varoituksia ei ollut muilla aviopareilla. Tässä on todennäköisesti menetelty (KL/1869 § 101) mukaan, jossa kirkkoherran ja paikallisten kristittyjen antama varoitus ei ole tehonnut, jonka jälkeen kirkkoneuvosto on puuttunut asiaan varoituksella, kunnes on alistanut asian tuomiokapitulille. Lukkari pantiin viralta puoleksi vuodeksi ja todennäköisesti hän luopui tämän jälkeen synnistään ja pyytänyt ripissä käytöstään anteeksi.¹²⁹ Lukkari edusti ammattinsa puolesta kirkkoa ja sen arvoja, joissa avioliitto oli määritetty historiallisesti siveyden ja avio-onnen kehdoksi. Lukkari oli kirkkoherran jälkeen pitäjän tärkein seurakunnan edustaja¹³⁰.

Lukkarin ja tämän entisen vaimon Selman erimielisyydet ja väkivalta olivat toistuvaa, eikä kirkko voinut katsoa sormien läpi tällaista käytöstä. Vaikkakin lukkari tunnettiin paikkakunnalla värikkäänä persoonana, josta päätellen, että hänen toimintaansa seurattiin yleisesti yhteisössä löyhemmällä kontrollilla. Hän oli tunnettu muun muassa ”naisiinmenevä” miehenä.¹³¹ Seurakuntaelämää autonomian ajalla tutkinut Lauri Huovinen toteaa teoksessaan *Varsinais-Suomen seurakuntaelämä autonomian ajalla (1809 - 1917)* (1987), että lukkarit nauttivat niin syvää kansan luottamusta, että heidän

¹²⁷ Esim. Liliequist 2002; Lidman 2011.

¹²⁸ JyMA Jämsän Sk 1897 § 26, Liite 1; Kulha, 1974, 459.

¹²⁹ JyMA Jämsän Sk 1897 § 26, Liite 1; KL/1869 (1930) § 103; Nieminen 2003, 68.

¹³⁰ Huovinen 1987, 87.

¹³¹ Kulha 1974, 459 - 460; JyMA Sk 1897 § 26.

hairahduksensa pahan elämän puolelle katsottiin lempein silmin. Tässä muun muassa lukkareiden heikko palkkaus ja haasteet lisäansioiden keruuseen, ajoivat heitä stressaaviin tilanteisiin. Usein mukaan tuli myös liiallinen alkoholinkäyttö, joka vaikeutti viran hoitamista.¹³²

3.3 Ken kättä kohottaa

Avioliiton patriarkaalinen¹³³ valtaperinne ja miehen oikeusasema yhteiskunnassa ovat tulkittavissa esimerkiksi huoneentaulun asettamista ohjeista. Kotikurin säilyttäminen avioliitossa ja kotitaloudessa oli aviomiehen/isännän tehtävä ja sillä tähdättiin sopuisaan avioelämään. Vaimon tehtäväksi määräytyivät kodinhoidon ja perhepiirissä vaaditut tehtävät, mutta ne antoivat hänelle myös valtaa kotipiirin asioissa.¹³⁴ Lisäksi avioituminen oli molempien sukupuolten kunnian kannalta merkittävässä roolissa yhteisössä¹³⁵.

Kotikuri salli mahdollisuuden opettaa tavoille eli (fyysisesti) kurittaa alempiaan (tässä vaimo) kohtuullisella kädellä, jotta kunnioitus ja harmonia säilyisivät perheessä. Tämä ei tarkoittanut mielivaltaista ja tarkoituksetonta toimintaa. Esimerkiksi Rikoslaisissa (RL/1889) määriteltiin lievän pahoinpitelyn tuntomerkit, jotka kuritusvallan kohdalla tuli jättää huomiotta¹³⁶. Kotikuri rinnastettiin lähinnä hoivaan ja välittämiseen aviosuhteessa. Miehen tuli hallita vaimoan ristiriitaisesti kovalla kädellä ja rakkaudella¹³⁷. Kohtuullisuuden ylittävä kurittaminen eli brutaali väkivalta katsottiin Rikoslaisissa (RL/1899) rangaistavaksi väkivaltarikokseksi.¹³⁸

¹³²Huovinen 1987, 90 - 91; Ks. myös Vilkuna 2015, 499 - 500.

¹³³ Patriarkaalisuus rajataan tässä tutkimuksessa käsittämään aviosuhteen oletettua, sukupuolittunutta rooli- ja valtajakoa, jossa mies edustaa dominoivaa osapuolta. Käsitteen voi käsittää tässä myös laajemmin virallisten (kirkko, hallinto) toimijoiden asettamana valtaoikeuksina ja odotuksina asemaa, sukupuolta ja varallisuutta kohtaan. Ks. esim. Karonen(a) 2002, 11 - 17, Eilola 2002, 126 - 127.

¹³⁴ Esim. Fiebranz 2005, 143, 150; Jokiaho 2000, 122 - 123; Lidman 2015, 19.

¹³⁵ Esim. Sogren ym. 2000, 184.

¹³⁶ RL/1889 (1919) 20. luku § 12: *Jos joku kuritusvaltaansa käyttäessään, on kuritetulle saattanut sellaisen vähäisen vammaan, kuin tässä §:ssa mainitaan; älköön häntä siitä rangaistukseen tuomittako*; Liliequist 2002, 89.

¹³⁷ Eilola 2002, 101; Vilkuna 2015, 503.

¹³⁸ RL/1889 (1919), 21. luku § 5, 12; RVL/1734 (1909) NK 14.luku § 3. *Jos niin pahasti käy, että mies tahi vaimo, vihoissaan ja häijyydessään, lyöpi toisensa mustelmille tahi veriseksi, raajarikoksi tahi vialliseksi, [rangaistakoon niin kuin Rikoskaareissa säädetään]*. Ks. RL/1889 (1919) 21.luku § 5, 11, 12, 14; Frigren 2016, 40; Nieminen 1993, 8 - 9; Östberg 1988, 141 - 143; Karonen(a) 2002, 10 - 17, (b) 257;

Käsittelin aiemmin riitaisuutta ja eripuraisuutta, jossa erimielisyyksien henkinen ja sosiaalinen puoli korostuivat. Fyysinen väkivalta oli laadultaan aviosuhteeseen rajattua vallankäyttöä. Vaikka todistajanlausunnot vilisivät väkivallanhavaintoja, ei yksikään kertonut puuttuneensa todistamiinsa tekoihin. Todistajat eivät nähneet joko kuritusta liiallisena tai se nähtiin pariskunnan keskinäisenä asiana.¹³⁹

Eva Östberg on esittänyt teoksessa *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns* (1988), että kotipiirissä tapahtunut väkivalta on ollut aina hankalasti määriteltävissä ja yksi syy miksi sitä ei ole tuotu oikeusistuimiin käsittelyyn. Frigrenin (2016) tutkimuksessa käy esille, että kaupunkiympäristön tarkkailu tuotti avio-ongelmista ilmiantoja ja harvoissa tapauksissa toinen puolisoista kääntyi kirkon puoleen ongelminensa.¹⁴⁰ Väkivallankokija ei välttämättä halunnut leimautua uhriksi ja asettaa avioelämää virallisten toimijoiden tarkasteltavaksi¹⁴¹. Englannissa työläiset kävivät yhteisönä perheväkivaltaa vastaan (menetelmää kutsuttiin termillä 'Rough Music'), joka on osoitus aviosuhteen julkisuudesta, intimiteetin ajatuksen vastaisesti. Englannin eri aikaan tapahtunut yhteiskunnallinen liikehdintä ja keskustelu naisten oikeuksista näkyivät myös poliisivoimien väliintulossa perheväkivaltatapauksissa.¹⁴² Jämsässä poliisimestari esiintyi avioerotapauksessa vain käräjillä avustajana¹⁴³, eikä missään käsittelyssä käy ilmi, että poliisivoimat olisivat puuttuneet perheväkivaltaan. Hanna-Leena Autio (2009) avioiriitoihin keskittyvässä tutkimuksessa taas kirkko on puuttunut väkivaltaan rovastintarkastuksissa, välineenään nuhtelut, kehotukset ja varoitukset.¹⁴⁴

Piilotettu väkivalta avoimessa yhteiskunnassa oli mahdollista, mutta jälkien peittäminen oli haasteellisempaa, eikä siihen välttämättä tähdättykään. Vaimo saattoi esiintyä (julkisesti) mustelmilla tai hänet tavattiin pihapiiristä verissä päin naama turvonneena.

Liliequist 2002, 81; Eilola 2002, 100 - 101; Jokiaho 2002, 219; Sjögren 2009, 203; Lidman 2011, 202 - 203; Erickson 2005; Mahkonen 1980, 80; Phillips 1988, 324 - 325.

¹³⁹ Lidman 2015, 36 - 37.

¹⁴⁰ Frigren 2016, 168. Ks. myös Österberg 1988, 141 - 149; Mäki-Torkko 2004, 22; Nieminen 2003, 72, 74.

¹⁴¹ Lidman 2015, 22 - 23.

¹⁴² Hammerton 1992.

¹⁴³ JyMA Jämsän Tk 1902 § 156.

¹⁴⁴ Autio 2009, 39.

Tällaisia tapauksia on tullut esille myös aiemmassa tutkimuksessa.¹⁴⁵ Mikäli asianomainen halusi viedä väkivallanteon oikeuteen arvioitavaksi, tuli se asialistalle ihmisräökkäyksenä. Tämä tuli tuoda esille yhden - kahden vuoden aikaikkunan sisällä, riippuen oikeuden määritelmästä rikoksen luonteelle, jotta juttua voitiin käsitellä¹⁴⁶.

Tutkimusajankohdallani avioliitossa tapahtunut väkivalta otettiin esille, joko erillisenä juttuna tai avioeroa haettaessa¹⁴⁷, jolloin silminnäkijät kuvasivat todistuksissaan fyysistä väkivaltaa useissa tilanteissa - eli se oli jatkuvaa asianomaisten aviosuhteessa. Väkivalta on tullut esille myös Mäki-Torkon (2004) tutkimuksessa avioeroista. Myös Ylikangas, Johansen, Johansson ja Naess *Family, State and Patterns of Criminality: Major Tendencies in Work of the Courts, 1550 - 1850* (2000) ovat tuoneet esille artikkelissaan, että perheensisäinen väkivalta oli usein toistuvaa.¹⁴⁸

Nykytermi perheväkivalta antaa aihetta miettiä myös häpeää väkivallan aviokontekstissa vuosisadan vaihteessa. Usein häpeä saa uhrin vaikenemaan perheväkivallasta ja saattoi johtaa harvoin oikeustapauksiin. Taustalla saattoi olla myös pahoinpitelyn uhrin häpeälliseksi kokema toiminta, jota hän ei halunnut valottaa muulle yhteisölle. Tai puoliso vain kuritti vaimoaan kunnolliseksi, jonkin häpeällisen teon vuoksi. Ennen kaikkea lainsäädäntö asetti väkivallalle sallitut rajat, verrattuna esimerkiksi absoluuttiseen avioseksuaalisuuteen. Tämä ei tarkoita, etteikö yhteisö nähnyt väkivaltaa normin vastaisena vaan todistukset osoittavat, etteivät ne olleet sallittuja.¹⁴⁹

Renki Kustaa Laine kertoi todistuksessaan, kuinka lukkari ”oli lyönyt vastaajaa (vaimo Roosa) suuta vasten niin että veri oli tullut vastaajan sieraimista ja että asianosaiset kumpikin olivat puhuneet kaikenlaista pahaa toinen toisistansa”¹⁵⁰. Piika Ida Maria

¹⁴⁵ JyMA Jämsän Sk 1896 § 106; Tk 1898 § 27; Österberg(c), 1988, 149; Vilkuna 2015.

¹⁴⁶ RL/1889 (1919) 8. luku § 1 (kohta 4. kahden vuoden kuluttua, jos se on vankeutta korkeintaan yksi vuosi, taikka sakkoa; kohta 5. yhden vuoden kuluttua, jos rikos on sellainen kuin 41, 42, 43 tahi 44 luvussa sanotaan, taikka siihen verrattava.); RL/1889 (1919) 21. luku § 5, 11, 12.

¹⁴⁷ Esim. JyMA Jämsän Tk 1896 § 106; Sk 1897 § 26; Sk 1897 § 107; Tk 1898 § 27.

¹⁴⁸ JyMA Jämsän Sk 1890 § 228; Tk 1891 § 113; Sk 1897 § 26; Sk 1897 § 107; Tk 1898 § 27; Mäki-Torkko 2004, 83; Hammerton 1992, 3: sama tulee esille Englannin oikeusaineistoista.; Ylikangas ym. 2000, 57; Lidman 2015, 67.

¹⁴⁹ Vilkuna 2015; Lidman 2015; Nieminen 2003, 72; Mäki-Torkko 2004 esittää, että 1940-luvulla yhteiskunta rajasi väkivallan kodin seinien sisäpuolelle, toisin kuin uskottomuuden; Östberg 1988, 146; Liliequist 2002, 82.

¹⁵⁰ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49.

Rantanen taas lausui oikeudelle: ”että kantaja (lukkari Lindblad) kerran oli käsenyt vastaajan (vaimo Roosa) menemään ulos huoneesta, vaan kun vastaaja ei ollut kantajan käskyä noudattanut, niin kantaja oli ajanut vastaaja ulos, ja että vastaaja silloin oli lyänyt kepillä kantajaa suuta vasten.”¹⁵¹ Useassa todistuksessa toistui asianosaisten riitojen yhteydessä fyysinen kontakti, kuten käsivarresta ojentaminen.¹⁵² Heidän riidoille oli ominaista fyysisyyden lisäksi julkisuus. Lukkari ojensi vaimoaan palkollisten ja jopa kirkkokansan edessä nimittelemällä tätä huoraksi ja varkaaksi ja taivuttamalla päätä taaksepäin.¹⁵³

Avioparin valtasuhde raottuu todistusten myötä: mies käytti fyysistä voimaansa riitatilanteessa, mutta nainen ei kyseisissä tapauksissa jäänyt kokonaan alistetun osapuolen rooliin, vaan on riidassa toinen toimija¹⁵⁴. Tätä tukee kiertokoulunopettaja Erika Nygrenin todistus, ”että kantaja (lukkari) oli soimannut vastaajaa (Roosaa) todistajan kuullen ja että vastaajakin oli soimannut kantajaa, vaan ettei todistaja ollut asianosaisten lyövän toisiansa”. Vaimon perustehtävät, (seksuaalinen) kuuliaisuus puolisolle ja sovinnollinen yhteiselämä, eivät välittyneet todistajanlausunnoista.

Naista, joka kävi miestänsä vastaan, saatettiin perusteella tämän huonomaineisuudella (luvaton seksuaalisuus taustalla), laiskuudella ja varastelulla. Tällöin esitettiin naisen perustehtävien, kunniallisuuden, työteliäisyyden ja kodinhoidon miehensä alaisuudessa, vastakohtat eli vääryydet. Miehen kokema väkivalta tulee esille talollisten Olga ja Aleksander Wirtasen tapauksessa, jossa vaimo ”hakkasi miestänsä millä aseella osui”¹⁵⁵. Aiemmassa tutkimuksessa on tullut esille, että yleensä naiset juuri käyttivät muun muassa keppiä apunaan tai purivat ja raapivat miestänsä.¹⁵⁶

Miesten väkivallan kokemukset olivat vähäisiä, mutta se ei välttämättä kerro väkivallan täydellistä puuttumista. Miesten kokema perheväkivalta on vielä tänä päivänäkin vaikea puheenaihe ja se asettaa miehen ja miehisyys kyseenalaiseksi yhteisössä.¹⁵⁷ Ruotsin keskiajan kaupunkitutkimuksessa naisten lievät pahoinpitelyt kohdistuivat ainoastaan

¹⁵¹ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49.

¹⁵² JyMA Jämsän Tk 1897 § 49; Sk 1897 § 26.

¹⁵³ JyMA Jämsän Tk Sk 1897 § 26.

¹⁵⁴ Östberg 1988, 147; Hammerton 1992, 6.

¹⁵⁵ JyMA Jämsän Sk 1897, § 107: liite 3 ”Kirjallinen vastaus”.

¹⁵⁶ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49; Hammerton 1992, 112; Johansen 2005, 177; Räisänen 1995; Häggman 1994.

¹⁵⁷ Vilkuna 2015; Lidman 2015; Lidman 2011, 191; Hammerton 1992, 86 - 88.

toisiin naisiin. Aution (2009) käyttämässä rovastintarkastusaineistossa naisten harjoittama väkivalta tuli taas useammassa tapauksessa esille. Joten voi olla, etteivät pariskunnat vain tuoneet esille naisen perheessä käyttämää väkivaltaa patriarkaalisen valtaperinteen järkkymisen vuoksi käräjille saakka.¹⁵⁸

Väkivalta oli ilmentymä pariskuntien riitaisuudesta. Tämä ilmenee esimerkiksi kirkon nuhteluista, yhteisön todistuksista ja oikeuden avioero- ja räähkäyskäsitteistä.¹⁵⁹ Esille nostetuista väkivallanteoista ja riitoihin liittyen soimauksista ei tapauksien yhteydessä jaettu tuomioita. Joko syytteistä luovuttiin, niitä ei pystytty todistamaan riittävän selvästi tai aiemmin mainittu aikaikkuna oli umpeutunut.¹⁶⁰ Aiemmassa tutkimuksessa on myös esitetty, että väkivalta saattoi jäädä lähes käsittelemättä oikeuskäsittelyissä, mikä voisi viitata siihen, että väkivalta nähtiin poikkeavana käytöksenä, mutta välttämättömänä pahana ja osana arkea.¹⁶¹

3.4 Sopimattomia yhteiselämään

3.4.1 Taloudelliset haasteet ja liitännäisongelmat

Avio-ongelmat, kuten eripuraisuus tai taloudelliset ongelmat johtivat ajoittain puoliset erilleen. Näissä tapauksissa on hankala sanoa, ovatko poismuutot olleet syitä erolle vai seurauksia muista ongelmista. Esimerkiksi vaimon vaihtoehto väkivallan kokemiseen oli miehen luota karkaaminen.¹⁶² Tällaisissa tilanteissa nainen koki turvallisemmaksi

¹⁵⁸ Esim. Nieminen 1951, 61; Östberg 1988, 48 - 49; Karonen(a) 2002, 27; Liliequist, 2002 78 - 79, 83 - 85; Liliequist esittää käänteisenä vaimokurina ja patriarkaalisen valtasuhteen irvikuvana vaimon dominoivan käytöksen; Eilola 2002, 106 - 107, 118, 120; Autio 2009, 39.

¹⁵⁹ Nieminen 2003, 73; Pohjola-Vilkuna 1995, 113; Vrt. RVL/1734 (1919) NK 14. luku § 2 *ennakkotapaus, K. S: tuomio 1891 vuodelta: Koska aviomies pitemmän aikaa oli loukkaavasti kohdellut vaimoansa ja häntä pahoinpidellyt, niin että vaimolla, joka sen vuoksi oli miehensä luota poismuuttanut eikä ollut palannut aviopuolisoiden yhteiseen kotiin, oli ollut täysi aihe tähän ja edelleen poissa pysymiseen, on mies, N. K. 14:2 mukaisesti, velvoitettu vaimolle vuosittain maksamaan määrätty elatusapu.*

¹⁶⁰ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset vuosina 1890 - 1910.

¹⁶¹ Lidman 2015, 60, Lidman myös viittaa asiassa myös Marita Husson (2003) tutkimustuloksiin.

¹⁶² JyMA Jämsän Tk 1891 § 269; Pohjola-Vilkuna 1995, 65; Sjögren 2009, 197; Autio 2009, 18; Johansen 2005, 181; Stone 1990, 141.

poistua tilasta ja yhteisestä kodista. Aviomiehet myös häätivät puolisojaan pois luotaan tai puoliset lähtivät itse näitä karkuun.¹⁶³

Kaikki tutkimukseni parit eivät alun alkaenkaan asuneet samassa kylässä, sillä matala sosiaalinen status ajoi muuttamaan työn perässä tai velvollisuus asuttamaan kotitorppaa. Esteet ja katkot yhteiselämässä aiheuttivat puolisoitten vieraantumista toisistaan ja avasivat ovia uusille tulokkaille. Vaikka aviopuoliset olivat rakastuneita vihittäessä, saattoi ajan ja tilan sopimattomuus ajaa heidät kaksin keskeisestä suhteesta ja tunteesta ulos.¹⁶⁴ Yhdyselämä kuului avioliittoon ja sen puuttuminen tai siitä lähteminen vihasta tai ilkeydestä, oli sakon alainen asia¹⁶⁵.

Aviomiehellä oli velvollisuus perheen elättämisestä¹⁶⁶, mutta Jämsän maalaispitäjässä ja tutkimukseni pääedustuksen eli alempien sosiaaliryhmien, oli tehtävä töitä sukupuolesta huolimatta¹⁶⁷. He eivät juurikaan säästäneet tienestejään sukan varteen (mikäli säästettävää oli), vaan rahat menivät toimeentuloon tai viinan kiusaukseen. Palkkatyön saatavuuden myötä naiset olivat taloudellisesti itsenäisemmässä asemassa¹⁶⁸, ja taloudelliset ongelmat nousivat harvoin esille avio-ongelmissa. Tässä taustalla saattoi olla myös se seikka, ettei vaimo kyennyt taloudellisen riippuvaisuutensa takia hakemaan avioeroa, vaan jäi aviosuhteeseen sen ongelmista huolimatta.¹⁶⁹

Aviovaimon pestautuminen piiiaksi on nimetty aiemmassa tutkimuksessa merkiksi aviosuhteen sisäisestä tai ulkoisesta kriisistä. Tätä tukee seuraavan esimerkkipariskunnan elämäntilanne, olihan vielä valloillaan perinteinen ajatus siitä, että nainen jää kotiin ja kodin piiriin tehtäviin avioituttuaan¹⁷⁰. Itsellisen Joonas Jämbergin ja vaimo Maija Liisa Matintyttären avioelämä koki muutoksen kolmen

¹⁶³ Esim. JyMA Jämsän Tk 1891 § 269; Tk 1893 § 196.

¹⁶⁴ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Mäki-Torkko 2004; Saarimäki 2010, 92; Frigren 2016, 37.

¹⁶⁵ RVL/1734 (1909): NK 14.luku § 2; Kenellekään ei kyllä määrätty tutkimusjaksolla sakkoa, vaikka ilkeyttäkin korostettiin lausunnoissa. Myös toisen poisajaminen oli verrattava tilanne; Phillips 1988, 283 - 285; Autio 2009, 31.

¹⁶⁶ Frigren 2016, 43; Stark 2011, 17 - 26: kuinka patriarkaalinen valta-asema on ollut riippuvainen aineellisesta omistuksesta; Lukkarinen 1933, 10, 156; Eilola 2002, 101; Räisänen 1995, 97.

¹⁶⁷ Naisten työpanoksen merkitys näkyi mm. lyhyenä rintaruokinta aikana, verrattuna muuhun Skandinaviaan. Ks. Sandvik, 2005.

¹⁶⁸ Esim. Phillips 1988, 381; Stark 2011, 20; Mahkonen 1978, 69.

¹⁶⁹ Pohjola-Vilkuna 1995, 64; Kietäväinen-Sirén 2015, 117; Nieminen 1951, 91; Laitinen 1988, 132; Markkola 2007, 160: vaimon edusmiehisyydestä: vain leskinainen ja 1860-luvun uudistusten myötä naimaton nainen olivat ansiotuloistaan täysivaltaisia; Hammerton 1992; Westermarck 1932, 264; Lius 2010, 66; Johansen 2005, 176.

¹⁷⁰ Esim. Phillips 1988.

vuoden yhteiselön jälkeen, kun he eivät saaneet hankittua riittävää elatusta yhdessä. Maijan täytyi lähteä palvelemaan piikana, ja vierähti 12 vuotta ennen kuin asianosaiset saapuivat selvittelemään välejään oikeuden eteen. Joonaksen taloudellinen tilanne ei ollut kohentunut ajan saatossa, mutta puheyhteys oli säilynyt. He olivat neuvotelleet avioelämänsä suunnasta noin vuotta aikaisemmin ennen kuin lähtivät käräjille. He pääsivät tuolloin yhteisymmärrykseen siitä, ettei Maija enää palaisi yhteiselämään, vaan jäisi rakennusmestari Matti Forsbergin luo. He myös sopivat, että Joonas hakisi Maijasta avioeroa.¹⁷¹

Tätä edellä mainittua keskustelua todistivat käräjillä esiintyneet todistajat. Räättäli Herman Sandelin kertoi,

”että Maija Liisa Matintytär eräänä päivänä keväällä viime vuonna todistajan ja hänen vaimonsa seuraavan todistajan Emma Sandelin’in läsnä ollessa Suonerän torpassa Juokslahden kylässä Korpilahdella, oli ehdotellut Juonas Jämberg’ille että hän ja Maija Liisa Matintytär antaisivat Lukkari Forsgren’in hakea heille eron avioliitostaan, ja että Juonas Jämberg myös oli luvannut suostua mainittuun eronhakuun ja mennä sen ilmoittamaan Forsgren’ile sillä ehdolla että Maija Liisa Matintytär antaisi Juonas Jämbergille kaksi puolen tuopin vetoista pullollista viinaa tahi sen hinnan¹⁷²”

Tästä oli myös tehty kirjallinen suostumus todistajan Emma Sandelin’in toimesta ja Maija oli vienyt sen Matille. Asiassa todistanut Emma kertoi miehensä kanssa suostumuksesta yhtenevästi, mutta jostain syystä kirjuri on yliviiwannut koko lausunnon. Voi olla, että kirjuri on kirjannut virheellisesti hänen lausuntonsa. Tässä lausunnossa oli maksun osittaisesta suorituksesta ennen eroa ja sen päätyttyä. Toinen todistaja itsellinen Kaarle Rantanen kertoi taas eri tapahtumasta Konkolan talossa, jonne Joonas oli kutsuttu Matin ja Maijan toimesta. Matti oli tuolloin tiedustellut, ottaisiko Joonas vaimonsa takaisin, johon Joonas oli vastannut vaimolleen ”minne minä sinun vien kun ei minulle itsellenikään ole paikkaa, ole missä tahdot kun laitat kannun viinaa”¹⁷³. Myös Kaarle oli nähnyt osapuolten tekemän sovintokirjan, mutta siinä oli ollut Maijan maksuvelvollisuudesta, eikä Kaarle maininnut Emman lausunnossa esiintynyttä osamaksusuunnitelmaa.¹⁷⁴

¹⁷¹ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378.

¹⁷² JyMA Jämsän Sk 1890 § 378.

¹⁷³ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378.

¹⁷⁴ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378.

Todistajat olivat ilmeisesti keskustelleet asiasta keskenään, samoin asianomaiset muiden yhteisön jäsenten kanssa. Menettelystä oli kuultu kylillä saakka, kertoi todistaja torpparinvaimo Eeva Stiina Kaarlentytär.¹⁷⁵ Leskeksi jäänyt rakennusmestari oli todennäköisesti ottanut Maijan palvelukseensa puolisonsa kuoltua, sillä hänen työvoiman ja seuran tarpeensa olivat kasvaneet. Nämä oli tavattu nukkumassa samasta sängystä, joten orastava uusi suhde oli saattanut antaa pontta Maijan päätökselle. Menettely on tavattu myös aiemmassa tutkimuksessa avioero-, ja uskottomuuskontekstissa.¹⁷⁶ Joonakselle alkoholi korvasi avioliiton, jonka vuoksi hän tyytyi sopimukseen. Joonas otti vastaan viinaa ja luopui aviomiehen oikeuksista sekä velvollisuuksista täten vastinetta vastaan. Sopimuksen mukaisesti vastineen lupasi aviovaimo, joten Maija ei ollut riistetty tilanteessa vaan kysymys oli enemmänkin entisen miehen (Joonaksen) kulujen minimoinnista, joita avioero-oikeudenkäynti ja sen seuraukset aiheuttivat. Näin ollen he olivat jo eronneet epävirallisesti ennen virallista oikeudenkäyntiä. Molemmat osapuolet myönsivät oikeudenkäynnissä eronhakumenettelyn.¹⁷⁷ Phillips (1988) on tuonut tutkimuksessaan esille vaimon myynnin (wife-sale) aiemmalta ajanjaksolta. Tuossa korostui tilanteen julkisuus ja vaimon myynti esimerkiksi markkinoilla, joka ei taas suoranaisesti liity Joonaksen ja Maijan tapaukseen. Tästä kuitenkin on havaittavissa samoja osatekijöitä, kuten tyytymättömyys avioliittoon, vastinetta vastaan tapahtunut vaihtokauppa ja uusi suhde avioliiton ulkopuolella.¹⁷⁸

Muutenkin alkoholi tuotti päänvainaa Jämsän päättäjille. Kuntakokouksissa, seurakunnassa ja ajalle ominaisessa raittiusliikkeessä suhtauduttiin alkoholiin, yöjuoksuihin (yöstely¹⁷⁹) ja tupakointiin kielteisesti niiden turmelevan ja siveyttä uhkaavan luonteen vuoksi. Alkoholi altisti myös aviosuhteen ulkopuolisiin suhteisiin, väkivaltaiseen käytökseen ja oli tunnettu erityisesti miesten ongelmana¹⁸⁰. Paheita ilmiannettiin vallesmannille eli Hugo Palmrothille, joka toimi myös syyttäjänä Jämsän käräjillä. Hänellä oli oikeus ja velvollisuus nostaa syyte esimerkiksi seksuaalirikoksista. Joonas Jämbergin ja Maijan avioerokäsittelyn yhteydessä, Joonaksen haastamat

¹⁷⁵ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382; Sk 1890 § 378.

¹⁷⁶ Phillips 1988, 292.

¹⁷⁷ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382; Sk 1890 § 378; Frigren 2016, 241; Nieminen 1993, 8; Phillips 1988, 280, 289 - 294.

¹⁷⁸ Stone 1990; Phillips 1988.

¹⁷⁹ Yöjuoksu (yöstely) oli yöaikaan tapahtunutta naimattomien nuorten seurustelu-, tutustumis- ja yöpymisretkiä. Esim. Nieminen 1993, 20 - 21.

¹⁸⁰ Saarimäki 2010, 90; Lidman 2011, 156 - 159; Seise 1994, 65; Autio 2009, 19 - 20; Vilkuna 2015.

todistajat itsellinen Kaarle Eeronpoika ja tämän vaimo Eriika Juonaantytär eivät saaneet lupaa todistaa avioerotapauksessa. Maija oli ilmiantanut heidät syyttäjälle laittomasta viinanmyynnistä, ja syyttäjä halusi heidät edesvastuuseen tästä. He eivät maineensa puolesta näin soveltuneet todistamaan tapauksessa.¹⁸¹ Joonaksen elämässä taloudellinen epävarmuus näkyi alkoholinkäyttönä (tai ongelmat juonsivat juurensa siitä), ja hänen todistajavalinnoistaan on pääteltävissä, että myös lähipiiri mahdollisti tämän toiminnan.¹⁸²

Nainen oli taloudellisesti heikoilla yksinään, mikäli työtä ei ollut, työkyky ei ollut riittävä tai työstä ei saanut elämiseen riittävää korvausta. Itsellinen Wilhelmiina Wendlantytär ja miehensä löysämies Juho Kankaanpää olivat useita vuosia asuneet erillään ennen käräjiä. Vaimo esitti tuolloin, että mies peräänkuulutettaisiin palaamaan kotiin. Mies ei tosin ollut matkannut maailmalle, vaan oleskeli lautamiesten mukaan samassa Patalan kylässä kuin vastaaja. Juho ei vaimon mielestä ollut täyttänyt aviovelvollisuuksiaan ja kantajan apumies Timberg lausuikin oikeudessa, että Juho oli ”Ynseydestä ja ilkeydestä elänyt erossa vaimostaan pitämättä tästä minkäänlaista huolta”. Vaimo toimitti samalla todistuksen köyhyydestään.¹⁸³ Hän kaipasi kipeästi miestänsä takaisin yhteiselämään ja tuomaan taloudellista turvaa. Vain naiset toimittivat köyhyystodistuksia (köyhyys oli sosiaalisesti kaikista häpeällisin asema¹⁸⁴) avioerotapauksissa.¹⁸⁵

Puolisoita tarkasteltiin yhtenä yksikkönä virallisten toimijoiden silmissä, vaikkeivat he olleet asuneet saman katon alla vuosikausiin. Mikäli vaimolla ei ollut riittävästi tuloja elättääkseen itsensä ja lapsensa hän joutui kunnan vaivaishuoneelle hoidettavaksi. Aviomiehellä oli velvollisuus tällöin työllään kustantaa perheen ylläpito kunnalle. Kyseisessä esimerkkitapauksessa aviopuolisoiden tiet olivat riittävästi eronneet jo seitsemän vuotta ennen kärjille saapumista, mutta silti mies katsottiin velvolliseksi elättämään perheensä.¹⁸⁶

¹⁸¹ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Kulha 1974, 263 - 266; Pohjola-Vilkuna 1995, 121; Koskivirta 2007, 155; Vilkuna 2015, 493: Alkoholinväärinkäyttö yhdistettiin laiskuuteen, huonotapaisuuteen ja jopa juoppohulluuteen.

¹⁸² Eilola 2002, 120 - 121.

¹⁸³ JyMA Jämsän Sk 1898 § 4; Sk 1898 § 4: Liite 1 & Liite 2.

¹⁸⁴ Lidman 2011, 161.

¹⁸⁵ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Nieminen 1993, 7; Phillips 1988, 371; Stone 1990 142.

¹⁸⁶ JyMA Jämsän Tk 1893 § 99; Sk 1893 § 67; Kulha 1974, 244; Frigren 2016, 38.

Taloudellisia ongelmia olivat myös omaisuuden tuhlaaminen tai eteenpäin myyminen luvatta (pesänkavallus).¹⁸⁷ Olga Wirtanen tuli oikeuteen hakemaan puolisostaan eroa aviorikoksen ja ihmisrääkkäyksen perusteella. Hän kertoi, kuinka puoliso oli tuhlanut heidän kaikki varansa. Hän oli ajanut asiaa myös erillisenä asiana aiemmilla käräjillä. Tapaus oli näin päin poikkeuksellinen, sillä yleisemmin esille tuli tapauksia, joissa vaimo myi ja lahjoitti eteenpäin avioparin yhteisiä tavaroita, kuten aterimia ja liinavaatteita. Aiemmassa tutkimuksessa vaimon taloudellinen vastuuttomuus on nähty miehen valta-aseman ja taloudellisen päämiehyden uhkana ja häpäisynä.¹⁸⁸ Taustalla on voinut olla myös juoppoutta ja velkaantumista, jota on pyritty rahoittamaan omaisuuden realisoinnilla.¹⁸⁹ Tähän suuntaan kääntyi myös kyseinen juttu, kun Olgan aviomies osoitti vastineensa oikeudelle:

”Vuosi sitten alkoi Olga oikeen Jerusalemin hävitystä, Pyhän päin Helmikuussa vei ja möi yhteisestä pesästä, murtaen kirveellä 15.1.97 rikki, kun mies oli poissa, kaikki lusikat ovat piirongin, keinutuolin ynnä pöytiä ja muita tuolia yhteensä noin 100 markan arvosta; ja liinavaatteita noin 300 markan arvosta, hopeaa noin 25 markan arvosta, kuparia ja porsliinia noin 30 markan arvosta. Waaditaan Olgalle kaikesta edellä mainituista rikoksista edestavastausta, mutta erittäin, lukonmurtamista ja pesän kavaltamisesta sekä että Olga velvoitetaan pesään tuomaan kaikki poisviemänsä omaisuuden.”¹⁹⁰

Kyseisessä tapauksessa aviomies oli käsittelyjen aikana vaihtanut ammattiaan talollisesta tukkiasijoitsijaksi. Saattoi näin olla, että taloudellisten ongelmien takia hän/he joutuivat luopumaan statuksestaan yhteisössä, joka aiheutti myös stressiä avioliitossa ja kumuloitui avio-ongelmina. Tapauksesta ei selviä, kumpi osapuolista puhui totta, mutta vaimo oli nostanut pesäerojutun erillisenä asiana käräjillä ja toimittanut sen tueksi myös pesän varallisuustodistuksen¹⁹¹. Tästä päätellen vaimo oli tilanteessa uskottavampi.

¹⁸⁷ Sjögren 2009, 195.

¹⁸⁸ Stark 2011; Hammerton 1992.

¹⁸⁹ Vilkuna 2015, 495; Eilola 2002, 119 -120; Lidman 2011, 160; Hammerton 1992, 113 - 114.

¹⁹⁰ JyMA Jämsän Sk 1897 § 107: Liite 3, ”Kirjallinen vastaus”.

¹⁹¹ JyMA Jämsän Tk 1898 § 17; Mahkonen 1978, 69.

3.4.2 Tiet erkanevat

Erillään asuminen yhteisestä päätöksestä, ja toisen hylkäys olivat avio-ongelmia selkeästi paljastavia konflikteja. Pariskunnat pysyttelivät yleensä pitäjän rajojen sisäpuolella, ja näin kyläyhteisön joukossa ja valvovan silmän alla. Varsinaisissa hylkäystapauksissa saatettiin lähteä aina Amerikkaan saakka.¹⁹² Suutari Kalle Karpakka ja vaimonsa Olga Kaarlentytär olivat lähteneet eripuraisuuttaan eri teille, mutta aina ajoittain päätyneet takaisin yhteen. Kaksi vuotta ennen käräjille päätymistä Kalle oli lähtenyt Asikkalaan, josta kruunukyyti oli tuonut tämän takaisin. Asikkalassa suutari oli saanut lapseneläketuomion eli avioliiton ulkopuolisen lapsen. Tästä huolimatta käräjille ei saavuttu Kallen edesottamusten takia, vaan Olgan.¹⁹³ Avioparille eri teille lähteminen merkitsi uuden elämän aloittamista, joko molempien tai vain toisen osalta. Jotta tämä oli virallisen tahon silmissä oikeutettua, oli avioero haettava, vaikka asianosaiset olivat jo käytännössä jatkaneet elämäänsä.

Varsinaisesta teille tietämättömille lähtemisestä kertoo Ida Nordin tilanne, jonka todisti myös lautakunta. Juho Esaias Kaarlenpoika oli ollut teillä tietämättömillä yli 16 vuotta, eikä häntä tuona aikana ollut pitäjässä tavattu.¹⁹⁴ Ilmeisesti Ida oli odottanut puolisoaan palaavaksi kaikki nuo vuodet, tai ainakaan hänellä ei ollut tarvetta mennä uudelleen naimisiin. Uudelleennaimisen merkitys on korostunut aiemmassa tutkimuksessa avioeron perusteena. Näin ollen Ida oli selvinnyt lähes 20 vuotta ilman miehen tuomaa toimeentuloa. Taustalla saattoi olla luvaton suhde virallisen avioliiton ulkopuolella tai riittävä toimeentulo työllistymisen myötä. Tutkimusajallani naiset työskentelivät esimerkiksi Jämsänkoskella tehdastyöläisinä. Ida asui Seppolassa, joka tunnettiin suosittuna kauppapaikkana. Hän saattoi tehdä uransa kaupanalalla, vaikka oli merkittynä tuomiokirjoihin vain itsellisenvaimona.¹⁹⁵

Sanotaan, että odottavan aika on pitkä, ja niin kävi myös itsellisen Kalle Peltosen ja tämä vaimon Maria Miinanyttären suhteessa, kun Kalle joutui asepalvelusta suorittamamaan Lappeenrantaan Kuikkolan kylältä. He olivat ennättäneet elää aviossa

¹⁹² JyMA Jämsän Sk 1908 § 11 ja Liite 3; Phillips 1988, 285.

¹⁹³ JyMA Jämsän Sk 1897 § 19, Tk 1898 § 15, Sk 1898 § 27/41.

¹⁹⁴ JyMA Jämsän Sk 1898 § 3; Tk 1900 § 91.

¹⁹⁵ JyMA Jämsän Sk 1905 § 18, 145; Sk 1898 § 3; Tk 1900 § 91; Nieminen 2003, 29; Saarimäki 2010, 204; Frigren 2016, 181; Eilola 2002, 114; Kulha 1974, 202; Phillips 1988, 369.

kaksi vuotta, kun kutsu palvelukseen tuli Kallelle. Kahdeksan vuotta myöhemmin Kalle palasi takaisin ja vaati vaimoaan palaamaan yhdyselämään kanssaan.¹⁹⁶ Vaimo ei enää nähnyt yhteistä tulevaisuutta mahdolliseksi, hänellä oli jo kaksi lasta uuden miehen kanssa.¹⁹⁷ Aiempaan tutkimukseen pohjautuen Kallen ja Marian tapaus ulkopuolisesta suhteesta oli odotettavampaa käytöstä naiselta (mies poissa, esimerkiksi sotilas ulkomaankomennuksella ja luultu jopa kuolleen), kun vastaavasti miehet aloittivat avioliiton ulkopuolisen suhteen useimmiten normaalin avioelämän yhteydessä.¹⁹⁸

Puolison hylkääminen oli vahva signaali rakkauden puuttumisesta aviosuhteesta. Toinen kumppaneista, tai molemmat, eivät halunneet näin jatkaa yhteiselämää. Taustalla oli aiemmin esiteltyjä avio-ongelmia, mutta myös tunnetason ongelmia. Ida Kuivisto oli lähtenyt miehensä Aukustin luota, kun tämä oli pahoinpidellyt häntä. Aukusti oli ylittänyt Idan mielestä kotikurin ja väkivallan rajan, mutta oli valmis palaamaan miehensä luokse aviorakkauteen papin varoituksen myötä.¹⁹⁹ Pappi hoiti rakkaussuhteiden valvonnan ja pyrki palauttamaan naisen miehensä vallan alle.²⁰⁰ Naisen paikka oli miehensä luona, olipa tämä sitten hyvä tai huono aviomies. Vaimo oli kumppani miehelleen ja mies oli velvollinen häntä hallitsemaan²⁰¹. Idan tunnollisuus Jumalaa ja seurakuntaa kohtaan, toi hänet lähemmäksi avioliittoa, toivoen, ettei mies enää kohtelisi häntä kaltoin. Mutta aviomies ei tahtonut enää jatkaa elämäänsä Idan kanssa, vaan karkasi tältä. Aiemmassa tutkinnossa on esitetty, että mikäli sovintoon päädyttiin väkivallan jälkeen, oli se tällaisissa tapauksissa yleensä lyhyt. Esimerkiksi toimeentulon turvaaminen saattoi olla riittävä syy jäädä suhteeseen.²⁰² Myös aviopuoliso saattoi luvata muuttaa tapansa, jotta toinen jäisi avioliittoon.²⁰³ Samankaltaisia lupauksia saattoi odottaa alkoholin ongelmakäyttäjältä eli juopolta²⁰⁴.

Riidat, hylkääminen, avioliiton ulkopuoliset lapset; kaikki sotivat avioideologian ja siveyden ajatusta vastaan. Avio-ongelmat eivät syntyneet tyhjästä, käsi ei kohonnut

¹⁹⁶ JyMA Jämsän Sk 1901 § 120.

¹⁹⁷ RVL/1734 (1909) NK 13. luku § 6: Jos oli sodassa, tahi muuten tarpeellisilla asioilla, niin piti odottaa vaimon miestänsä kotiin; Niiranen 1986.

¹⁹⁸ Kietäväinen-Sirén 2015, 115; Phillips 1988, 285.

¹⁹⁹ JyMA Jämsän Tk § 269; Tk 1893 § 196.

²⁰⁰ Kietäväinen-Sirén 2015, 64; Eilola 2002, 123 - 124; Sjögren 2009; Markkola 2007, 267.

²⁰¹ Eilola 2002, 125; Hammerton 1992, 169; Räisänen 1995.

²⁰² Hammerton 1992, 40.

²⁰³ Hammerton 1992, 117 - 118; Stone 1990, 200.

²⁰⁴ Vilkuna 2015, 488.

syyttämään turhasta eikä käräjille lähdetty avaamaan tilannetta perusteettomasti. Avio-ongelmien taustalla on nähtävissä taloudellisia ongelmia, alkoholin käyttöä ja rakkauden puutetta.²⁰⁵ Seuraavaksi tarkastelen avioliitossa esiintynyttä seksuaalisuutta ja avioliiton ulkopuolista seksuaalisuutta.

²⁰⁵ Eilola 2002, 126; Stone 1990, 141 - 142; Lidman 2015, 75.

4 ONGELMANA YLITSEVUOTAVA SEKSUAALISUUS JA RAKKAUS

4.1 Luvaton seksuaalisuus aviosuhteessa

Virallisen ja puolivirallisen eli kirkon asettama siveellisyysnormisto²⁰⁶ välitti aviottoman pidättäväisyyden ja avioseksuaalisuuden ideologiaa. Seksuaalisuus oli tärkeä osa aviosuhdetta ja osoitus kiintymyksestä. Aviosuhteen ulkopuolisen seksuaalisuhde tarkoitti syyllistymistä huoruuteen²⁰⁷. Huoruus oli normien vastaista toimintaa, mutta silti osa agraarielämää. Mahdollisuus (luvattomaan) seksuaalisuuteen käytettiin ja kollektiiviset elinolot loivat puitteet sen harjoittamiseen. Seksuaalisuus ei ollut vain biologinen akti ja sitä ohjaava vietti, vaan se yksilöiden tapa ilmaista seksuaalisuuttaan, kiintymystään ja halujaan suhteessa toisiinsa ja ympäröivään kulttuuriin.²⁰⁸

Tässä luvussa voin käsitellä seksuaalisuutta ainoastaan sen paljastumisen myötä. Luvaton seksuaalisuus pyrittiin piilottamaan ja siinä onnistuneet tapaukset eivät käy aineistosta ilmi. Itse avioseksuaalisuus ei tule käräjillä esille, sillä se oli luonnollinen ja normien mukainen osa avioliittoa. Luvaton seksuaalisuus oli arka aihe, ja sen oikeuteen vieminen ja todistajien mukaan saaminen saattoi jättää tapauksia pimentoon. Luvaton seksuaalisuus on ilmentynyt samankaltaisista tilanteista aiemmassa tutkimuksessa myös salavuoteus tapauksissa.²⁰⁹

²⁰⁶ Siveellisyys aviokontekstissa: siveysnormien eli seksuaalisuudelle ja käytökselle/tavoille asetettuja rajoja hyvästä, puhtaasta, oikeasta. Esim. Nieminen 1951, 49.

²⁰⁷ RL/1898 (1919) 19. luku § 1, 2.

²⁰⁸ Nieminen 2003, 64; Saarimäki 2006, 53, 55, 92; Saarimäki 2010, 11, 16; Pohjola-Vilkuna 1995, 83, 91, 110, 116, 118, 122; Seppälä 1977, 15; Lidman 2014, 97; Liliequist 2014, 26 - 27; Kietäväinen-Sirén 2015, 92, 103; Niiranen 1986, 23; Nieminen 1993, 30; Westermarck 1932, 1; Nieminen 1951, 3; Hapuli 2001; Lidman 2011, 110 - 114; Jokiahho 2000, 120; Weeks 1989.

²⁰⁹ Nieminen 2003, 64; Saarimäki 2006, 53, 55, 92; Saarimäki 2010, 11, 16; Pohjola-Vilkuna 1995, 83, 91, 110, 116, 118, 122; Seppälä 1977, 15; Lidman 2014, 97; Liliequist 2014, 26 - 27; Kietäväinen-Sirén 2015, 92, 103; Niiranen 1986, 23; Nieminen 1993, 30; Westermarck 1932, 1; Nieminen 1951, 3; Hapuli 2001; Lidman 2011, 110 - 114.

Saarimäki (2010) on määritellyt tutkimuksessaan Palosuo Hannelen ja Sivers Kain *Yhteiskunta, ihmissuhteet ja seksuaalisuus: Seksologian perusteet 2. osa* (1986) tutkimukseen nojaten seksuaalisuutta ja seksuaalikulttuuria laajemmin. Ne kattavat seksuaalitavat (käyttäytyminen), seksuaalimoraali (sukupuolielämän arvot ja normit), seksuaalisuuteen liittyvät uskomukset ja tiedot (tieteellisessä ja ei-tieteellisessä kontekstissa), sekä sitä ilmentävät tuotteet (kieli ja kirjallisuus).²¹⁰

Tässä keskityn sen ilmentymiin aineistossa käyttäytymisen (eleet, viestit, toiminta) ja tilan sekä ajan havainnoinnin kautta. Näin seksuaalisuus välittyi ennen kaikkea sosiaalisen kontrollinen näkökulmasta, heijastaen yhteisön, mutta myös avioparin arvoja ja moraalikäsitteitä. Käsittelyluvussa analysoin tunteita (rakkautta/rakkaudettomuutta) seksuaalisuuden viitekehysessä.

4.2 Avio-ongelmana ulkopuolinen seksuaalisuus

Avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus näyttäytyy avio-ongelmana, jota kuvailtiin avioerotapausten yhteydessä. Käyttäytyminen ilmeni seurusteluna ja eleinä, kuten intiimialueiden kosketteluna, ”keikkumisena” ja kaulailuna.²¹¹ Keskustelut, kuten ”tekeekö mielesi”²¹² nukkumisaikana tai kiellot päästä metsässä kopistamaan, ennen kuin vanha ja uusi oli maksettu, eivät jättäneet kuulijalle tilanteen luonnetta epäselväksi.²¹³ Itse yhdyntä täytti rikoksen mittapuun (huoruus), ja tuli esille todistajien havainnoissa ja aviottomina lapsina.

Seksuaalisuuden eri tulkinnat asianosaisten, yhteisön ja virallisten toimijoiden näkökulmasta saivat käräjillä eri mittapuut. Siinä missä yhteisö havaitsi (tai epäili) seksuaalisuutta saman peiton alla olleista henkilöistä todistuksissaan, ei maallinen oikeus ole voinut vielä tuomita tätä luvattomana seksuaalisuutena, vaikka katsoi sen raskauttavaksi todisteeksi.²¹⁴ En puutu tässä yhdyntän havaintojen luonteeseen vaan

²¹⁰ Saarimäki 2010, 12; Ks. myös Weeks 1989.

²¹¹ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49; Tk 1897 § 95; Sk 1897 § 26; Sk 1897 § 86; Sk 1897 § 107; Tk 1898 § 27; Sk 1898 § 31; Sk 1900 § 169; Tk 1908 § 20, Tk 1908 § 30; Nieminen 1993, 20.

²¹² JyMA Jämsän Sk 1902 § 113.

²¹³ JyMA Jämsän Sk 1910 § 144.

²¹⁴ Kietäväinen-Sirén 2015, 101; Eilola 2009; Östberg & Sandmo 2000; Ylikangas ym. 2000, 89.

käsittelen kaikki lihallisuuden todistukset, jakamatta niitä tarkemmin näkö-, kuulo-, ja luulohavaintoihin, joiden laadulla oli merkitys tuomiovaiheessa. Seksuaalisuuden ilmentymät koettiin kiusaannuttavana asiana²¹⁵.

Lukkari Lindblad haastoi vaimonsa pesänkavaltamisesta ja aviorikoksesta käräjille. Aviorikosta selvittelemään kutsuttiin todistajia, joiden lausunnoissa selvisi, että lukkarin vaimo Roosa oli tavattu eri miesten kanssa useampaan otteeseen. Roosa oli liikkunut ulkona yöaikaan miesten kanssa lukkarin ollessa työmatkoilla. Miehet olivat myös käyneet vieraisilla lukkarin talossa. Osa heistä oli poistunut vasta aamun sarastaessa.

Jämsän seurakunnan haudankaivaja Aleksanteri Mäkinen valotti asiaa:

”että viime kesänä eräänä yönä noin kello yhdentoista aikaan illalla, kun todistaja oli jo pannut levolle, todistajan vaimo, seuraava todistaja, joka vielä oli ollut hereillä, oli tullut kutsumaan todistajaa ’katsomaan kuinka meidän rovasti on vikkellä’, ja että todistaja vaimonsa käskyä noudattaen oli mennyt viereiseen huoneeseen ja sen ikkunasta huomannut tämän seurakunnan Kirkkoherran Heikki Saloniuksen, kantajan (Lukkari) puutarhassa, joka sijaitsi ihan lähellä todistajan asuntoa, seisovan vastaajan (Lukkarin vaimo) vieressä vasen käsivarsi vastaajan kaulan ympärillä ja, oikealla kädellään koetellen vastaajan rintoja samalla tuoppien vastaajaa polvellaan; että todistaja sitten oli mennyt toiseen huoneeseen ja kun hän vähän ajan perästä uudestaan oli katsonut ikkunasta puutarhaan, niin vastaaja ja rovasti olivat jo poistuneet sieltä, todistajan tietämättä mihin; ja että kantaja silloin itse oli ollut poissa kotoa.”²¹⁶

Todistuksista päättelen, että Roosaa oli seurattu yhteisön toimesta aktiivisesti ja hänen toimintansa avioliiton ulkopuolisten miesten kanssa pantu merkille. Todistajat osasivat kertoa hänen toimistaan useassa eri havainnossa. Tarkkailu paljastaa yhteisön normistoa ja avioliittoon liitettyjä odotuksia, kuten suhteen yksiavioisuutta. Toisaalta se paljastaa yhteisön suhtautumisen kirkkoon ja yhteisön hengelliseen isään, kirkkoherraan. Hänen toimintaansa ei avoimesti paheksuttu vaan pyrittiin salaamaan, kuten Mäkinen ja vaimonsa olivat sopineet:

”ettei pitäisi kenellekään ilmoittaa mitään siitä, minkä he olivat sattuneet huomaamaan [- - -] ettei hän virkkaillut tästä puutarhassa tapahtuneesta asiasta sanaakaan muiden kanssa ennen kuin hän valallaan kihlakunnanoikeudessa oli velvollinen kertomaan näöstänsä; kyseessä selitti todistaja että hän tarkka tarkastanut miestä ja kummastanut kirkkoherran menestelyä” että tämä oli

²¹⁵ Nieminen 1993, 25; Eilola 2009.

²¹⁶ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49.

lukkarin vaimoa kosketellut, muttei kuitenkaan ”ollut nostanut vaimon hameita eikä siis ollut lihallisessa yhteydessä”²¹⁷.

Todistajat olivat pahoillaan, että joutuivat paljastamaan avioliiton seksuaalisuutta valvovan kirkkoherran toiminnan, mutta eivät voineet valan alla enää salata asiaa. Paikallisyhteisö pyrki suojelemaan tapojaan viranomaisilta ja sen kontrollilta, mutta valan merkitys ja näin Jumalan pelko oli edelleen voimissaan Jämsässä 1890-luvulla. Yhteisön kontrollointimuoto seurannan lisäksi tällaisia normirikkomuksia kohtaan olivat huhut ja juorut. Kyseisessä tapauksessa Mäkiset epäilivät, että heillä kerran vieraissa ollut Edla Mariantytär, oli ”tarunnut” asiasta (nähty vastaavan tilanteen), ja näin lukkari oli päässyt asiasta selville. Juorut ja tiedon jako (sosiaalisella areenalla) on katsottu erityisesti naisten vallan ja kontrolloinnin keinoiksi yhteisössä.²¹⁸

Asianosaisten käyttäytyminen oli usein yhteisössä tunnettu pidemmältä ajalta. Kuten kirkkoherran ja Roosan tapauksessa, nämä kaksi olivat aiemmin seurustelleet. Tämän kertoi kirkkoherra Saloniuksen avustaja eli tuomiokapitulin hänelle osoittama edustaja Lääninrovasti Rydman.²¹⁹ Rydman tosin puolusti tällä todistuksia vastaan, että todistajat ovat tästä tiedosta vaikuttuneina olettaneet Roosan seuralaisen olleen kirkkoherra. Yksi vaihtoehto tapauksessa on, että lukkari on tarkoituksellisesti pyrkinyt mustamaalaamaan kirkkoherraa²²⁰, mutta todistajien suostumus valheelliseen todistukseen (epätodennäköistä) jättää asian vain ajatuksen tasolle. Tilanne oli hyvin poikkeuksellinen, sillä kirkkoherran ja lukkarin roolit olivat seurakunnan korkeimmassa asemassa moraalien ja siveellisyyden vartijoina²²¹.

Seurustelun merkitys paljastuu lausuntojen asiayhteyksistä, eikä se esiintyvissä tapauksissa ole näin vain keskustelua. Konteksti eli avioero-oikeudenkäynti huoruuden perusteella määrittää seurustelun luonteen seksuaalisuuden alle. Talollisen poika Kustaa Anttila haki avioeroa vaimostaan Hilma Juliaana Kustaantyttyästä huoruuden takia. Asiasta todistamaan saapunut mäkitupalaisen vaimo Beata Mellberg kertoi, että oli nähnyt usein päiväsaikaan vastaajan (vaimo) seurustelevan erään Emil Sirénin kanssa.

²¹⁷ JyMA Jämsän Sk 1898 § 31.

²¹⁸ Pohjola-Vilkuna 1995, 111, 124; Saarimäki 2010, 45 - 46, 87; JyMA Jämsän Sk 1898 § 31; Lidman 2014, 87 - 89; Liliequist 2014, 26 - 27; Kietäväinen-Sirén 2015, 78, 80; Niiranen 1986, 333, 355 - 356; Eilola 2009; Sogner ym. 2000, 191; Jokiaho 2000, 142 - 143.

²¹⁹ RVL/1734 (1909): OK 15.luku § 1 ja tarkentavat päätökset, viim. K. Ohjeis. 1898.

²²⁰ Jokiaho 2000, 142 - 143.

²²¹ Huovinen 1987; Vilkuna 2015, 496.

Vastaaja myönsi todistuksen ja kertoi, että oli ”rakastunut erääseen Eemil Sirén nimiseen mieheen sekä laittanut hänen kanssaan [- -] huorilapsen”²²². Toinen todistaja, Antero Lall kertoi yhtenevästi seurustelusta ja että vastaaja oli sanonut Emilin olevan tämän sulhanen. Näin päättelen, että vastaajien seurustelussa ei ollut vain yhdyntää (lapsi), vaan myös sitä edeltävää ja sen aikaista seurustelua.²²³

Varsinaiseksi seksuaalisuhteeksi²²⁴ voidaan todeta itsellisenvaimon Erika Kallentyttären ja itsellisen Nestor Kuivamäen suhde. Vastaajat olivat asuneet jo kolme vuotta yhdessä ja heillä oli yhteinen lapsi. Lapsi oli syntynyt kaksi vuotta ennen avioerotapauksen käsittelyä, jonka toi oikeuteen Erikan aviomies, itsellinen Wilhelm Koskinen.²²⁵ Susiparina eli ilman kirkollista vihkimistä eläminen oli poikkeavaa ja häpeällistä²²⁶. Vaikkakin esimerkit ja aiempi tutkimus osoittavat, että kirkko puuttui näihin tapauksiin korkeintaan nuhteluun tai varoituksiin 1800-luvulla.²²⁷

Suhteesta voidaan puhua myös torpparin leski²²⁸ Amanda Raitamäen ja torppari Juho Kasper Linjalan kohdalla. Kasperin vaimo Ida Linjala kertoi oikeudessa, että vastaajat olivat harjoittaneet huoruutta keskenään 10 vuotta. Todistajien lausunnoista selvisi, että pari oli ollut kihloissa ennen naimisiin menoa tahoillaan (Kasper Idan kanssa ja Amandan jo edesmenneen miehensä kanssa). Tästä huolimatta Kasper vietti suurimaan osan ajastaan Amandan luona ja nukkui tämän kanssa, tosin todistajien mukaan lapsi aina välissään. Todistaja Johan Järvinen ei tiennyt, olivatko nämä ”luvattomassa rakkaudessa suhteessa”, mutta Kasperin vastanneen parista liikkuneisiin huhuihin, ettei ”rupea lasta vihaamaan”. Yleisesti epäiltiin Amandan nuorimman lapsen olleen Kasperin, kun tämän välit vielä olivat Amandaan ”ystävällisempi kuin muihin tuttaviiin” viitaten näin rakkauteen.²²⁹ Kasper oli jo edesmenneen miehen aikaan oleillut torpassa ja tämän kuoltua Kasper oli siellä ”kuin kotonaan, yöt ja päivät”.²³⁰

²²² JyMA Jämsän Sk 1907 § 72.

²²³ JyMA Jämsän Tk 1908 § 30.

²²⁴ Pohjola-Vilkuna 1995, 45; JyMA Jämsän Sk 1896 § 106; Tk 1897 § 49; Sk 1897 § 19; Tk 1898 § 10, 15; Sk 1901 § 120; Sk 1908 § 72, 191.

²²⁵ JyMA Jämsän Sk 1907 § 72; Tk 1908 § 30; Sk 1908 § 72, 191; Tk 1909 § 148, 154.

²²⁶ Aalto 1996, 15.

²²⁷ Autio 2009, 49.

²²⁸ KL/1686, 15. luku § 24: leskinaisen tuli surra 1 vuosi kuollutta puolisoaan ja leskimiehen puolet tästä.

²²⁹ Kietäväinen-Sirén 2015, 44.

²³⁰ JyMA Jämsän Tk 1896 § 106; Sk 1896 § 54; Tk 1897 § 22.

4.3 Rajatut tilat seksuaalisuudelle

Tilalla ja ajalla oli merkittävä rooli seksuaalisuuden ilmentymissä. Seksuaalisuus ajoittui pääasiassa yöaikaan²³¹ ja esimerkiksi lapsenelatusjutuissa vuodenajan merkitys korostui. Kesäisin ja syksyisin hakeuduttiin työn ohessa metsiin ja pelloille (päiväsaikaan), kun taas talvella piharakennukset ja yösijat saivat riittää.²³² Esimerkiksi talvella 1896 itsellisen poika Toivo Mäkinen oli todistanut, kun suutarinvaimo Olga Karpakka ”oli harjoittanut lihallista yhteyttä”²³³ talviyönä omassa sängyssään.²³⁴

Todistajat kertoivat oikeudessa havaitsemansa kontaktin luonteesta, paikasta, ajasta ja kerroista. Todistaja oli saattanut nähdä osalliset samassa sängyssä ilman vaatteita tai muussa tilassa, kuten saunassa ovi lukittuna. Toiminnan salaaminen oli avoimessa yhteisössä epäilyttävää ja viite siitä, että oven takana tapahtui jotain kunniatonta. Lisäksi naisen vaatteiden vähyyks viestitti siveettömyydestä.²³⁵ Todistajat kuuluivat ”naimisen ääniä” suljettujen ovien takaa ja nukkumasijoilta. Lius esittää tutkimuksessaan (2010), että yhteisö saattoi vakoilla tarkoituksellisesti asianosaisten toimia. He myös yllättivät tahattomasti aitasta naisseuran reidet paljaana ja poistuivat paikalta, koska ymmärsivät käsillä olleen tilanteen sopimattomaksi. Todistajia oli jopa uhattu pysymään poissa väkivallan uhalla ja poistumaan tilasta, jossa nämä nukkuivat. Näin saatettiin myös suojella tai rajoittaa poistetun henkilön (esim. palkollinen) seksuaaliymmärrystä tai toimintaa.²³⁶

Itsellinen Hjalmar Flink ja tämän vaimo Mathilda Willentytär olivat eläneet erillään kuutisen vuotta ennen oikeuteen saapumista. Itse asiassa Hjalmar ei ollut tiennyt, missä vaimonsa asustaa, kunnes tämä oli tavattu Sahlo nimisestä kylästä, jossa tämä oli ”antautunut haureuden välikappaleeksi” maksua vastaan. Todistaja, torppari Vihtori Koiramäki kertoi:

²³¹ Esim. JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Tk 1894 § 77; Tk 1895 § 78; Tk 1897 § 49; Sk 1897 § 107.

²³² Pohjola-Vilkuna 1995, 76, 81; JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Sk 1893 § 67; Tk 1895 § 78; Sk 1897 § 19; Sk 1898 § 31; Sk 1900 § 87; Sk 1902 § 110; Sk 1902 § 113; Sk 1910 § 144; Niiranen 1986, 123, 210, 214 - 215; Lukkarinen 1933, 117.

²³³ JyMA Jämsän Sk 1989 § 41.

²³⁴ JyMA Jämsän Sk 1989 § 41.

²³⁵ JyMA Jämsän Sk 1897 § 19; Kietäväinen-Sirén 2015, 47, 93, 105; Matikainen 2002, 120.

²³⁶ JyMA Jämsän Tk 1895 § 78; Sk 1895 § 32; Sk 1897 § 19, 107; Sk 1902 § 110, 113; Sk 1903 § 39; Sk 1910 § 144; Pohjola-Vilkuna 1995, 85, 111, 120.

”että todistaja viime kesänä oli nähnyt vastaajan erään kerran harjoittaneen lihallista yhteyttä mieshenkilön kanssa, joka ei ollut vastaajan mies, ja että vuosi sitä ennen oli todistaja niin ikään nähnyt vastaajan olevan kontallaan erään pojan kanssa, sekä samana kesänä nähnyt vastaajan soutavan tukkimiehiä rantaan ja sitten menevän miesten kanssa metsään.”²³⁷

Jutussa tiivistyy moni ajalle ominainen piirre. Vuodenaika mahdollistaa yksityisyyden metsässä ja elinkeinon lisäämisen.²³⁸ Vaimo tunnettiin varkauksista, joista voidaan päätellä pahan luonteen sijasta, että hänellä oli taloudellisia ongelmia ja sosiaalisen tukiverkon puute²³⁹. Lisäksi esimerkkitaapauksessa nousee esille tilattoman väestön liikkuminen työn perässä. Tämä ryhmä (tukkimiehet) on ollut kaukana perheestään, ja seksuaalinen kanssakäyminen Mathildan kanssa on tullut näin ajankohtaiseksi (halu). Myös Mathildalla on oletettavasti ollut seksuaalisia haluja, toisin kuin naimisissa olevalta naiselta oletettiin (etenkin aviosuhteen ulkopuolella).²⁴⁰

Mathildan ja Hjalmarin avioliitto ei ollut ainoa, jossa esiintyi useamman henkilön kesken lihallisuutta. Tapauksissa selvisi usein, että molemmilla osapuolilla oli aviosuhteen ulkopuolisia suhteita ja tässä taustalla oli ennen kaikkea erillään asuminen.²⁴¹ Pois lähteminen yhdyselämästä oli myös keino piilottaa todisteet ulkopuolisesta seksuaalisuudesta eli synnyttää avioton lapsi toisaalla²⁴². Pohjola-Vilkunan tutkimuksessa (1995) salavuoteus-jutuissa naimattomia naisia vietiin viereisiin pitäjiin pois yhteisön silmistä, mikäli talon isäntä oli saattanut tämän raskaaksi.

Saarimäki (2010) on esittänyt, että syy aviosuhteen ulkopuoliselle seksuaalisuudelle ja avio-ongelmille saattoi olla myös seksuaalinen kyvyttömyys tai haluttomuus.²⁴³ Tällaisia ei suoraan esiinny aineistossani, mutta esimerkiksi lapsettomuus aviosuhteessa saattoi viitata seksuaaliseen kyvyttömyyteen, hedelmättömyyteen tai avioseksuaalisuuden puuttumiseen. Kirkkoherra Salenius eli vaimonsa kanssa

²³⁷ JyMA Jämsän Sk 1901 § 87.

²³⁸ JyMA Jämsän Sk 1900 § 169; Sk 1910 § 144.

²³⁹ Frigren 2016, 183; Lindström 1988, 116.

²⁴⁰ Räisänen 1995, 141; Pohjola-Vilkuna 1995, 112; Niiranen 1986, 23; Nieminen 1951, 86 - 87; Lidman 2011, 183.

²⁴¹ JyMA Jämsän Sk 1890 § 382; Tk 1893 § 99; Tk 1895 § 78; Sk 1895 § 135; Sk 1900 § 169; Sk 1901 § 120; Tk 1902 § 140.

²⁴² JyMA Jämsän Sk 1905 § 48.

²⁴³ Saarimäki 2010, 90, 92, 177; Pohjola-Vilkuna 1995, 110; Nieminen 2003, 66; Räisänen 1995.

lapsettomassa suhteessa²⁴⁴, mutta selkeästi hänellä oli seksuaalispainotteisia tunteita ja toimia lukkarin vaimoa kohtaan. Toisaalta kirkkoherra oli myös hyvin iäkäs ja halvaantui 1900-luvun alussa.²⁴⁵ Joten kirkkoherran avioseksuaalisuus jää vain arvailujen varaan.

Seksuaalisuus ja suvun jatkaminen, olivat avioliiton perustarkoituksia. Tämän vuoksi alioikeus saattoi purkaa avioliiton, mikäli toinen osapuoli oli lääkärin todistuksen mukaisesti tähän kyvytön. Toiselta osapuolelta yhdynnän kieltäminen, saattoi johtaa myös muihin avio-ongelmiin tai olla seurausta niistä.²⁴⁶

4.4 Rakkaus avio-ongelmissa

4.4.1 Luvaton seksuaalisuus ja rakkaus

Rakkaus kuvattiin Kietäväinen-Sirénin (2015) aineistossa lämpimänä tunteena ja sydämellisyyden symboliikalla. Tämän vastakohtaa, rakkaudettomuutta tai rakkauden loppua kuvattiin kylmyydellä ja siihen liitettävillä määreillä. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi riitaisuutta, haluttomuutta seksuaalielämän jatkamiseen tai yhdessä asumiseen.²⁴⁷ Rakkautta ilmenettiin elein, kuten kädestä pitäen tai kaulaillen, jotka olivat hellyydenosoituksia.²⁴⁸ Se oli myös aikaan sekä paikkaan sidottua toimintaa, kuten ilta-aikaan kuljeskelua²⁴⁹ tai hakeutumista kahden kesken seurustelemaan.²⁵⁰ Vahvin merkki rakkaudesta oli rakastelu, eli seksuaalinen kanssakäyminen. ”Rakkauden hedelmät” eli lapset pyrittiin liittämään perheen lämmön ja rakkauden piiriin. Nämä rakkauden ilmaisumuodot olivat myös osa aviorakkauden kulttuurista käsitettä.²⁵¹

²⁴⁴ JyMA Jämsän Sk 1898 § 31.

²⁴⁵ Kulha 1974, 454 - 455, 514

²⁴⁶ Esim. Kietäväinen-Sirén 2015, 112; Saarimäki 2010, 175, 177 - 178; Niiranen 1986, 164, 260; Eilola 2002, 104: esittää tapauksen, jossa pappi on saanut lievemmän rangaistuksen sekaantumisesta piikaansa, koska vaimo on sairas ja kykenemätön yhdyntään. Sjögren 2009, 190.

²⁴⁷ Kietäväinen-Sirén 2015, 45, 89. Ks. myös Niiranen 1986, 57.

²⁴⁸ Kietäväinen-Sirén 2015, 82, 90; Nieminen 1993, 23.

²⁴⁹ Kietäväinen-Sirén 2015, 91.

²⁵⁰ JyMA Jämsän varsinaisasian pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Kietäväinen-Sirén 2015, 93.

²⁵¹ Kietäväinen-Sirén 2015, 91 - 92; Niiranen 1986, 24 - 26.

Avio-ongelmat kietoutuvat yhteen kuvatessa tunteita ja niitä ilmentäviä toimia ja tulkintoja. Avio-ongelmat tarjoavat hetkiä, joista voidaan päätellä tilanteiden kulun ja merkitystenannon myötä myös suhteen tunnepuolta. Aiemmissä esimerkitapauksissa on tunnistettavissa edellä mainittuja rakkauden ja rakkaudettomuuden merkkejä, joita havainnollistan lisäanalyysin ja esimerkkien avulla seuraavaksi..

Aviosuhteen ulkopuolinen seksuaalisuus oli epätodennäköistä, mikäli puoliset rakastivat tosiaan niin kuin kuuluikin.²⁵² Uskottomuus oli loukkaus niin aviopuolisoa kuin aviorakkautta kohtaan.²⁵³ Uskottomuus ja sitä seurannut loukkaantuminen ilmenivät esimerkiksi suruna, mutta myös riitaisuutena puolison kanssa. Myös mustasukkaisuus paljasti turhautumista tilanteessa ja johti paikoin aggressiivisiin tekoihin ja lausahduksiin.²⁵⁴ Mustasukkaisuus tuli esille kolmannen osapuolen huoritteluna yhteisössä ja käräjillä syytöksinä, että uskottomuus oli saattanut eripuraisuutta aviopuolisoiden välille. Vaimo oli ennen kaikkea vihainen, hän saattoi olla myös kateellinen miehensä uskottomuuden kohteelle tämän saamasta huomiosta ja hellyydestä. Avioliiton epäonnistuminen oli hankala asia myöntää.²⁵⁵

Yksi syy huoruudelle oli rakastuminen aviosuhteen ulkopuolelle.²⁵⁶ Talollisenpoika Kustaa Anttila ja Hilma Kustaantytär olivat kuulutettu avioliittoon kihlojen ja yhdessä makaamisen myötä, ja heidän välillään vallitsi ns. epätäydellinen avioliitto. Rakkaus ei ollut näin varsinainen aviosuhteen solmimisperuste, vaan luvaton seksuaalisuus ja sen korjaaminen.²⁵⁷ Pari ei koskaan päätenyt asuttamaan samaa taloa, vaan Kustaa vältteli vihkimistä ja Hilma lähti Orivedelle palvelukseen. Palveluksensa aikana hän löysi uuden kumppanin ja rakkauden. Tästä ilmentymänä syntyi avioliiton ulkopuolinen lapsi.²⁵⁸ Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty, että pakkoavioliiton myötä vastenmielisyys puolisoa kohtaan kasvoi varsinkin miehillä. Tätä tunnetta he pyrkivät ulkoistamaan naisen ongelmina.²⁵⁹

²⁵² Kietäväinen-Sirén 2015, 43.

²⁵³ Kietäväinen-Sirén 2015, 114; Niiranen 1986, 342; Phillips 1988, 358 - 360.

²⁵⁴ Kietäväinen-Sirén 2015, 115; Niiranen 1986, 341 - 343, 352.

²⁵⁵ JyMA Jämsän Sk 1895 § 32; Eilola 2002, 115.

²⁵⁶ Saarimäki 2010, 92.

²⁵⁷ Saarimäki 2010, 203.

²⁵⁸ JyMA Jämsän Sk 1907 § 72; Tk 1908 § 30; Sk 1908 § 72.

²⁵⁹ Eilola 2002, 107.

Sahantöyries Aleksis Trisk ja vaimonsa Hilda Maria Leikman olivat kuulutettu avioliittoon kolmasti salavuoteuden ja siitä syntyneen lapsen myötä ja heidän välilleen oli muodostunut epätäydellinen avioliitto. He eivät kuitenkaan olleet päätyneet vihille, vaan hakeneet tuomiokapitulista eroa liitostaan.

”Keskenämme syntyneen eripuraisuuden tähden emme voi millään muotoa mennä naimisiin toisemme kanssa, ja pyydämme sentähden, liittämästä papinkirjan, nöyryydestä Korkea arvoisalta Tuomiokapitulilta saada erokirjan. Ennen avioliittoon kuulutusta on meillä keskenämme siitetty lapsi, mutta olemme kanssamme sopineet lapsen ruokoista sillä tavalla että minä allekirjoittanut Aleksis Riskinen maksan äidille Hilda Maria Leikman’ille lapsen ruokon keskenämme sovitun välipuheen mukaan.”²⁶⁰

Käsittelyssä kävi ilmi, ettei Aleksis ollut suostunut avioon Hildan kanssa, ja kihlaus oli tapahtunut raskauden myötä.²⁶¹ Avioeroa ei kuitenkaan myönnetty alioikeuden tai tuomiokapitulin toimesta. He saapuivat käräjille taas seuraavana vuonna, mutta tällä kertaa avioeroa haettiin Hildan huoruuden (sakotettu edellisvuonna) vuoksi ja molemmat kertoivat olevansa suostuvaisia avioeroon. Näin voidaan päätellä, että suhteessa on alun alkaen ollut kysymys seksuaalisuudesta ja sen korjaamisesta kirkon katsomin keinoin. Kuitenkaan odotettua yhdyselämää ja rakkautta suhde ei tarjonnut, ja se kohdistui Hildan osalta uuteen henkilöön lähikaupungissa Jyväskylässä.²⁶²

Erotapauksissa ei ollut täysin poissuljettua, että pariskunnat sopivat toisen syyppääksi, jotta saivat avioeron alioikeudelta. Huoruuden leima oli naisen maineelle raskas sopimus, joten siitä tuskin on ollut kysymys. Mielenkiintoista tapauksessa on, että juttu voitiin käsitellä rikoksen tapahduttua eri tuomiokunnassa, sillä esimerkiksi vastaavassa tapauksessa suutari Kalle Karpakan ja tämän vaimon avioerokäsittelyssä, miehen lapsenelätustuomiota, joka oli tuomittu Asikkalassa, ei voitu huomioida Jämsän käräjillä.²⁶³

²⁶⁰ JyMA Jämsän Sk 1891 § 38, Liite ”puulaaki”: Kirje kirjattu 5.10.1887.

²⁶¹ JyMA Jämsän Tk 1892 § 19.

²⁶² JyMA Jämsän Sk 1893 § 105; Lius 2010, 29: Liuksen tutkimusaineistossa esiintyy samankaltaisia tapauksia, joissa aviosuhteen riittämättömyys on ajanut puolison etsimään toisaalta aviotarpeitaan.

²⁶³ JyMA Jämsän Tk 1898 § 15.

4.4.2 Näkymättömät avioseksuaalisuuden ongelmat

Yhteisö on usein pidempään tietoinen aviosuhteen ulkopuolisista kontakteista ja suhteista, kuin aviopuoliso. Aviopuolisot olivat asuneet jo pidempään erossa, joten ulkopuoliset suhteisiin saattoi olla helpompi suhtautua, mutta toki niitä paheksuttiin. Miesten aviosuhteen ulkopuoliset suhteet tulevat harvemmin oikeudessa esille, ja miesten rehvasteluun sekä seksuaalisuuteen mieskuntana viitataan usein seksuaalisuustutkimuksissa.²⁶⁴ Avioliiton myötä miehiltä kuitenkin odotettiin nuhteettomuutta ja avioliittolupauksen kunnioittamista, mutta paljastumiseen vaikutti esimerkiksi yhteiskunnallinen asema. Korkeamman sosiaalisen statuksen edustajan ulkopuoliset suhteet olivat harvoin esillä oikeudessa. Naisten seksuaalisuus puolestaan oli julkisempaa ja yhteisön säätelyssä paikoin ankarampaa. Naisen siveellisyys ja sukupuolirooli suvunjatkajana arvotettiin eri tavalla kuin miehen virallisessa ja epävirallisessa sosiaalisessa kontrollissa. Naisen seksuaalikäyttäytyminen määritteli kunniallisuuden ja kunniantomuuden, kielletty seksuaalisuus asetti naisen häpeään sosiaalisessa kontrollijärjestelmissä.²⁶⁵

Aviopuolisojen suhtautuminen ulkopuolisiin suhteisiin tulee esille ainoastaan oikeustapausten kautta ja lähes poikkeuksetta suhdetta ei nähty enää voitavan korjata.²⁶⁶ Rakkaus kesti paikoin uskottomuuden, ja anteeksianto sekä vuodeyhteys palauttivat avioparin raiteilleen. Aiemman tutkimuksen mukaan anteeksianto ja paluu yhteyteen olivat epätodennäköisempiä, mikäli mies oli loukattu osapuoli. Miehellä oli taloudellisesti paremmat lähtökohdat, mutta myös hänen kunniansa oli verisemmin ruvella naisen syyllistyttyä huoruuteen.²⁶⁷

Mathildan ja Hjalmar Flinkin tapauksessa (aviosuhteen ulkopuolista maksullista yhdyntää) voidaan katsoa, ettei anteeksiantoa olisi voitu odottaa, sillä taustalla ei ollut avioliittoa taikka aviorakkautta. He eivät olleet asuneet useaan vuoteen yhdessä, taikka pitäneet yhteyttä toisiinsa. Heillä ei myöskään ollut avioliiton vaatimaa vuodeyhteyttä ja

²⁶⁴ Esim. Saarimäki 2006, 23.

²⁶⁵ Nieminen 2003, 27; Saarimäki 2010, 86 - 88; Seppälä 1977, 20; Kietäväinen-Sirén 2015, 103; Nieminen 1951, 86, 90 - 91; Lukkarinen 1993, 14; Eilola 2002, 102; Ollila 2001, 87; Lidman 2011, 34; Sogner ym. 2000, 183, 191; Phillips 1988, 348; Jokiaho 2000, 133.

²⁶⁶ JyMA Jämsän varsinaisasian pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910.

²⁶⁷ Esim. Jokiaho 2000, 132.

tämä näkyi Mathildan toiminnassa tukkimiesten kanssa. Käräjillä Mathilta ei välittänyt, vaikka ”miehellensä myönnettäisiinkin pyytämänsä avioero” tämän huoruuden vuoksi.²⁶⁸ Hänelle oli yhdentekevää niin tunne-, kuin taloustasolla, mitä avioliitolle tapahtui. Se ei ollut tarjonnut hänelle riittäviä asioita.

Joonas Jämberg ja Maija Matintytär olivat eläneet erossa yli kymmenen vuotta, mutta aviosuhteen ulkopuolista seksuaalisuutta käsiteltiin vasta avioerokäräjillä. Joonas syytti Maijaa huoruudesta ja Maija Joonasta. Todistajien joukossa Joonaksen suhteesta avioliitossa olleeseen Heta Stiina Juhontytär, todistamaan saapui kyläläisiä ja Hetan aviopuoliso. Juonas Eeronpoika tuli käräjillä Maijan haastamana ja kertoi oikeudelle, kuinka oli edellisenä talvena tavannut Hetan ja Joonaksen tallista ja syksyllä saunasta. Tallissa nämä olivat olleet lihallisuudessa, mutta saunasta hän sekä paikalla ollut torppari Viktor Linqvist olivat kuulleet vain muhinaa ja hellää kuiskuttelua. Oletus oli kuitenkin, että siellä oltiin luvattomassa yhteydessä. Juonas vaati ”edesvastausta Joonas Jämbergille huoruudesta, mutta ilmoitti poikkeuksellisesti antaneensa Heta Stiina Juhontyttäreille anteeksi hänen mainitun rikoksensa sillä ehdolla, että Heta Stiina Juhontytär vastedes parantaisi tapansa.” Häpeän tunne tuli esille, kun vaimoa vaadittiin julkisesti parantamaan tapansa, mutta toisaalta hänen kunniaansa pyrittiin suojaamaan sanomalla julkisesti tämän saaneen anteeksiannon.²⁶⁹

Kollektiivisten tiloista ja nukkumasijoista huolimatta seksuaalisuus pyrittiin pitämään piilossa, jolloin todistajien havainnot kertovat vain osan aviosuhteen ulkopuolisista kontakteista. Sivistyneistön mahdollisuudet vetäytyä omiin makuuhuonesisiin ja asuntoihin, tarjosivat yksityisyydelle suuremman tilan.²⁷⁰ Miksi seksuaalisuutta ei ole pyritty jokaisessa tapauksessa piilottamaan? Onko aviopuoliso halunnut jäädä kiinni aviorikoksesta vai onko hän nähnyt, että toiminta on ollut sallittua? Saarimäki (2006) esittää, että tällainen toiminta oli ”muista huolimatta” valinta, jossa toimittiin muista välittämättä avoimesti tai pakosta. Avioliittoa ei esimerkiksi pidetty enää arvossa avio-

²⁶⁸ JyMA Jämsän Sk 1900, 169.

²⁶⁹ Saarimäki 2010, 179; Kietäväinen-Sirén 2015, 117 - 118; Lidman 2011; Phillips 1988, 280; Jokiahon 2000, 145.

²⁷⁰ JyMA Jämsän varsinaisasian pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Pohjola-Vilkuna 1995, 44 - 45, 77, 80, 83, 110; Saarimäki 2006, 55 - 56.

ongelmien myötä, eikä huoruussakolle uhrattu ajatusta.²⁷¹ Toiminta paljastaa ristiriidan agraariyhteisön normien vastaista, jossa tuli pidättäytyä ulkopuolisista suhteista.²⁷²

Yksiavioisuus ja sukupuolimoraalin vaaliminen olivat kristitylle maaseutuyhteisölle ja sen paimenille yhteinen tavoite, mutta siitä oltiin myös valmiita joustamaan ja hyväksymään poikkeukset. Hyväksyminen ei tässä kohtaa tarkoita sitä, ettei niistä olisi ollut seurauksia, mutta ne eivät myöskään olleet kokonaan häivytettyjä ja piilotettuja. Tästä todisteena olivat avioliiton ulkopuoliset lapset ja äpära-merkinnät kirkonkirjoissa. Merkinnöistä seurasi se, että palaaminen seurakuntaan vaati kirkottamisen eli seurakuntaan takaisin ottamisen.²⁷³ Käräjillä lapsenläkkeet ja huoruustapaukset paljastavat vain ilmi tulleet eli virallisen kontrollin piiriin saadut tapaukset. Todistajanlausunnot, silminnäkijähavainnot ja juorut puolestaan avaavat yhteisön näkemyksiä sallitun seksuaalisuuden rajoista ja varsinaisesta tapakulttuurista.²⁷⁴

²⁷¹ Saarimäki 2006, 59; Saarimäki 2010, 88.

²⁷² Esim. Kaartinen & Koskivirta, 2005, 60: ristiriitojen tulkinnasta historian tutkimuksessa.

²⁷³ Esim. JyMA Tk 1890 § 382 Liite ”Kynsiänsä”.

²⁷⁴ Pohjola-Vilkuna 1995; Nieminen 1993, 35.

5 AVIOERO VIREILLE

5.1 Avioeroproessi avio-ongelmien ratkaisuna

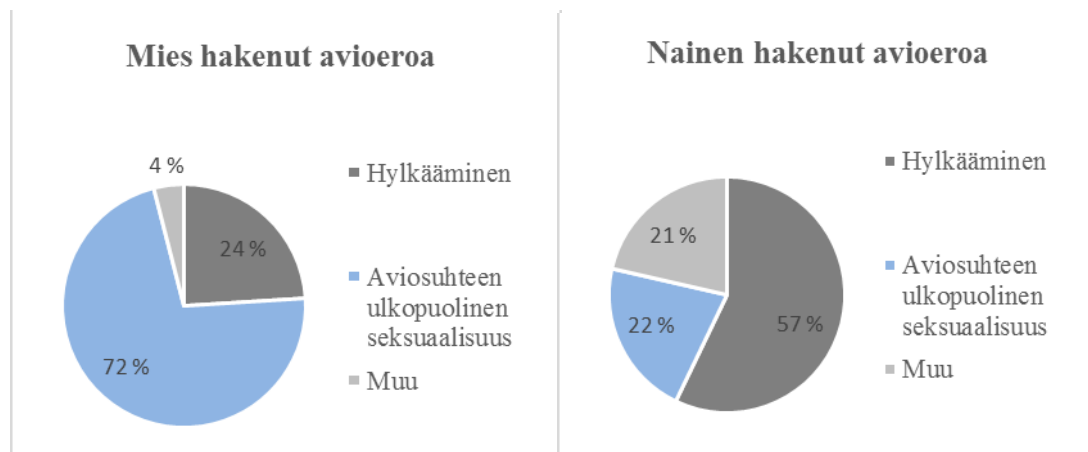
Suomessa 1800-luvulla avioeroja haettiin pääasiassa hylkääminen perustein (56 %). Uskottomuuden vuoksi haettiin avioeroa noin 1/3 osassa avioeroista (29 %) ja loput putosivat erivapauksien piiriin (15 %). Näissä koko Suomea koskevilla luvuilla korostuu liikkuvan työvoiman, erityisesti merimiesten, mahdollisuus hyljätä puolisonsa ja etsiä onnea toisaalta. Liikkuva työ asetti aviosuhteen asemaan, jossa jokapäiväinen kanssakäyminen ja yhdyselämä olivat puutteellisia tai katkonaisia. Vaimo saattoi väsyä odottelemaan puolisoaan ja uusi kumppani löytyi maista. Nieminen (2003) sanoo tutkimuksessaan, että oli jopa helpompi hyljätä puoliso kuin lähteä hakemaan avioeroa. Tämä seikka tukee ainakin liikkuvan työvoiman mahdollisuuksia irrottautua kodista ja perhepiiristä.²⁷⁵

Avioerotapaukset alkoivat kantajan (avioeroa hakeva osapuoli) haastaessa vastaaja (syytettynä ollut osapuoli) oikeuteen aiemmin käsiteltyjen avio-ongelmien myötä. Avio-ongelmat täytyi asettaa Naimakaaren hyväksymään aviorikoksen ja hylkäämisen perusteisiin, sillä ne olivat ainoat joihin alioikeus saattoi antaa tuomion.

Jämsässä avioeroja haettiin pääasiassa uskottomuuden (54 %) takia, kun hylkäämisperusteisten tapausten osuus jäi valtakunnallista osuutta huomattavasti pienemmäksi (36 %). Joka kymmenes tapaus jäi näiden kahden eroperusteen ulkopuolelle puutteellisten tietojen ja epätäydellisen avioliiton luonteen vuoksi. Tuomiokirja-aineiston perusteella jämsäläisten erivapausmenettelyn käyttöön ei voida ottaa kantaa. Sisä-Suomessa Saarijärvellä avioeroa haettiin suuruhtinaskunnan yleisen trendin mukaisesti hylkäämisen perustein useimmiten (> 40 %), kun huoruus jäi reilun kymmenen prosentin luokkaan. Pohjola-Vilkunan tutkimuksesta (1995) ei ikävä kyllä

²⁷⁵ JyMA Jämsän Sk 1910 § 144; Mahkonen 1980, 78 - 81; Nieminen 2003, 59. Vrt. Johansen 2005, 176 - 177; Norjassa 1500 - 1600-luvuilla hylkääminen yleisin peruste ja aviorikos 1700-luvun lopulle toiseksi yleisin - naiset kantajina.

käy ilmi, haettiin loput 50 prosenttia jollain muilla perusteilla, kuin mainituilla.²⁷⁶ Jämsä osoittaa tässä erityisyytensä, sillä uskottomuuden suuri osuus avio-ongelmissa näkyy avioeron perusteissa.

Kuvio 2 Syy avioeron hakemiseen sukupuolen mukaan. Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Avio-ongelmien sukupuolittuneisuus käy ilmi avioeroperusteista (Kuvio 2). Ilman erotapauksien huolellista ja kyseenalaistavaa analyysiä tutkija sortuu tuomitsemaan miehet karkureiksi ja naiset uskottomiksi. Naisten syyttäminen huoruus- ja avioeroasioissa on ollut ajalle yleistä ja sisällöissä on korostunut naisten seksuaalinen kurittomuus. Tämä on ollut myös helpommin todistettavissa, esimerkiksi aviottomien lasten avulla.²⁷⁷ Englantilaisessa avioerotutkimuksessa on myös havaittu, että naisia syytettiin useammin aviorikoksesta, miehiä puolestaan väkivallasta.²⁷⁸

5.2 Hylkäys avioeroperusteena

Vaimoja kuulutettiin harvemmin palaamaan yhdyselämään kuin aviomiehiä²⁷⁹. Naisen taloudellinen riippuvuus aviomiehestä, ja naisen paikka miehensä alaisuudessa

²⁷⁶ Pohjola-Vilkuna 1995, 61 - 66.

²⁷⁷ JyMA. Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojne avioerotapaukset 1890 - 1910; Pohjola-Vilkuna 1995: 24 - 25; Frigren 2016, 183, Ks. myös Taussi Sjöberg, 1988; Phillips, 1988, 283.

²⁷⁸ Stone 1990, 229, 256.

²⁷⁹ Kuvio 2, Pohjola-Vilkuna 1995, 63.

hillitsivät lähtöhaluja. Hanna-Leena Autio on viitannut tutkimuksessaan (2009) Maria Taussi Sjöbergin (1988) tutkimustulokseen, että naiset myös uudelleenavioituivat harvemmin kuin miehet²⁸⁰. Avioeron hakeminen teillä tietämättömillä olevasta puolisoista ei ollut nopea tapa saada avioero, vaan lähtenyt puolisoa tuli kuuluttaa pitäjän ja lähialueiden seurakunnan kirkoissa palaamaan vuoden ja yhden yön aikana yhdyselämään. Puolisoa saatettiin kuuluttaa myös sanomalehdissä, mikäli hänen oletettiin olevan kauempana tai siihen oli varallisuutta.²⁸¹ Kuulutuksista tuli olla todistukset oikeudelle, ja paikalla olleet lautamiehet todistivat kuulutuksia sekä silminnäkiähavaintoja karanneista puolisoista. Prosessi oli näin kaksivaiheinen ja vaati harvoin todistajia.

Sami Mahkonen (1980) on esittänyt, että Suomessa käräjoimään lähteneillä aviopareilla oli odotusaikaa useimmiten (85 % hylkäämistapauksista) takana yli neljä vuotta. Näin ollen yhteisö asetti lopullisen avioeron hakemisen kynnyksen korkeammaksi kuin virallinen toimija (vrt. vuosi ja yksi yö). Näistä neljännes oli sellaisia, joissa puolisoa odotettiin kotiin yli 10 vuotta. Vain 5 %:ssa kaikista hylkäämistapauksista, eroa haettiin kun minimiaika vuosi ja yö, oli täyttynyt.²⁸² Mahkonen (1980) esittämistä luvuista on ymmärrettävissä, että oikeuden kuuluttamis päätöksen jälkeen puolisoa on odotettu kotiin tuo aika, ennen kuin lopullista eroa on haettu.

Jämsän 14 hylkäämistapauksessa 21 %:ssa avioero haettiin minimiajan täytyttyä ja 43 %:ssa (sis. minimiaika) kahden vuoden sisällä. Lopuissa 57 %:ssa tapaus ei joko täyttänyt eroperusteita (puolison olinpaikka tiedettiin) tai puoliso ei enää tullut kuulutus päätöksen jälkeen käräjille. Näissä tapauksissa puoliso on voinut palata yhdyselämään tai häntä on jääty yli 10 vuodeksi odottamaan (saattaa esiintyä myöhemmin kuin tutkimusajanjakso) kotiin. Informatiivisempaa tässä on tarkastella, kuinka kauan puoliset asuivat erillään, ennen kuin he saapuivat käräjille.

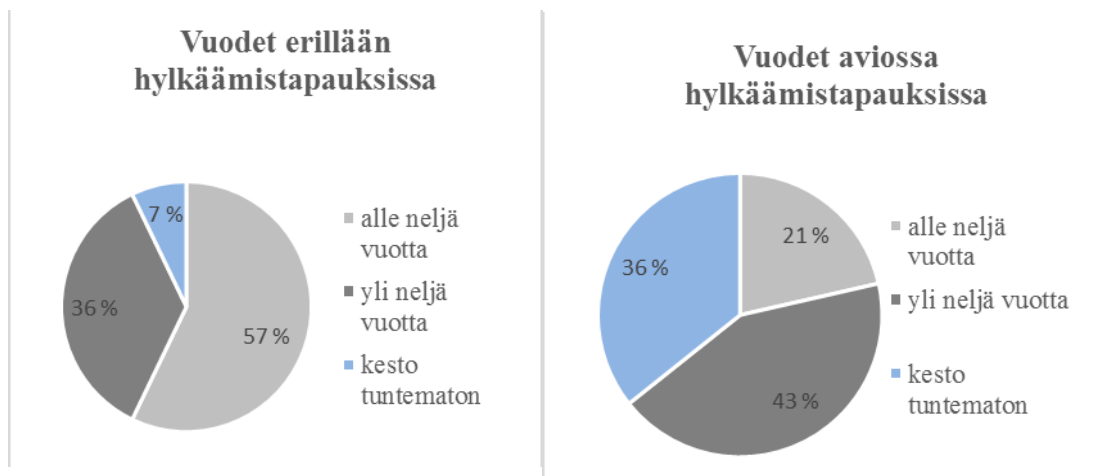
Olen tutkinut, montako vuotta puolisoa on odotettu kotiin, ennen kuin avioeroproessi on laitettu vireille. Tämä tulee esille asian esittelyssä ja asianomaisten kertomuksissa,

²⁸⁰ Autio 2009, 44.

²⁸¹ RVL/1734 (1909), OK 11. luku § 7 ; .Esim. JyMA Jämsän Tk 1893 § 196; Frigren 2016, 169.

²⁸² Mahkonen 1980, 80.

kuin myös papintodistuksista. Kaikista pareista ei ole tietoja saatavilla. Lisäksi olen selvittänyt avioliittojen keston kyseisten tapausten yhteydessä.

Kuvio 3 Avioparien erillään asutut vuodet ja vuodet aviossa hylkäämistapauksissa. (14 tapausta)
Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Kuviosta 3 on havaittavissa, että avioeroproessi käynnistettiin Jämsässä yli puolessa tapauksista (8) alle neljässä vuodessa puolison katoamisesta²⁸³. Näistä kolme tapausta (38 %) oli alle vuoden erillään asumisen myötä, joten puolisoa ei jääty passiivisesti odotelemaan. Vastaavasti Saarijärvellä puolisoa odotettiin noin kolme vuotta, enimmillään kuitenkin 10 vuotta²⁸⁴.

Hylkäystapauksissa avioliitot itsessään olivat harvemmin lyhyitä, vaikka lopulta eri osoitteisiin päädyttiin. Joka viides avioliitoista (kuvio 3) kesti alle neljä vuotta, näistä lyhyin liitto oli kestänyt ennen käräjille tuloa kaksi vuotta. Pisimmillään hylkäystapauksissa avioliitto oli kestänyt yli 25 vuotta. Tästä voidaan päätellä, että puolisojen avioliitossa olleet ongelmat kärjistyivät siihen pisteeseen, että toinen jätti pitkän tai keskipitkän liiton taakseen.

Pirita Frigren (2016) on tutkimuksessaan mitannut hylkäämisen aikaikkunan siitä, kun puoliso on ilmoitetuissa tapauksissa kadonnut ja parille on lopulta myönnetty avioero. Hänen aineistonsa koostuu merimiesperheiden avioeroista. Näissä vaimot ovat odottaneet ja kuuluttaneet puolisoaan viisi vuotta tai vähemmän suurimmassa osassa

²⁸³ Sis. merkinnän ”muutamia vuosia sitten”.

²⁸⁴ Pohjola-Vilkuna 1995, 63.

tapauksista (39/44 tapausta). Keskimääräisestä odotusajasta on muodostunut seitsemän vuotta, sillä pisimmillään puolisoa oli odotettu 24 vuotta.

Avioparin tuli elää yhdyselämää samassa taloudessa²⁸⁵, mutta avioliitossa ilmenneiden ongelmien vuoksi tämä ei onnistunut. Torpparinvaimo Iita Walentiinintytär saapui talvikäräjille vuonna 1891, sillä miehensä Aukusti Kuivisto oli lähtenyt kotoaan karkuun teille tietämättömille. Ida oli edellisen juhannuksen aikaan ”*mennyt miehestään erossa*” vanhempiensa kotiin Keuruulle, ja käräjiä edeltävänä päivänä palannut miehensä luo. Ida aikoi palata yhdyselämään miehensä kanssa, mutta tämän isä ilmoitti, että mies oli jokin aika sitten lähtenyt Iitaa karkuun. Oikeuden päätöksellä Aukusti tuli kuuluttaa kihlakunnan ja lähimpien seurakuntien kirkoissa palaamaan takaisin.²⁸⁶

Aukustia kuulutettiin lehdissä sekä kirkoissa seuraavan alioikeuden antaman ohjeen mukaan:

”[- - -] kehoitetaan täten Torppari äsken sanotun pitäjän Havunvetämän kylästä, Aukusti Erland Aatolvinpoika Kuivisto, joka häijyydestä ja ynseydestä on luopunut ja karannut vaimostaan Iita Walentiinintytär Kuivistosta, yön ja vuoden kuluessa siitä, jolloin tämä kuulutus on kirkossa julkaistu, saapumaan Iita Walentiinintyttären luo hänen kanssaan yhdessä elämään, uhalla että he muuten tuomitaan eroon toisistaan ja Aukusti Erland Kuivisto menettää kaiken osansa heidän yhteisessä pesässään.”²⁸⁷

Tuomo Koskinen toimi kansakoulunopettajana hakiessaan ensimmäistä kertaa (syyskäräjät 1905) vaimostaan eroa huoruuden ja huorilapsen takia. Tuomo ja Helmi olivat avioituneet vuonna 1903 Tuomon ollessa 53-vuotias ja Helmi 21-vuotias. Helmi oli lähtenyt 14.1.1905 kotoaan ja Tuomon kuuleman mukaan synnyttänyt reissun päällä lapsen (s. 7.3.1906), jonka isä tämä ei voinut olla. Tuomo korosti, ettei voinut antaa tapahtunutta anteeksi vaimolleen eikä ollut pitänyt vuodeyhteyttä tämän.²⁸⁸ Hän pyrki todistajien lausuntojen tuella todistamaan, ettei heidän välillään ollut tuona vuonna ollut yhdyntää Helmin vieraillessa Jämsässä. Asiaa lykättiin useaan otteeseen, sillä Helmin poissaolo vaikeutti haasteen toimittamista ja kun se pääsi perille, oli valtakirjan oikeellisuudessa ongelmia. Helmin asiamies kyseenalaisti myös oikeuskäsittelyn

²⁸⁵ Mainitaan jo 1734 lain Kuninkaallisen Majesteetin ja valtakunnan kansliakollegin esipuheessa.

²⁸⁶ JyMA Jämsän Tk 1891 § 269.

²⁸⁷ JyMA Jämsän Tk 1891 § 269.

²⁸⁸ Lause kuului kärjäretoriikkaan, esim. Saarimäki 2014, 119.

oikeellisuuden, jossa kuitenkin päädyttiin siihen, että alioikeus oli oikea paikka tapaukselle.²⁸⁹

1908 syyskäräjillä Tuomo saapui jälleen oikeuden eteen, tällä kertaa hän haki vaimostaan eroa karkaamisen perusteella. Vaimo ei ollut palannut, vaikka Tuomo oli luvannut elättää hänet vielä vuonna 1905. Helmi oli sanonut hakevansa elatusta, ja hakikin lapsenelatusta ennen 1908 avioerokäsittelyä. Vaan kun Helmi ei saapunut ajamaan asiaansa ja todistajalausuntojen perusteella tätä ei Jämsässä ollut tavattu vuoden 1905 jälkeen, juttu eteni oikeudessa viimeisen kerran vuonna 1910. Tuolloin pariskunta oli asunut erillään toisistaan 5 vuotta. Tuomo oli ehtinyt jäädä eläkkeelle 1908 ja muuttaa lastensa luokse toiselle paikkakunnalle. Tuomon lapset aiemmasta avioliitosta olivat näin jo aikuisia.²⁹⁰ Tuomo on voinut pyrkiä välttämään erotaistelulla perintöriidat ja nykyisen vaimon sekä (aviottoman) lapsen (ei kirkonkirjoissa lapsia avioparilla) oikeudet.²⁹¹ Ainakaan todistajalausuntojen perusteella hänellä ei ollut uutta puolisoa, mutta häpeä nuoren vaimon käyttäytymisestä on voinut olla taakkana kansankynttilän hartioilla. Avioeron hakeminen saattoi olla ainoa tapa puhdistaa maine yhteisössä²⁹². Häpeään viittaa myös muutto toiselle paikkakunnalle lasten luokse. Hän oli Jämsässä arvostetussa asemassa ja hänellä riitti sosiaalisia suhteita, mutta silti hän valitsi poismuuton. Saattoi olla, että vanhuus oli osatekijä asiassa ja kunnon huononeminen esimerkiksi helpompi kohdata sukulaisten luona.

5.3 Aviorikos avioeroperusteena

Jämsän avioerotapauksista (kuvio 2) yli puolet (54 %) nimettiin aviorikoksesta johtuviksi, kuten myös naapuripitäjässä Keuruulla 1800-luvun lopulla.²⁹³ Tilanne ei ollut Suomen yleisten eroperusteiden ja esimerkiksi Saarijärven mukaisessa linjassa,

²⁸⁹ JyMA Jämsän Sk 1905 § 45; Tk 1906 § 35a; Sk 1906 § 15; Sk 1908 § 11: Liite 1, 2, 3; Sk 1908 § 12.

²⁹⁰ JyMA Jämsän Sk 1905 § 45; Tk 1906 § 35a; Sk 1906 § 15; Sk 1908 § 11: Liite 1, 2, 3; Sk 1908 § 12; Tk 1910 § 77.

²⁹¹ Aalto 1996, 196.

²⁹² Jokiaho 2002, 219; Eilola, 2009.

²⁹³ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiainpöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Saarimäki 2010, 174.

sillä yleisempää oli omavaltainen hylkääminen (karkaaminen)²⁹⁴. Myös Pohjoismaisessa tutkimuksessa on esitetty, että naisia on syytetty aviorikoksesta huomattavasti miehiä harvemmin.²⁹⁵ Aviorikoksen perusteella avioeron vireille pannut kantaja syytti vastaajaa aviosuhteen ulkopuolisesta seksuaalisuudesta ja halusi, että avioliitto purettaisi tämän vuoksi. Tämän lisäksi kantaja tai yleinen syyttäjä saattoi nostaa syytteen vastaajaa vastaan varsinaisesta rikoslaissa rangaistavasta huoruudesta. Yleisemmin tapauksissa haettiin vain uskottomuuden perusteella avioeroa, eikä puolisoa haluttu tai osattu syyttää enää erikseen huoruudesta. Syyllisyysperiaatteen oli toteuduttava, jotta avioero voitiin myöntää.²⁹⁶

Nainen nimettiin uskottomuuden vuoksi syylliseksi (86 %) avioeroon huomattavasti useammin kuin mies (14 %).²⁹⁷ Tätä vastoin Kietäväinen-Sirén on (2015) ja Seise (1994) ovat havainneet, että naiset hakivat ahkerammin avioeroa uskottomasta miehestään. Lisäksi länsimaisissa tutkimuksissa on osoitettu, että miehillä on enemmän avioliiton ulkopuolisia suhteita.²⁹⁸ Miehen uskottomuuden yhteydessä tuli esille myös epävirallisen kontrollin katsomia lieventäviä asianhaaroja, kuten juopumus, vaimon lapsivuoteus, sairaus tai prostituoidun seura.²⁹⁹ Niklas Wirtanen ”myönsi kerran olleensa lihallisessa yhteydessä, tämä muka kun juottamalla hänet juovuksiin oli houkutellut hänet siihen”³⁰⁰. Tällä puhetavalla pyrittiin jakamaan vastuuta tai vierittämään se toiselle osapuolelle sukupuolesta riippumatta.³⁰¹ Uskottomuudesta syytetty Ida Maria Juhontytär korosti olleensa aina uskollinen miehelleen, paitsi yhden kerran, jolloin hänet oli houkuteltu lihallisuuteen³⁰². Naisen uskottomuus oli helpommin todistettavissa esimerkiksi ei-toivotun raskauden myötä. Tähän liittyi myös perillisjärjestys ja suvun kunnia, joissa vain verisukuliset olivat toivottuja tulokkaita.³⁰³

²⁹⁴ Huom. Seise 1994, 40: Tampereella vuoteen 1909 saakka hylkääminen oli yleisin eroperuste, jonka jälkeen huoruus kohosi yleisyydessä sen ohi.

²⁹⁵ Mahkonen 1980; Pohjola-Vilkuna 1995; Sogner 2000, 191.

²⁹⁶ Helin 1974, 19.

²⁹⁷ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiainpöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Saarimäki 2010, 174: Keuruulla 32 tapauksesta 19:ssa hakijana oli mies, lopuissa nainen.

²⁹⁸ Naisten yleisemmästä avioerojen hakemisesta: Kietäväinen-Sirén, 2015, 114; Niiranen 1986, 30; Sogner ym. 2000, 191; Seise 1994, 40; Phillips 1988, 397.

²⁹⁹ Kietäväinen-Sirén 2015, 114; Nieminen 1951, 98; Lidman 2011, 156; Jokiahho 2000, 134.

³⁰⁰ JyMA Jämsän Sk 1902 § 110.

³⁰¹ Saarimäki 2010, 181; JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910.

³⁰² JyMA Jämsän Sk 1903 § 39.

³⁰³ Lidman 2011, 115; Sandvik 2005, 114; Sogner ym. 2000, 181: ovat asiassa eri mieltä ja ovat sitä mieltä, että avioliitossa (avioton) raskaus oli helpommin piilotettavissa.

Perusteettomat väitteet olivat erityisesti naisen yhteisölliselle asemalle vaarallisia. Oikeudenkäynnillä pyrittiin saattamaan toinen häpeään ja puhdistamaan omaa mainetta ja kunniaa³⁰⁴. Avioeron syyt eivät rajautuneet vain käräjäsaliin, vaan jo käräjiä ennen asianomainen oli saattanut joutua yhteisössä häpeään puolison toiminnan vuoksi, etenkin mies, joka ei hallinnut vaimonsa seksuaalisuutta. Esimerkiksi asiasta juoruilu oli yksi yhteisön kontrollikeino ja välitti ympärille viestiä, että tällaista käytöstä saattoi olettaa kyseiseltä toimijalta.³⁰⁵ Miehen aviosuhteen ulkopuolisen seksuaalisuus nimettiin harvemmin huoruudeksi käräjillä, eikä miehistä käytetty vastaavia ”sonni” ja ”huoripukki” nimityksiä lainkaan Jämsän käräjillä³⁰⁶. Mies oli yksinkertaisesti harjoittanut lihallisuutta tai lihallista yhteyttä. Huoruuden kunnianttomuuden korostaminen ja naisen seksuaalinen kurittomuus kuuluivat kärjäretoriikkaan: ”huoruudella on rikkonut avioukkolisuuden³⁰⁷” luvattomissa seksuaalitapauksissa, ja vahvistivat lain vaatiman huoruuden perusteen täyttymistä avioeroissa³⁰⁸. Hanna Kietäväinen-Sirén on esittänyt väitöskirjassaan (2015), että negatiivinen suhtautuminen erityisesti naisen seksuaalisuuteen on tuttu myös kansainvälisessä tutkimuksessa. Lisäksi hän on huomionnut yhtäläisesti aiemman tutkimuksen kanssa, että avioeroa hakenut nainen syytti enemmän huoruudesta miehen kanssa lihallisuudesta tavattua naista, kuin miestä itseään.³⁰⁹

Huoruusretoriikka (huorittelu haukkumasanana ja huoruuden korostaminen) oli tapa, jolla pyrittiin korostamaan osapuolen kunnianttomuutta³¹⁰ ja se oli vahvasti sidottu sukupuoleen.³¹¹ Huoruus ja seksuaalinen löyhämielisyys kerrottiin joko asianomaisten puheenvuoroissa, tai se oli esiintynyt suhteessa jo ennen käräjäsaliin saapumista. Lukkari Lindbland oli lausunut jumalanpalveluksen aikana (kirkkokansan edessä) vaimolleen: ”Huora, ennen maa repeää, kuin huora häpee”³¹². Hän oli myös todennut

³⁰⁴ Kunnia, kunniallisuus = henkilön ja yhteisön keino arvottaa toiminnan oikeellisuutta suhteessa odotuksiin sukupuoleen, statukseen ja siviilisäätyn liittyen. Esim. Lindström 1988, 134; Eilola 2002, 107; Eilola 2009; Lidman 2011, 47; Ylikangas ym. 2000, 80; Sogren ym. 2000, 188.

³⁰⁵ Lidman 2015 147; Kietäväinen-Sirén 2015, 108, 115; Saarimäki 2010, 174; Niiranen 1896, 55, 353 - 355; Liliequist 2002, 78 - 80; Eilola 2009; Lidman 2011, 32 - 33; Jokiaho 2000, 132 - 133, 139.

³⁰⁶ Nieminen 1951, 85; Lukkarinen 1933, 16.

³⁰⁷ JyMA Jämsän Sk 1893 § 67.

³⁰⁸ Huoruusretoriikka ei vaikuttanut tuomion laatuun. Avioukkolisuutta perusteltiin ennen lain lisäksi Jumalan sanalla. Esim. Lidman 2011, 33 - 35.

³⁰⁹ Kietäväinen-Sirén 2015, 106 - 107.

³¹⁰ Lindström 1988, 107.

³¹¹ Etenkin naisen identiteetti määräytyi tämän kunniallisen tai kunnianttoman seksuaalisuuden, siveyden, kautta. Esim. Lidman 2011, 152; Jokiaho 2000, 133.

³¹² JyMA Jämsän Tk 1898 § 10.

vaimolleen todistajien kuullen: ”sinun kaluusi mahtuu orin kalu”³¹³. Häpeä on esitetty aiemmassa tutkimuksessa kunniallisuuden vastakohtana³¹⁴. Aviomiehen tuli hillitä itsensä ja välttää vaimon nuhtelua julkisesti, mutta lukkari halusi ilmaista vaimonsa kunnianttomuuden lausumalla ensin mainitun raamatullisen loukkauksensa kirkon toimituksen aikaan. Näin hän teki selväksi vaimon toiminnan normivastaisuuden.³¹⁵

Aviosuhteen ulkopuolinen seksuaalisuus tuotiin asiamiesten ja etenkin todistajien toimesta hienovaraisemmin tai toteavammin:

”kolme miestä todistajan nähden kesällä 1909 olivat menneet vastaajan kanssa maantieltä Seppolan kylässä metsään, missä kaksi miehistä olivat vastaajan kanssa harjoittaneet lihallista yhteyttä, mutta kolmannelta oli vastaaja kieltänyt yhteyden, sanoen tämän ”hiljattain kopistaneen eikä saavan ennen kuin oli maksanut vanhan ja uuden.”³¹⁶

Yhdessäkään todistajanlausunnossa ei todistaja huoritellut asianosaista tai puhunut huoruudesta, vaikka kyseessä olisi ollut silminnäkötilanne ja maksua vastaan tapahtunut yhdyntä eli yhteisössä oletetusti paheksuttu toiminta.³¹⁷ Tämä ei myöskään vaikuttanut tuomioon tai lisätuomioihin (RL/1899 20. luku § 10 tai § 14 olisivat mahdollistaneet sakon- tai vankeustuomion haureellisuudesta). Poikkeustapauksissa aviopuolisot osoittivat toisillensa kunnioitusta jättämällä huoruusretoriikan minimiin puheenvuoroistaan: ”(vastaajat) keskenänsä olleet luvattomassa sekaannuksessa³¹⁸”, ”vaimonsa uskottomuus tuli hänen tietoonsa³¹⁹” ja ”vastaaja oli harjoittanut haureellisuutta”³²⁰. Yleensä avioerotapauksissa käytettiin huoruutta jatkuvasti kuvatessa toisen osapuolen aviosuhteen ulkopuolista seksuaalisuutta ja perusteltaessa oikeutta avioeroon.³²¹ Joissain tapauksissa tämä saattoi olla myös kärjäkirjurin tietoinen valinta.

³¹³ JyMA Jämsän Tk 1897 § 49.

³¹⁴ Lidman 2011, 18, 147 - 150; Sogner ym. 2000, 192.

³¹⁵ Jokiaho 2000, 138 - 139.

³¹⁶ JyMA Jämsän Sk 1910 § 144.

³¹⁷ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Nieminen 1951, 91, 93.

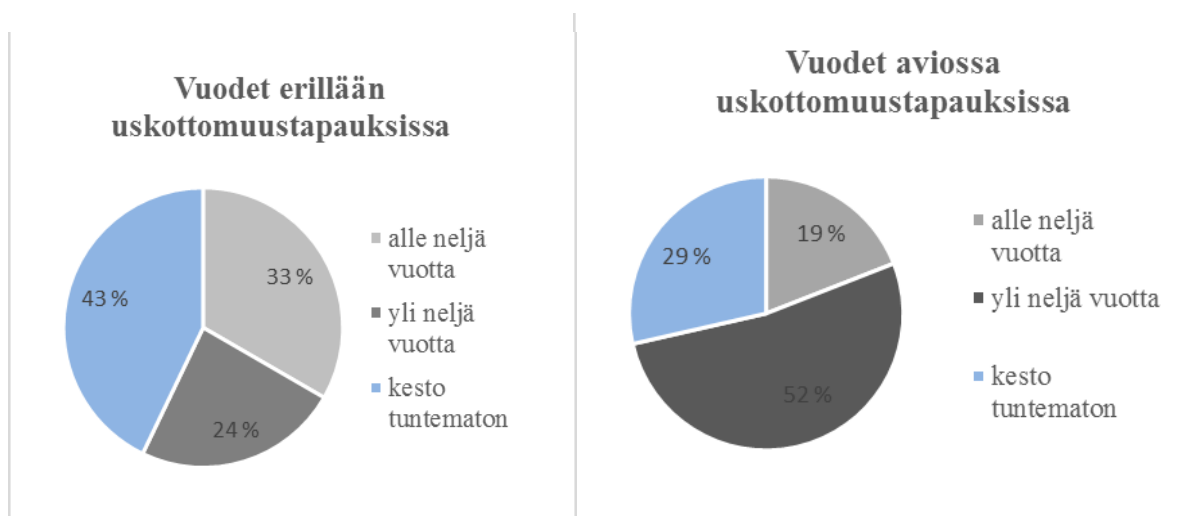
³¹⁸ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382.

³¹⁹ JyMA Jämsän Sk 1905 § 18.

³²⁰ JyMA Jämsän Tk 1902 § 181.

³²¹ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset 1890 - 1910; Pohjola-Vilkuna 1995, 40, 52 - 55; Saarimäki 2010, 175.

Syyttömän puolison tuli hakea viimeistään puolen vuoden sisällä aviorikoksesta tiedon saatuaan avioeroa³²². Uskottomuuden vuoksi vuodeyhteyden välttäminen ja anteeksiannon mahdottomuus, olivat vaatimuksia avioeron eteenpäin viemiseksi. Virallisten toimijoiden toivoma sovittelu tuli tuoda kärjäretoriikassa esille, paluuta entiseen ei ollut. Puolisot eivät välttämättä olleet asuneet enää aikoihin yhdessä ja vuodeyhteyden puuttuminen oli yksi syy, mikä heidät ajoi vieraisiin. Usea pari oli asunut jo pitkään erillään eli käytännössä olivat jo eronneet, mutta halusivat ottaa avioerolla vielä viimeisen askeleen päätepisteeseen.³²³

Kuvio 4 Avioparien erillään asutut vuodet ja aviovuodet uskottomuustapauksissa (21 tapausta). Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Uskottomuustapauksissa ilmoitettiin harvemmin erillään asuttu aika kuin hylkäystapauksissa (kuvio 3), mikä voi viitata siihen, että pari asui edelleen yhdessä³²⁴. Esimerkiksi alle neljä vuotta erillään asuneista (kuvio 4: 33 % tapauksista) 57 prosenttia asui edelleen yhdessä puolison kanssa. Tämä on liene aiheuttanut asuinkumppaneille skismaa arkielämään, mutta rajattujen tilojen ja varallisuuden maailmassa, ei pakopaikkaa uskottomuudelle aina löytynyt. Pisimpään erillään olivat asuneet yli 10 vuotta. Tämä ei tarkoita, että uskottomuutta oli koko tuon ajan.

³²² Knk. J. 5.12.1798 täydentää RVL/1734 (1909) NK 13.luku § 1; Frigren 2016, 183; RL/1899(1919) 8.luku § 1: syyttämisoikeuden ehdoista avioerossa ja huoruudessa, lapseneläkeasiassa syyteoikeus alkaa tuomiopäivästä.

³²³ Phillips 1988, 317.

³²⁴ Tapauksia oli yhteensä 39: 14 hylkäystapausta, 21 uskottomuustapausta ja 4 epäselvää/epätäydellisen avioliiton tapausta.

Westermarck (1932) on todennut teoksessa *Avioliiton historia (A Short History of Marriage)*, että pitkäaikainen avioliitto on voinut altistaa seksuaaliselle tylsistymiselle.³²⁵ Avioparit olivat huoruustapauksissa noin puolessa (52 %) tapauksista olleet neljä vuotta tai enemmän aviossa, kun kolme ja alle oli kestänyt noin viidesosa (19 %) liitoista. Joten Westermarckin ajatus on kestänyt analyysini valossa suhteellisen hyvin ajan hampaissa.

Avioliittojen kestossa ei ole eroavaisuuksia hylkäystapausten yhteydessä esiin tulleiden liittojen kanssa.³²⁶ Näin ollen olipa avioeronhaku peruste sitten hylkäys- tai uskottomuus, olivat liitot pääasiassa pidempiä, yli neljä vuotta kestäneitä. Lius (2010) on esittänyt oman aineistonsa pohjalta, että tyypillisemmin liitot kestivät 5 - 9 vuotta.

5.4 Asianosaiset avioerotapauksissa

5.4.1 Aviopuolisot

Avioeron osapuolet jakautuivat asian kantajiin ja vastaajiin. Jämsän käräjillä miehet olivat kantajina avioerotapauksissa useammin (64 %) kuin naiset (36 %). Asianosaisten tuli olla paikalla ero-oikeudenkäynnissä, jotta juttu voitiin käsitellä. Kantajan poissaolo merkitsi, ettei juttua otettu käsittelyyn tai jatkettu enää. Vastaajan poissaolo oli puolestaan luvaton, mikäli hän ei ollut ilmoittanut poissaololleen syytä tai nimennyt asiamiestä valtakirjalla. Tällöin hänet määrättiin saapumaan seuraavaan käsittelyyn huutosakon uhalla.³²⁷

Naisten pienempi osuus Jämsässä avioerotapauksissa selittyy osin perheen patriarkaalisen valtdynamiikan ja taloudellisten tekijöiden kautta. Esimerkiksi teollisuuskaupungissa Tampereella naiset hakivat miehiään useammin avioeroa alioikeudessa ja erivapausmenettelyin³²⁸. Taloudellisesti avioero oli agraarinaisen kukkarolle ja asemalle haastavampi tilanne, mutta ennen kaikkea siihen vaikutti

³²⁵ Westermarck 1932, 265.

³²⁶ JyMA Jämsän käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

³²⁷ RVL/1734 (1909) OK 12.luku § 2; Esim. JyMA Jämsän Sk 1891 § 38.

³²⁸ Seise 1994, 45 - 46.

sosiaalinen status (keskisuomalaisen päivätyöläisen esim. itsellinen/kesti keskipalkka vuonna 1890 oli kesällä 1 - 1,50 markkaa ja talvella alle markan vuonna 1907 kesällä 1,50 - 2,50 ja talvella 1 - 1,50 markkaa³²⁹).³³⁰ Oikeuskäsittelyissä tuli maksaa apumiehen palkka, todistajien palkkiot ja matkakulut (vaadittaessa) sekä voittaneen puolen oikeuskulut³³¹. Vuonna 1897 todistajainpalkkio oli 1,50 markkaa kullekin todistajalle³³². Tosin oikeus saattoi myös katsoa, että molemmat osapuolet kärsivät omat kustannuksensa, mutta tämä tuli esille vasta tuomiota annettaessa. Avioero saattoi olla myös taloudellinen mahdollisuus molemmille osapuolille. Avioero päätti miehen elatusvelvollisuuden vaimostaan tai rajasi sen aviolapsiin, kun taas nainen saattoi avioitua uudelleen varakkaamman puolison kanssa. Tämä oli merkittävä tekijä hylkäystapauksissa, jossa miehen tarjoama taloudellinen tuki puuttui suhteesta kokonaan. Vaimo sai hallita kiinteää omaisuutta, mutta mikäli miehellä ei jäänyt taloa tai torppaa jälkeensä, oli omaisuus rajallista.

Asianosaisten roolit eivät olleet muuttumattomia oikeudenkäynneissä. Joonas Jämberg ja Maija Matintytär esiintyvät käräjillä ensimmäisen kerran talvikäräjillä 1890, jolloin Joonas haki avioeroa Maijasta yhdenpuolisen vuoksuun. Tapauksen käsittelyä lykättiin ja Joonas määrättiin hankkimaan vastaajasta ja nimeämästään kolmannesta osapuolesta, rakennusmestari ja leski Matti Forsbergista, papintodistukset. Seuraavalla käsittelykerralla Joonas kertoi nähneensä aiemmin mainitut lihallisessa yhteydessä. Tämän jälkeen tapauksen dynamiikka muuttui, kun vastaajalla Maijalla oli silminnäkijätodistajia mukana, jotka kertoivat Joonaksen avioustuomion naimisissa olleen naisen kanssa.³³³

Todistajanlausunnoista selvisi, että asianosaiset olivat sopineet keskenään avioeron hakemisesta. Joonas oli suostunut viinapalkalla hakemaan Maijasta avioeron. Prosessi pysähtyi, kun lukkari Forsgren³³⁴, jonka avulla tämän tuli tapahtua, oli kuollut odottamatta. Oliko Joonas tullut sitten toisiin ajatuksiin erosta? Kenties hänen oli tarkoitus hakea erillispäätöksellä senaatilta eroa, mutta lukkarin avun puuttuessa hän ei

³²⁹ Laitinen 1988, 126.

³³⁰ Frigren 2016, 180; Hammerton 1992.

³³¹ Pohjola-Vilkuna 1995, 50.

³³² JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiainpöytäkirjat v. 1897.

³³³ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382; Sk 1890 § 378.

³³⁴ Lukkari oli oletettavasti toisen seurakunnan palveluksessa, sillä hänestä ei löydy tietoja Kulhan (1974) teoksesta.

enää kyennyt tehtävään. Todennäköisesti hän koki loukkaavana puolisonsa erohalukkuuden ja huhut osapuolten (Maija ja Matti) orastavasta suhteesta. Tämä sai hänet kääntymään alioikeuteen huoruuden perustein. Hän ei tullut ajatelleeksi omia tekojaan, ja Maija taas ei halunnut huoruuden häpeää kontolleen. Hänen täytyi puolustaa omaansa sekä Matin mainetta parhaimmalla katsomallaan tai ainoalla tavalla. Valitettavasti tämä vaati myös toisen avioparin mukaan vetämisen ja heidän avio-ongelmiensa avaamisen oikeuden ja kyläyhteisön edessä.³³⁵

Joonaksen ja Maijan tavoin kantajan ja vastaajan roolit avioerotapauksessa muuttuivat käsittelyjen edetessä renki Aleksi Suomisen ja tämän vaimon Kustaava Suomisen kohdalla.³³⁶ Aleksi haki avioeroa, kun vaimonsa Kustaava oli avioliiton aikana ”tuon tuostakin”³³⁷ eli jatkuvasti tekeytynyt syypääksi huoruuteen. Tämän vuoksi Aleksi halusi, että avioliitto purettaisiin ja Kustaava menettäisi naimaosansa. Vastaaja kiisti syytökset ja vaati niiden kumoamista. Käsittely loppui ilman päätöstä, ja juttu jatkui myöhemmin käräjillä samana päivänä.³³⁸

Nyt kantajana oli Kustaava, jonka oli täytynyt ennen käräjiä esittää asiansa asialistalle. Aleksi oli alun perin haastanut Kustaavan jo edellisille käräjille, mutta jäänyt pois käsittelystä, joten tapauksen käsittely ei ollut joka tapauksessa Kustaavalle yllätys³³⁹. Kantajan asiamies lausui, että Kustaava oli saanut tietää ”varmalta taholta”, että Aleksi oli edellisvuoden helmikuussa (1907) harjoittanut lihallisuutta naimattoman piian kanssa. Kustaava vuorostaan halusi, että avioliitto puretaan ja Aleksi menettää naimaosansa. Aleksi kielsi väitteen ja myönsi ainoastaan istuneensa piian sängyn laidalla ilta-aikaan. Piika, Tilda Järvinen kielsi myös lihallisuuden. Todistajat, torppari Kalle ja vaimonsa Rosa Granberg, puolestaan kertoivat näiden olleen samassa huoneessa ja ”harjoittaneen lihallisuutta keskenään sekä sillä häirinneet todistajaa (Rosa Granberg) siinä määrin, ettei todistaja ollut voinut sinä yönä lainkaan nukkua.”³⁴⁰ Tilda kielsi todistuksen oikeellisuuden, mutta myönsi seurustelleensa Aleksin kanssa. Aleks ei enää nähnyt syytä kieltää asiaa ja myönsi todistukset oikeiksi. Kantaja lisäsi

³³⁵ JyMA Jämsän Tk 1890 § 382; Sk 1890 § 378.

³³⁶ Aleksi Suominen on merkitty renkinä JyMA Jämsän Tk 1908 §11 käsittelyssä, mutta itsellisenä Tk 1908 § 20 käsittelyssä.

³³⁷ JyMA Jämsän Tk 1908 § 11.

³³⁸ JyMA Jämsän Tk 1908 § 11 ja Liite 1; Tk 1908 § 20.

³³⁹ Haaste tuli toimittaa aina ennen käräjiä vastaajalle todistajan läsnä ollessa.

³⁴⁰ JyMA Jämsän Tk 1908 § 11 ja Liite 1; Tk 1908 § 20 ja Liite 2.

vielä: ”ettei hän moneen vuoteen ollut ollut miehensä kanssa aviollisessa yhteydessä”.³⁴¹ Aleks ei pystynyt nimeämään todistajia taikka kolmatta osapuolta huoruussyytettä tukemaan ja näin syyllisyysperiaate jäi vajaaksi. Kustaava puolestaan reagoi avio-ongelmiin vasta, kun Aleks pyrki hänestä eroon huoruuden perusteella syksyllä 1907. Kustaava oli joko ollut tietoinen Aleksin uskottomuudesta heti sen tapahduttua, tai se selvisi hänelle, kun hän pyrki rakentamaan itselleen puolustusta aviorikosväitteitä vastaan. Kustaava ei, sanojensa mukaan, ollut moneen vuoteen ollut aviollisessa yhteydessä miehensä kanssa, mikä oli saattanut johtaa Aleksin Tildan hoiviin mieskuntoa tarkastamaan.³⁴²

5.4.2 Muut osapuolet

Olen tutkimuksessa kertonut, että avioerotapauksien yhteydessä selvisi myös kolmansien osapuolten rooli aviorikoksissa. Näitä käsitellessäni olen ottanut laskuihin mukaan nimetyt ja selvästi esillä olleet osapuolet. Osapuolet esiintyivät 22 tapauksessa, eli parhaimmillaan tapauksessa oli osoitettu neljä (4) aviosuhteen ulkopuolista henkilöä (miestä).³⁴³ Miehiä oli 22 (73 %) ja naisia 8 (27 %) kolmansista osapuolista.³⁴⁴

Osapuolet tuli nimetä, jotta heistä voitiin vaatia papintodistus (tarkastaa maine), heidät voitiin haastaa käräjille, joko vastaamaan asiassa tai ainoastaan kuultavaksi ja jotta heitä viime kädessä voitiin syyttää esiin näytetystä rikoksesta (huoruus). Kolmansien osapuolien nimiä tuli esille myös todistuksissa (esim. pitäjän lääkäri Toppelius ja Mylläri Ahlrooth) ilman, että heitä oli haastettu varsinaisesti käräjille ja näin henkilöt ohitettiin oikeudenkäynnissä.³⁴⁵ Tämän vuoksi heitä ei ole tilastoitu kolmansien osapuolien määrään ja statuksen tarkasteluun. Lisäksi todistuksissa ilmeni laveita käsitteitä, kuten ”tukkimiehiä”, jotka ovat jätetty tilastoinneissa pois selkeyden vuoksi. Oli myös tavallista etenkin aviottoman seksuaalisuuden yhteydessä, ettei lapsen isän

³⁴¹ RVL/1734 (1909) NK 13.luku § 1 vaati, ettei vuodeyhteyttä ollut syyttömän saatua tiedon uskottomuudesta.

³⁴² JyMA Jämsän Tk 1908 § 11; Tk 1908 § 20 ja Liite 2.

³⁴³ JyMA Jämsän Sk 1902, 113.

³⁴⁴ Tilastoinnissa mukana kokonaiset tapaukset (39). JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

³⁴⁵ Esim. JyMA Jämsän Tk 1894 § 77.

nimeä paljastettu yhteisen sopimuksen perusteella³⁴⁶. Tällainen tapaus tuli esille myös käräjillä aviorikoksen yhteydessä³⁴⁷ ja voihan olla, että vastaaja halusi samalla suojella uuden rakkaansa kunniaa.³⁴⁸

Naisia syytettiin miehiä useammin huoruudesta, joten myös kolmannet osapuolet olivat useimmiten miehiä (73 %). Miehet olivat usein tuttuja asuin- ja työpiireistä, kuten Maija ja Jonas Jämbergin tapauksessa Maija oli oletettavasti suhteessa työnantajaansa³⁴⁹. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty, että palkollisen ja työnantajan seksuaalisuhde oli ajalle tavallista ja tuli esille etenkin salavuoteus- ja lasteneläketapauksissa³⁵⁰.

Aviomiesten avioelämän ulkopuoliset suhteet paljastuivat harvemmin käräjillä. Paljastuessaan suhteet olivat harvoin lyhyitä ”yhden illan juttuja” vaan pikemminkin rinnakkaissuhteita. Miehet tavattiin useimmiten suljettujen ovien takaa saman naisen kanssa, kuten saunasta, tallista ja aitasta tai he viettivät aikaa tämän kanssa avioparin aviokodissa tai naisen asumuksessa mm. seurustellen ja naiden.³⁵¹ Aviokoti oli ennen kaikkea aviorakkauden tyyssija, jossa ulkopuolinen seksuaalisuus oli erityisen suuri loukkaus avioliittoa ja toista osapuolta kohtaan (myös vaimot harjoittivat).

Avioliittoon kuulumattomat osapuolet olivat useimmiten naimattomia miehiä, aviossa oli tiedettävästi neljä. Heidän avio-ongelmiaan voidaan analysoida tietyin ehdoin, yleisintä oli, että avioparit asuivat erillään ja näin ollen olivat jo jatkaneet elämäänsä ilman virallista avioeroa. Esiin tulleista naisista kaksi oli naimisissa, joista toisessa tapauksessa mies teki välillä reissutöitä ja toisessa pariskunta asui erillään.³⁵² Tästä voidaan päätellä, että epäviralliset erokeinot olivat käytössä Jämsässä ja erillään asuminen oli stressitekijä avioliitossa.

³⁴⁶ Esim. Pohjola-Vilkuna 1995; Ylikangas ym. 2000, 87; Sogner ym. 2000, 186 - 187.

³⁴⁷ JyMA Jämsän Tk 1894 § 225.

³⁴⁸ Niiranen 1986, 283: 1600-luvulla ilmoitettiin usein joku tuntematon mies isäksi aviottomalle lapselle tai kieltäydettiin kertomasta. Näin häntä suojeltiin rangaistuksilta.

³⁴⁹ Esim. JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Tk 1897 § 95; Tk 1898 § 10; Sk 1898 § 31.

³⁵⁰ Esim. Pohjola-Vilkuna 1995; Jokiaho 2000.

³⁵¹ JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Tk 1895 § 78; Sk 1895 § 32; Tk 1896 § 106; Sk 1897 § 107; Tk 1908 § 20; Tk 1909 § 148, 154.

³⁵² JyMA Jämsän Sk 1890 § 378; Tk 1898 § 10; Sk 1898 § 27/41; Sk 1906 § 92; Sk 1908 § 191; Tk 1909 § 154.

5.4.3 Osapuolten sosiaalinen status

Mahkonen (1980) sanoo tutkimuksessaan, että eronneisuuden osuutta katsottaessa suurimpia sosiaaliryhmiä olivat 1870- ja 1910-luvuilla ylemmät virkamiehet, teollisuusväestö ja käsityöläiset, sekä merimiehet, vaikka näiden väestöllinen osuus oli pieni. Merimiesperheiden avioeroja tutkinut Frigren (2016) täsmentää, että heillä ei ollut vain sijainti puolellaan, vaan myös tietotaito avioeroprosessin vaatimuksista. Puolestaan maatalousväestössä vielä 1800-luvulla palkolliset ja itselliset erosivat talollisia enemmän, kun 1900-luvun puolella tilanne kääntyi toisinpäin. Tätä muutosta Mahkonen perustelee maatalousväestön muutolla kaupunkeihin ja teollisuuden yleistymisellä.³⁵³

Naisen sosiaalinen status määräytyi aviomiehen statuksen (säädyn, vuoden 1734 laki) mukaan, joten heidän sosiaalinen asemansa kirjattiin tämän perusteella. Tämä ei tosin kerro naisten työnteosta ja arjen kulusta esimerkiksi sivutöissä. Tapauksissa on oletettu, että status on sama ja se on merkitty miehen mukaan.³⁵⁴ Mitä korkeampi status avioparilla oli, sitä todennäköisemmin he naivat saman säätyisensä³⁵⁵. Ja mitä korkeampi status, sen kovemman kolauksen se koki esimerkiksi luvattoman seksuaalisuuden kohdalla.³⁵⁶

Jämsässä asianomaisten sosiaalinen status mukaili pitäjän yhteiskunnallista rakennetta. Korkeimman sosiaalisen ryhmän esiintyminen oli avioerotapauksissa vähäistä, joka tulee esille myös Kalle Aution tutkimuksessa *Jämsän käräjillä: Tuomiokirjat väestöryhmien välisten ristiriitojen kuvaajana vuosina 1905 - 1917* (2010), jossa noin 2000 oikeustapauksesta vain muutamassa asianomaiset olivat sivistyneistöä.³⁵⁷ Suurin ryhmä, itselliset, olivat paikalla useimmiten (Kuvio 5). Tämä koskee myös yleisesti muita seksuaalirikoksia³⁵⁸.

³⁵³ Mahkonen 1980, 66 – 68; Frigren 2016, 175. Ks. myös Pohjola-Vilkuna 1995, 26, 46, 99.

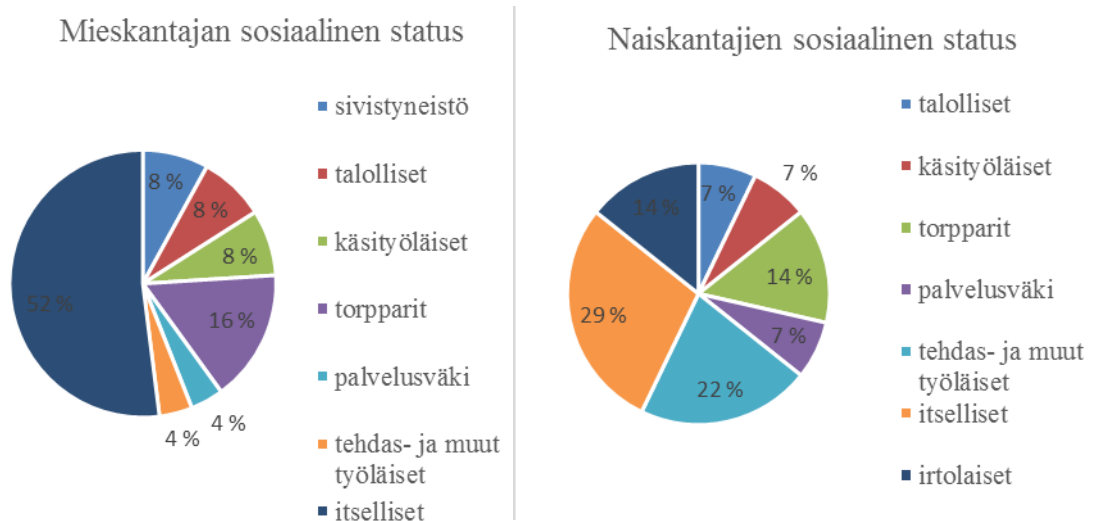
³⁵⁴ Esimerkiksi itsellisenvaimo on kirjattu miehen löysä -statuksen mukaan irtolaiseksi. Merkinnät ovat tehty ensimmäisen ilmoitetun statuksen mukaan, eikä sitä ole muutettu myöhempien käsittelyjen yhteydessä.

³⁵⁵ Pohjola-Vilkuna 1995, 95; Aalto 1996, 194; Frigren 2016, 223 - 224; Niiranen 1986, 82 - 83; Nieminen 1993, 9, 19; Markkola 2007, 261; Häggman 1994, 89.

³⁵⁶ Sogner ym. 2000, 190.

³⁵⁷ Autio 2010, 28 - 29, 41. Ks. myös Pohjola-Vilkuna 1995, 99: Saarijärvellä sivistyneistöä ei ollut lainkaan luvattomissa seksuaalijutuissa.

³⁵⁸ Sogren ym. 2000, 187.

Kuvio 5 Kantajien (syyttävä osapuoli) sosiaalinen status sukupuolen mukaan (39 tapausta). Lähde: JyMA Jämsän käräjäkunnan varsinaisasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Sivistyneistön edustus keskittyi mieskantajiin ja naisvastaajiin (vastaajilla sama status, mutta käänteinen rooli tapauksessa). Ylimmän sosiaalisen statuksen naisia ei esiintynyt kantajina lainkaan. Sivistyneistön pieni määrä ja naisen alisteinen asema aviomiehelleen näkyy tässä. Lisäksi sivistyneistö vältteli seksuaalisuus- ja avioerotapauksiensa tuomista alimpaan oikeuteen. He hoitivat ne omissa piireissään tai veivät suoraan senaatille ja sen oikeusosastolle. Myös kirkko jätti puuttumatta sivistyneistön seksuaalikäyttäytymiseen. Mahkonen (1980) on esittänyt tähän perusteeksi, että sivistyneistö pyrki lainsäädännön muuttamiseen hakumenettelyllään, jota tukee osin myöhempi avioerotutkimus ylempien luokkien suhtautumisesta yleisesti avioliittoon ja seksuaalisuuteen uudistushaluisemmin.³⁵⁹ En pysty ottamaan asiaan kantaa aineistoni perusteella, ja oletan, että Jämsässä syynä on ollut yksityisyyden kaipuu ja ennen kaikkea sen mahdollisuus.

Talollisten (myös talollisten lapset) osuus avioerotapauksissa on mielenkiintoinen mieskantajien kohdalla. Talollisten tyttäret ja vaimot olivat harvoin syytettynä seksuaalirikoksissa suomalaisen ja ruotsalaisen tutkimuksen mukaan.³⁶⁰ Olivatko talolliset Jämsässä sitten aviorikosten vai hylkäämisen vuoksi käräjillä? Talollisten

³⁵⁹ Mahkonen 1980, 80 - 82. Ks. myös Pohjola-Vilkuna 1995, 26, 46, 99; Sogner ym. 2000, 190; Seise 1994, 39.

³⁶⁰ Sogner ym. 2000, 187.

vaimoja vastaan nostettiin kahdessa tapauksessa kanne ja molemmilla kerroilla aviorikoksesta.³⁶¹ Jämsän avioerojen suuri osuus huoruusperusteissa näkyi näin myös talollisten poikkeamana yleiseen linjaan. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty yleisesti tilallisten kohdalla, että avioeroa haettiin harvemmin, koska molempien osapuolien elanto riippui yhteisestä tilasta (erit. talolliset)³⁶².

Torpparit ja itselliset ovat olleet Aution (2010) tutkimuksen mukaan Jämsässä usein esillä juuri vastaajina oikeustapauksissa. Tässä torppareiden osuus nousee esille kantajan ja vastaajan roolien määränä (kuvio 5), sillä tapauksen laatu ei ole ollut esimerkiksi maariidan tavoin kahden eri sosiaaliryhmän välillä. Tämä koskee myös itsellisiä.

Jämsän poikkeuksellinen teollisuusväestö ja tässä ryhmään mukaan luetut muut työläiset ovat Suomen yleisen linjan mukaisesti esillä eronneisuudessa (1/5 osa miesvastaajista), vaikka heidän väestöllinen osuutensa oli pientä esimerkiksi itsellisiin verrattuna (kuvio 5).³⁶³ Suomessa teollisuudessa työskenteli useimmiten nuoria naisia ja tehdastyöläiset viettivät vapaa-aikaa keskenänsä.³⁶⁴ Jämsässä tosin avioerotapauksissa näkyvät naiset olivat tehtaantömiesten vaimoja, joiden miehet olivat hyljänneet heidät. Tässä saattoi olla kyse ajalle yleisestä muuttoliikkeestä esimerkiksi kaupunkiin. Tehtaantömiestä Kalle Mäkinen taas haki vaimostaan eroa aviorikoksen vuoksi. Niirasen (1986) esittämä yhdessä ilottelu tehdasympäristössä tulee esille syytetyn kolmannen osapuolen valinnassa (työmiestä) ja kantajan kertomuksessa, että rikos olisi tapahtunut heidän asunnossaan, josta vastaajat olivat matkanneet Tampereelle (teollisuuskaupunki).³⁶⁵ Mutta vaimo palasi tuolta matkaltaan ja myöhemmin erokäsittely keskeytyi.³⁶⁶

Irtolaiset ovat olleet kolmanneksi suurin ryhmä rikoksista syytetyistä Jämsässä (vuosina 1905 - 1917) Aution (2010) mukaan.³⁶⁷ Avioerotapauksissa (vuosina 1890 - 1910) irtolaiset näkyvät nimenomaan miesvastaajien osuutena eli heidän vaimonsa hakivat

³⁶¹ JyMA Jämsän Tk 1897, § 95; Sk 1907 § 72.

³⁶² Pitkänen 1994, 57 - 58; Fiebranz 2005, 146.

³⁶³ Mahkonen 1980, 65.

³⁶⁴ Niiranen 1986, 85, 122, 132.

³⁶⁵ JyMA Jämsän Sk 1902 § 181.

³⁶⁶ JyMA Jämsän Sk 1902 § 128.

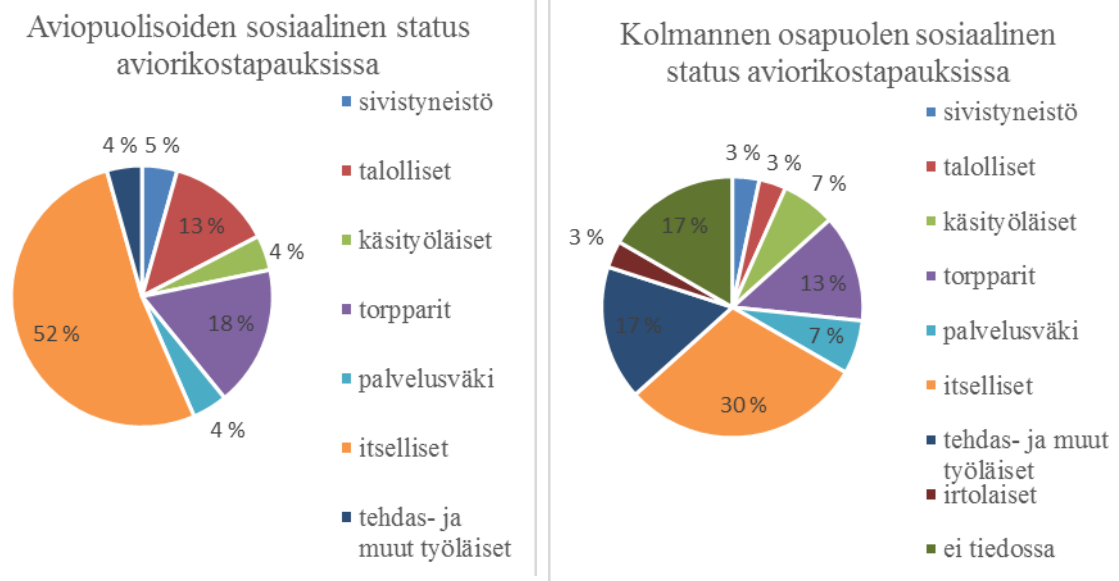
³⁶⁷ Autio 2010, 66.

heistä eroa. Näissä molemmissa (2) tapauksissa miehet ovat lähteneet teille tietämättömille eli hylänneet puolisonsa.³⁶⁸ Näin ollen vaimon taloudellinen tilanne oli ennestään haastava. Molemmissa tapauksissa vaimo eli kantaja merkittiin itsellisen vaimona, mutta mies paljastui löysäksi eli he olivat miehensä mukaan tässä irtolaisia. Itsellisen ja löysän status saattoi vaihdella työtilanteen mukaan ja riippuen kirjurista ja Jämsän löyhästä itsellis-nimikkeen käytöstä.

Kolmansien osapuolien merkitys ja status avioerokäsittelyissä nousee mielenkiintoiseksi tekijäksi puolisoitten sosiaalisia statuksia tarkasteltaessa. Seuraavassa kuviossa (6) olen tilastoinut tapauksien sosiaalisen statuksen asianomaisten mukaan (22 tapausta) ja kolmansien osapuolten ilmoitetun statuksen mukaan (ei tiedossa kaikissa tapauksissa, mutta ovat esitettynä kuviossa).³⁶⁹

³⁶⁸ JyMA Jämsän Sk 1896 § 4; Sk 1904 § 138

³⁶⁹ Kantajien ja vastaajien sosiaalinen status oli sama, sillä se määräytyi aviossa miehen mukaan.

Kuvio 6 Käräjillä aviorikostapauksissa esiintyneiden osapuolten sosiaalinen status. Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

Sivistyneistön osuus osapuolissa menee yksi yhteen, sivistyneistö harjoitti luvatonta seksuaalisuutta oman ryhmänsä jäsenten kesken. Talollisten osuus kolmansina osapuolina oli taas itse puolisoihin verrattuna erittäin vähäistä, eli talolliset lähtivät harvemmin luvattomaan seksuaalisuuteen ainakaan avioliitossa olleen henkilön kanssa. Käsityöläisten (ryhmään laskettu myös yksityiset ammatinharjoittajat ja mestarit) määrässä ei ole suurta poikkeamaa aviopolisoiden statuksen kanssa, mutta esimerkiksi liikkuva ammatti ja ammattioppiminen oppipoikana kaukana kotoa, on voinut altistaa luvattomalle seksuaalisuudelle torpparinvaimon kanssa³⁷⁰. Pääasiassa torpparit pysyttelivät luvattomassa seksuaalisuudessa ryhmän sisällä, missä tutuus ja yhteiset ympäristöt ovat voineet helpottaa kanssakäymistä.

Palvelusväki on ollut joko hyvin avioukollinen ryhmä, taikka pariskunnat eivät ole olleet naimisissa. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty, että luvaton seksuaalisuus nimenomaan talollisen (miehen) ja palvelusväen (piian) kesken on ollut yleistä.³⁷¹ Tällöin juttu on tullut esille naimattoman piian hakiessa lapseneläkettä, eikä tässä aineistossa (avioerotapaukset).

³⁷⁰ JyMA Jämsän Sk 1902 § 110.

³⁷¹ Pohjola-Vilkuna 1995, Saarimäki 2010.

Itselliset avioparit ovat odotetusti iso ryhmä aviorikoksissa (suurin ryhmä avioerotapauksissa) ja näin ollen pitäjän väestörakenne välittyy myös kolmansien osapuolten statuksesta.

Merkittävänä näyttäytyy tehdas- ja muiden työlästen osuus kolmansissa osapuolissa. Tässä todennäköisesti työläisten nuori ikä ja näin elinkeinon, elämäntavan ja asuinpaikkakunnan vakiintumattomuus ovat selittäviä tekijöitä³⁷². Avioerotapaus, jossa esitettiin eniten eli neljä ulkopuolista osapuolta syylliseksi luvattomaan seksuaalisuuteen selittää näitä tekijöitä. Osapuolista kaksi oli työmiehiä, joista toinen poistui (pystyi) pakoon paikkakunnalta. Yhden sanottiin olevan vajaamielinen (myös lautakunta puolsi väitettä) ja viimeinen osapuoli jäi anonyymiksi (ei tiedossa). Petetty aviomies oli torppari ja syytetty torpparinvaimo. Näin tulkitsem, että työmiehet ovat olleet kenties torpan tai torpan lähellä töissä, jonka yhteydessä vaimo Alina on heihin tutustunut. Myös henkilöiden asuinpaikan ja elinkeinon vakiintumattomuus on mahdollistanut poismuuton (paon) yhdelle tilanteesta.

Kolmansissa osapuolissa esiintyi yksi irtolainen, löysämies Nestor, joka oli lähtöisin Petäjävedeltä. Hän asui itsellisenvaimo Erikan kanssa susiparina jo kolmatta vuotta Patalan kylässä, ennen kuin Erikan puoliso haki hänestä (Erikasta) eroa heidän suhteensa perusteella. Kenties Patalasta oli löytynyt hänelle töitä ja merkintä irtolaisuudesta oli vain jäänyt Petäjäveden seurakunnan merkintöihin, josta hänen mainetodistuksensa oli peräisin.³⁷³

³⁷² Esim. Jokiaho 2000, 143.

³⁷³ JyMA Jämsän Sk 1908 § 191.

6 TUOMION AIKA

6.1 Avioeropäätös

Avioeroprosessi sai lopullisen päätöksen eli tuomion 2 - 5 käsittelykerran jälkeen.³⁷⁴ Tuomion tuli perustua voimassaolevaan lain (RVL/1734) Naimiskaareen. Aviopuolisot olivat toiminnallaan pyrkineet todistamaan ja perustelemaan avioliittonsa tilan ja syyllisyysperiaatteen toteutumisen. Ilman syyllisyysperiaatetta avioeroa ei voitu tuomita. Avioero jätettiin tuomitsematta myös muissa tilanteissa, kuten asianosaisten poissaolon vuoksi. Vastaajan poissaolo ei estänyt tapauksen käsittelyä, mutta huoruustapauksissa hänet määrättiin huutosakon uhalla saapumaan seuraavaan käsittelykertaan ja hylkäystapauksissa häntä kuulutettiin palaamaan yhdyselämään kantajan kanssa.

Tuomion sai Jämsän käräjillä 39 avioerotapauksesta 26. Puoltavia päätöksiä näistä oli 20 ja loput (6) hylättiin. Näiden lisäksi yksi tapaus (lukkarin ja tämän vaimon) päättyi epäselvästi ilman minkäänlaista tuomiota. Tapaus ei enää jatkunut oikeuden todettua vaadittujen edesvastausten ja syytösten olleen paikallaan, muttei rikokseen riittäviä. Tuomiossa ei käsitelty avioeroa ja aviorikosta, jonka perusteella prosessi aloitettiin. Tässä saattoi olla taustalla myös jonkin osapuolen sairastuminen (lukkari ja kirkkoherra kuolivat 1900-luvun loppupuoliskolla).

Avioero myönnetty	20
Avioero hylätty	6
Molemmat asianosaiset poissa	7
Kantaja poissa/prosessi keskeytynyt	6

Taulukko 1 Tapausten lukumäärä tuomion ja päättymissyyn mukaan. Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910

³⁷⁴ JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjojen avioerotapauksen vuosin 1890 - 1910.

Avioero myönnettiin 13 tapauksessa (65 %) Naimakaaren 13. luvun § 1 mukaan. Tällöin avioero myönnettiin ”aviorikoksen tähden”³⁷⁵. Tuomioon tuli olla todistajan silminnäkijä havainto³⁷⁶, jota täydensivät myös todistajien tuntemukset ”todistajan tunnon mukaan harjoitti haureutta”³⁷⁷, kuulohavainnot³⁷⁸ ”kuullut heidän pitkin yötä harjoittaneen lihallisuutta keskenään sekä sillä häirinneet todistajaa”³⁷⁹ ja asianomaisten (aviopuolisoiden ja kolmansien osapuolien) tunnustukset³⁸⁰ ”kuten Kaarle Niklas itsekin seuraavana aamuna oli todistajalle tunnustanut”³⁸¹. Tunnustus ei ollut itsessään riittävä puoltavaan tuomioon³⁸², ja se saattoi olla suunniteltu tai häpäisy tarkoituksessa annettu³⁸³. Tunnustuksia annettiin usein yhteisön jäsenille ja haureus tunnustettiin myös oikeussalissa. Ilmeisesti eteenpäin kerrottuna asiana luvaton seksuaalisuus ei ole haitannut aviopuolisoa (tarkoituksenmukaista) tai hän ei ole voinut rajata (kolmannen osapuolen) kielenkantoja, vaikka olisi halunnut.

Avioeroista seitsemässä tapauksessa (35 %) tuomio annettiin Naimakaaren 13. luvun § 4 eli hylkäämisen perusteella, kun kuulutukset olivat asianmukaiset ja vuoden ja yhden yön määräaika oli umpeutunut. Tällaisen tuomion sai itsellinen Kaarle Kurki karanneesta vaimostaan Eerika Lahtisesta vuoden 1897 syyskäräjillä (§ 69/70). Kaarle haki erokirjan Tuomiokapitulista lähes välittömästi tuomion jälkeen.³⁸⁴ Erokirjan hakivat kaikista avioeron saaneista pareista (20) 16 puolisoa/paria.³⁸⁵ Erokirja toimi esteettömyystodistuksena uudelleenavioiduttaessa³⁸⁶ ja siihen Kaarle selvästi tähtäsi. Valitettavasti Kaarrella (myös Kalle, mutta sama syntymäaika ja asuinpaikka) ei joko ollut puolisonvalinnassa onnea tai avio-ongelmat vain kasaantuivat hänen avioliittoihinsa. Hän nimittäin tuli käräjille uudestaan vuonna 1903 ja haki tällä kertaa

³⁷⁵ JyMA Jämsän Sk 1900 § 169.

³⁷⁶ Esim. JyMA Jämsän Sk 1893 § 67; Sk 1898 § 27/41; Sk 1900 § 169.

³⁷⁷ JyMA Jämsän Sk 1902, 110.

³⁷⁸ Esim. JyMA Jämsän Sk 1897 § 107.

³⁷⁹ JyMA Jämsän Tk 1908 § 20.

³⁸⁰ Esim. JyMA Jämsän Tk 1897 § 95; Sk 1903 § 39

³⁸¹ JyMA Jämsän Sk 1902, 110

³⁸² RVL/1734 (1909) OK 17. luku § 36: *tunnustettu asia on todistetun veroinen, jos kanteenalainen, joka on tullut lailliseen ikään eikä ole mielipuoli, vapaaehtoisesti Oikeuden edessä tunnustaa asian ja häntä ei ole siihen kidutettu, peljätty tai petollisesti viekoitettu.* Vrt. Knk. K. 5.12.1798, NK 13.luku § 1. kohta kieltää avioeron pelkän tunnustuksen perusteella.

³⁸³ Esim. JyMA Sk 1897 § 26

³⁸⁴ JyMA Jämsän Sk 1897 § 69; JyMA Jämsän Srk Erokirja myönnetty 4.4.1898.

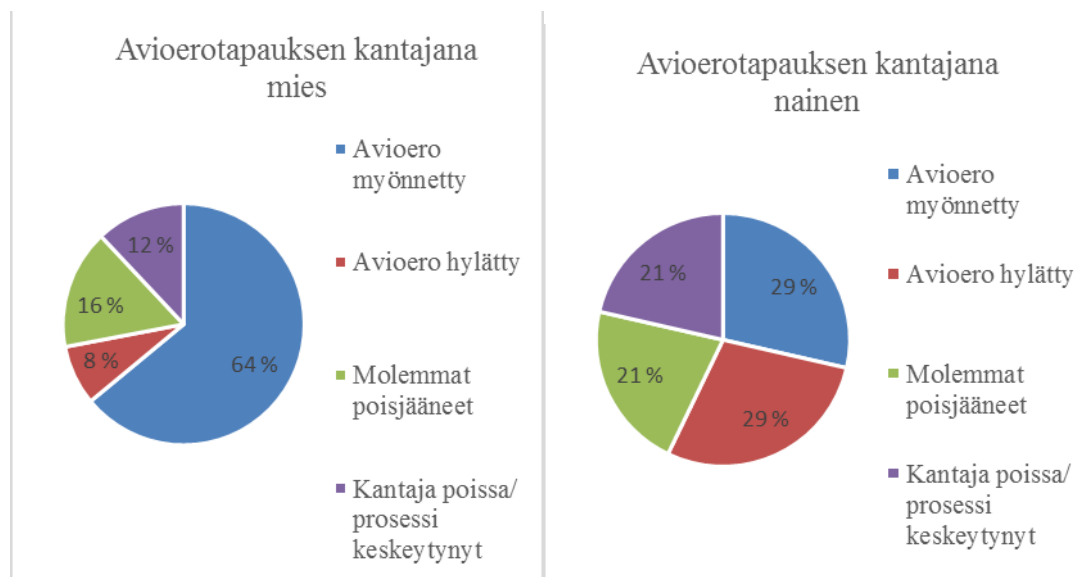
³⁸⁵ JyMA Jämsän Srk Avioerokirjat 1890 - 1912.

³⁸⁶ Knk. kirj. 24.3.1748 ja Knk. Maj:n päät. 20.7.1795 täydentää NK. 13.luku § 1: erokirja tulee neuvoa hakemaan ja tuomiokapitulissa ei saa kieltäytyä antamasta erokirjaa, vaikka syytön osapuoli haluaisi avioliittoa jatkaa.

vaimostaan (avioituivat vuonna 1898) huoruuden perusteella. Vaimo myönsi huoruuden, mutta katui tapahtumaa. Käsittely lykkääntyi ja seuraavalla kerralla (1904) molemmat jäivät pois käsittelystä. Joko pariskunta oli päässyt yli uskottomuudesta, he olivat eronneet epävirallisesti tai he olivat pysyneet yhdessä avio-ongelmistaan huolimatta. Mutta vuonna 1906 Kaarle (Kalle) Kurki oli itsellisen Kalle Svanfotin mukaan harjoittanut tämän vaimon kanssa huoruutta ja vaati avioeroa tällä perusteella vaimostaan Anna Kallentyttärestä. Kaarle kielsi väitöksen jyrkästi ja uskottomuus jäi toteennäyttämättä. Viimeiset tutkimusvuodet Kaarle pysyi poissa avioerokäsittelyistä.³⁸⁷

6.2 Erottamattomat

Kuten edellä kuvatussa tapauksessa, myös yleisesti Jämsän käräjillä kantajan sukupuoli oli todennäköisimmin mies ja tapaus huoruusperusteinen. Miehet saivat naisia todennäköisemmin avioeron puolisoistaan kuin naiset. Naisille myönnettiin avioero 4 tapauksessa 14 avioerotapauksesta, kun taas mieskantajille se myönnettiin 16 tapauksessa 25 avioerotapauksesta.

Kuvio 7 Tuomion laatu avioerotapauksissa sukupuolen mukaan. Käräjillä aviorikostapauksissa esiintyneiden osapuolten sosiaalinen status. Lähde: JyMA Jämsän kärjäkunnan varsinaisiasiain pöytäkirjojen avioerotapaukset v. 1890 - 1910.

³⁸⁷ JyMA Jämsän Tk 1896 § 20; Sk 1897 § 69/70; Sk 1903 § 39; Tk 1904 § 35; Sk 1906 § 92; Tk 1907 § 61a.

388

Avioeropäätös oli kieltävä eli hylätty todennäköisemmin naisilla kuin miehillä (kuvio 7). Päätös perustui toteennäyttämättömiin huoruustapauksiin ja hylkäystapauksissa toisen osapuolen tiedettyyn olinpaikkaan.³⁸⁹ Näissä vastaaja saattoi olla oikeudenkäynnissä mukana ja kertoa olevansa suostuvainen avioeroon, vaikka tämän nimenomaan kuului olla ”teillä tietämättömillä”, jotta ero voitiin tuomita.³⁹⁰

Mikäli molemmat asianosaiset olivat poissa, katsottiin jutun rauenneen, ja aiemmassa tutkimuksessa on esitetty lapsenelatusjutuissa, että osapuolet ovat päätyneet sopuun tai nähneet, ettei asiaa voitu voittaa.³⁹¹ Vuonna 1909 itsellisen Wilhelm Koskisen ja tämän vaimon Erikan välille tuomittiin avioero löysä Nestor Inkerin vuoksi. Samalla paljastui, että Nestor oli naimissa, muttei ollut elänyt vaimonsa kanssa yhdessä 12 vuoteen. Nestorin vaimo, Ida Inkeri, haki samoilla (1909) käräjillä miehestään eroa, mutta molemmat osapuolet jättäytyivät käsittelystä pois.³⁹² Oliko Ida haastanut miehensä ja Erikan saatuaan tietää, että Erikan aviomies oli haastanut heidät edellisillä käräjillä ja saanut myöntävän päätöksen myötä riittävän ratkaisun asiaan? Vai oliko hän saanut tietää juuri tapauksen käsittelyn myötä, mitä miehensä Nestor oli viime vuosina Jämsässä tehnyt? He kun eivät asuneet samassa pitäjässä, vaan Ida asui Petäjavedellä, joten heidän elämänsä olivat jo eriytyneet, vaikkakin virallinen avioside oli edelleen voimassa. Ehkä hän ei lopulta nähnyt merkittävää muutosta elämässään virallisella avioerolla, olihan hän pärjännyt jo 12 vuotta ilman Nestoria.³⁹³ Pariskuntien epäviralliset avioerot eivät olleet aiheuttaneet käräjille asti kantautuneita ongelmia, ennen kuin Erikan aviomies nosti syytteen luvatonta pariskuntaa vastaan.

Kantajan poissaolo merkitsi molempien poisjäännin tavoin, että juttu raukesi. Tällaisissa tilanteissa (taulukko 1) kantajat jättivät saapumatta hylkäystapauksissa kuulutuksien

³⁸⁸ Huom. Tässä tilastollisen harhan aiheuttaa kantajien vaihtuminen kesken tapauksen käsittelykertojen, eli alkuperäinen kanteen nostaja tuomitaan kolmessa tapauksessa (2 miestä, 1 nainen) syylliseksi ja avioero myönnetään alkuperäiselle vastaajalle (2 naista, 1 mies). JyMA Jämsän Sk 1893 § 105; Tk 1895 78; Tk 1908 § 20.

³⁸⁹ Esim. JyMA Jämsän Sk 1895 § 32; Sk 1896 § 4; Sk 1897 § 69; Sk 1898 § 4.

³⁹⁰ Esim. JyMA Jämsän Sk 1901 § 205.

³⁹¹ Pohjola-Vilkuna 1995, 46; Ylikangas ym. 2000, 61; RL/1889 (1919) 8.luku § 4: *Asianomistajalla olkoon oikeus peräyttää ilmianto ennen kuin asia on oikeudessa esillä ollut, sekä myös sikseen jättää itse ajamansa syyte, ennen kuin alioikeuden tuomio asiassa on annettu.*

³⁹² JyMA Jämsän Sk 1908 § 191; Tk 1909 § 148, 154.

³⁹³ Phillips 1988, 283.

määräämisen jälkeen. Näin voidaan olettaa, että kuulutukset toivat toivotun tuloksen ja teillä tietämättömillä ollut puoliso saapui takaisin yhdyselämään.

Odotusaika saattoi myös venyä yli tarkastelujaksoni, ja lopullinen ero saatiin myöhemmin. Yhdessä tapauksessa kantaja oli kaksi kertaa käräjillä, joilla molemmilla kerroilla hänelle määrättiin kuulutukset haettaviksi. Näin ollen Hilda Salminen oli jo kerran saanut määräyksen hankkia kuulutukset, mutta toisesta käsittelykerrasta ei selviä perusteita miksi ne määrättiin uudelleen, sillä kyseisessä yhteydessä luettiin edeltävä välipäätös asiassa. Jutussa ei käy ilmi, oliko hänellä esimerkiksi puutteelliset todisteet kuulutuksista, josta juttu olisi voinut jäädä kiinni. Hän ei saapunut enää kolmatta kertaa oikeuteen tutkimusajankohdallani.³⁹⁴

6.3 Avioerojen yhteydessä tuomitut huoruusrikokset

Alioikeudella oli siviilirikosasioissa oikeus jakaa tuomiota. Vakavat rikokset, kuten murhat, alistettiin hovioikeudelle.³⁹⁵ Avioerojen yhteydessä tuomittiin Rikoslain 19 § 1, § 2 mukaan 6 huoruustuomiota, jotka olivat sakkoja, vankeutta tai sakkoja vastaava määrä vankeutta varojen puuttuessa. Perusteet huoruussyytteen nostamiseen oli 13 tapauksen yhteydessä, jotka tuomittiin Naimiskaaren 13. luvun § 1 mukaan. Mutta avioeron huoruusperuste oli yleiseltä syyttäjältä suojattu, eli ilman että kantaja halusi vastaajaa (puoliso) rikoksesta syytteeseen, ei syyttäjällä ollut oikeutta syytettä nostaa kyseisessä yhteydessä.³⁹⁶

Kolmansien osapuolten kohdalla yleinen syyttäjä Hugo Palmroth (tai sijainen) vaati nimettyjen osapuolen syyttämistä huoruudesta tai varasi itselleen oikeuden nostaa syyte myöhemmin (mutta vain siinä tapauksessa, kun aviopuoliso oli saanut huoruussyytteen).

³⁹⁷ Huoruussyytettä ei nostettu esimerkiksi Wilhelm ja Eerika Koskisen tapauksen

³⁹⁴ JyMA Jämsän Sk 1904 § 138; Tk 1906 § 21a.

³⁹⁵ Koskivirta 2007, 156.

³⁹⁶ RL/1889 (1919) 19. luku § 3: *huoruudenrikoksesta älköön virallinen syyttäjä tehkö syytettä, ellei asianomistaja ole sitä syytteeseen pantavaksi ilmoittanut taikka avioeroa rikoksen takia ole oikeudessa haettu, taikka huoruudessa siitetylle lapselle eläkettä tuomittu.*

³⁹⁷ Yleisellä syyttäjällä velvollisuus nostaa syyte huoruus ja seksuaalirikoksissa, harvoin nosti (Pohjola-Vilkuna, 1995, 121); Esim. JyMA Jämsän Sk 1902 § 110, 113; Tk 1906 § 12

yhteydessä, sillä Wilhelm ei vaatinut Eerikaa eikä Nestoria edestavastuuseen huoruudesta. Näin ollen myös Nestori (kolmas osapuoli) säästyi syytteeltä.³⁹⁸ Heidän kohdallaan kyseeseen olisi tullut kaksinkertainen huoruus. Pelkät huoruussyytteet (ei avioeron yhteydessä) käsiteltiin erillisinä tapauksina käräjillä ja niitä ei ole otettu mukaan tässä tutkimuksessa.

Huoruus jaettiin Rikoslaisissa (1889) yksinkertaiseen (toinen osapuoli naimaton), ja kaksinkertaiseen (molemmat osapuolet aviossa), huoruuteen³⁹⁹. Jämsässä huoruustuomiot olivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta yksipuolisia huoruustuomioita (RL/1899 19. luku § 1). Suutari Kalle Karpakan ja tämän vaimon Olga Karpakan avioeroproessi oli käsittelyssä useaan otteeseen ja molemmat syyttivät toisiaan huoruudesta. Oikeus päätti asian Kallen hyväksi, sillä hän pystyi todistajan avulla todistamaan Olgan uskottomuuden. Kalle taas oli siittänyt äpärälapsen (avioliiton ulkopuolisen lapsen) eri tuomiokunnassa, joten Olgan todistajia asiassa ei voitu hyväksyä. Aviopuolisoiden molemminpuolinen todistettu uskottomuus olisi ollut peruste hylätä avioero⁴⁰⁰.

Mielenkiintoista Kallen todistajassa oli, että hän oli vielä alaikäinen, eikä kukaan muu todistaja pystynyt asiaa valoittamaan. Niinpä alaikäinen todistaja kävi papin ohjauksessa todistajanvalasta ja sai näin luvan kertoa Olgan harjoittaneen lihallista yhteyttä ”talvella 1896 Loppiaisehtoon omassa sängyssään Kaivomäen torpassa [- - -] naimisissa olevan tukkimiehen kanssa”.⁴⁰¹ Lausunnossa ei ole mainintaa, että se olisi silminnäkijähavainto, mutta siitä on ymmärrettävissä, että tuolloin noin 13-vuotias todistaja oli nähnyt tilanteen. Itse asianosaiset asuivat tuossa vaiheessa jo erillään. Olga jätti tulematta viimeiseen käsittelyyn, jossa nuori todistaja pääsi todistamaan. Tämän todistuksen myötä Olga tuomittiin (RL/1899 19. luvun § 2) kaksipuolisesta huoruudesta (mies todistuksen mukaan aviossa).⁴⁰²

Mikäli avioeron yhteydessä langetettiin Rikoslain (1889) mukainen huoruustuomio, merkitsi se myös rangaistusmenettelyä asian yhteydessä. Rikoslain (1889) 19. luvun § 1

³⁹⁸ JyMA Jämsän Tk 1909 § 148.

³⁹⁹ RL/1889 (1919) 19.luku § 1, 2.

⁴⁰⁰ RVL/1734 (1909) NK 13. luku § 1: Jos molemmat ovat huorin tehneet eikä toinen enne ole toisen kanssa sopinut, älköön heidän avioliitoansa purettako.

⁴⁰¹ JyMA Jämsän Sk 1898 § 27/41

⁴⁰² JyMA Jämsän Sk 1895 § 135; Sk 1897 § 19; Tk 1898 § 15; Sk 1898 § 27/41.

antoi ”lievemmän rangaistuksen kuin Rik.k. 55 Luv. 1 §”⁴⁰³ yksinkertaisessa huoruustuomiossa Rangaistus oli Jämsässä tuomituille naisille 100 - 150 markkaa tai varojen puutteessa vankeutta 20 - 25 päivää, ja miehille 75 - 200 markkaa tai vankeutta 15 - 30 päivää.⁴⁰⁴ Kaksipuolisesta huoruudesta määrättiin suoraan kuukausi vankeutta⁴⁰⁵. Miehet saivat yleensä isommat sakot, koska heillä oli naisia paremmat tulot.⁴⁰⁶

6.4 Tuomittu tulevaisuus

Oikeudenpäättös eli tuomio määrätti avioparin tulevaisuuden mahdollisuudet ja rajoitteet. Myönteinen avioeropäättös mahdollisti molempien tai syyttömän osapuolen uudelleenavioitumisen. Tämä riippui annetun tuomion laadusta ja perusteista. Tuomio joka perustui (NK 13. luvun § 4) omavaltaiseen hylkäämiseen antoi molemmille osapuolille mahdollisuuden uudelleenavioitua. Syyllinen osapuoli eli hylkääjä, menetti osuutensa yhteisestä pesästä eli omaisuudesta⁴⁰⁷. Lisäksi vaimo sai hallita mieheltä jäänyttä kiinteää omaisuutta kuten taloa, niin kauan kuin pysyi naimattomana avioeron jälkeen⁴⁰⁸.

Toinen avioeroperuste oli huoruus, joka lain mukaan merkitsi, ettei syyllinen osapuoli voinut uudelleenavioitua (NK 13. luku § 1). Samoin tässä syyllinen osapuoli menetti ”puolen naimaoikeudestaan [- -] pesässä”⁴⁰⁹. Syyllinen osapuoli tuomittiin sakko- tai vankeusrangaistukseen, mikäli hän oli syyllistynyt Rikoslain (1889) mukaan huoruuteen (RL/1889 19.luku § 1, 2). Tässä oli riski, että syyllisen osapuolen talous kaatui sakkojen suuruuteen, tai hän joutui ottamaan lainaa ja tekemään töitä muun elämän kustannuksella välttääkseen talousahdingon. Naisille tämä oli haastavampaa mm. lastenhoidon järjestämisen ja rintaruokinnan vuoksi. Mikäli tuomittu osapuoli ei

⁴⁰³ JyMA Jämsän Tk 1894 § 225.

⁴⁰⁴ JyMA Jämsän Tk 1894 Sakkoluettelo § 225; JyMA Jämsän Sk 1902 § 110.

⁴⁰⁵ JyMA Jämsän Sk 1898 § 41; JyMA Jämsän Sk 1902 § 110, 113; Tk 1906 § 12; Tk 1908 § 20.

⁴⁰⁶ RL/1889 (1919) 2. luku § 1; 19. luku § 1, 2; Sogner ym. 2000, 171.

⁴⁰⁷ Esim. JyMA JämsänTk 1890 § 14, 41.

⁴⁰⁸ RVL/1734 (1909) NK 13.luku § 5: hylkäämisen perusteella eron saanut nainen sai nauttia karneen miehensä kiinteästä omaisuudesta (esim. talo) niin kauan kuin oli naimattomana, mutta kun meni uudelleen naimisiin, niin sen oikeus siirtyi lapsille.

⁴⁰⁹ Esim. JyMA Jämsän Tk 1894 § 225; Tk 1895 § 78.

selvinnyt sakoista, hän joutui vankilaan. Tällä ja koko tuomiolla oli vaikutusta tuomitun sosiaaliseen asemaansa. Huoruudesta syytetty nainen menetti kunniallisen naisen maineen yhteisössä, jolloin häneltä odotettiin huonompaa, jopa rikollista, käytöstä.⁴¹⁰

Myönteisen päätöksen saaneet pariskunnat velvoitettiin hakemaan Tuomiokapitulilta erokirja. Erokirja kielsi huoruuden perusteella tuomitussa avioerossa syyllisen osapuolen uudelleenavioitumisen ennen entisen puolison kuolemaa tai kuninkaan lupaa. Näin syyllisen osapuolen oikeus (lailliseen) seksuaalisuuteen kiellettiin⁴¹¹. Käräjillä tuli myös esille tapaus, jossa syytön osapuoli ei suostunut hakemaan erokirjaa ilman oikeuden määräystä, sillä hänen entinen aviomiehensä oli siittänyt hänelle lapsia vielä avioeropäätöksen jälkeen⁴¹². Yllättävää erokirjoja käsitellessä oli, ettei uudelleenavioitumista kielletty epätäydellisen avioliiton (pakkoavioliiton) kohdalla tuomion laadusta (NK 13. luvun § 1) huolimatta⁴¹³. Toisaalta Johansen *Marriage trouble, separation and divorce in early modern Norway* (2005) on artikkelissaan tuonut esille norjalaisten tuomareiden näkökulman, tällaisissa lainvastaisissa tilanteissa, että oli yhteisön kannalta järkevämpää, että työvoima, naiset ja lapset saivat mahdollisuuden uuteen perheenmuodostukseen⁴¹⁴.

Avioliitto jatkui hylkäyspäätöksen myötä asianosaisten välillä. Tämä antoi mahdollisuuden sovintoon, mutta se johti myös pariskuntia päättämään avioliittonsa epävirallisin keinoin. Avioeroja tutkinut Phillips (1988) on esittänyt tällaisiksi keinoiksi muun muassa puolison hylkäämisen, moniavioisuuden ja radikaaleimpina keinoina itsemurhan ja puolisonsurman.⁴¹⁵ Kaikista radikaaleimpiin ratkaisuihin jämsäläiset eivät lähteneet avioeroissaan, mutta lukkari Lindbland kyllä oli tietoinen puolisonsurmasta:

”[- -] sekin seikka että kaikissa maissa, jossa on jury-oikeus, moraalinen tunne on siksi kehittynyt, että jos vaimo tekee itseään syypääksi huoruuteen ja aviomies on häntä siitä syystä murhannut, tämä vapautetaan kaikesta edesvastauksesta.”⁴¹⁶

⁴¹⁰ Jokiaho 2000, 138.

⁴¹¹ Saarimäki 2014, 120.

⁴¹² JyMA Jämsän Sk 1897, 56.

⁴¹³ RVL/1734 (1909) NK 13. luku § 2: *Joka on avioliiton huoruudella rikkonut, älköön menkö toisiin naimisiin ennen kuin syytön on kuollut taikka naimisiin joutunut taikka siihen suostuu ja kuningas antaa luvan. Lupa tarvitaan ainoastaan, jos syytön puoliso elää naimatonna; Knk. kirje 7.9.1791: Jos hän sen kuitenkin tekee, vetäköön sakkoo kaksikymmentä talaria, ja avioliitto olkoon mitätön. Älköön myöskään syytön, kymmenen talarin sakon uhalla, menkö toisiin naimisiin, ennen kuin ero on laillisesti tapahtunut; JyMA Jämsän Sk 1908 § 72; JyMA Jämsän Sk Erokirja, annettu 10.12.1910.*

⁴¹⁴ Johansen 2005, 180.

⁴¹⁵ Phillips 1988, 280 - 281, 307 - 310.

⁴¹⁶ JyMA Jämsän Sk 1898 § 31: Liite: “klockaren”.

Täten lukkari sai perusteltua käytöstään vaimoan kohtaan. Käytös oli hänen mielestään oikeutettua, sillä vaimo oli ”vastaaja Kirkkoherra Salonius’en kanssa on ollut niin läheisessä seurustelussa, ettei voi epäilystä olla siitä, etteivät nämä olisi harjoittaneet lihallista yhteyttä keskenään⁴¹⁷.” Lukkari ja Roosa eivät saaneet alioikeudelta avioeroa ja lukkari Lindbland kuoli vuosien 1906 ja 1907 taitteessa. He eivät myöskään hakeneet erokirjaa tuomiokapitulilta, joten tästä päätellen he eivät turvautuneet erillisvapauseroasiassa.⁴¹⁸

Näen, että todennäköisin keino toteuttaa avioeron kaltainen tilanne käytännössä (oikeuden hylkäyspäätöksestä huolimatta) oli jakaa omaisuus ja muuttaa erilleen yhteistuumin (useat olivat eronneet jo ennen avioero-oikeudenkäyntiä). Tässä ero hylkäämiseen on selkeä, jossa toinen osapuoli lähti toisen tietämättä tai tahtomatta pois yhteisestä asumuksesta, ilman tarkoitusta palata takaisin. Tätä menettelyä pystyivät hyödyntämään Frigrenin (2016) mukaan ennen kaikkea liikkuva työvoima, kuten merimiehet.⁴¹⁹ Yhteen jääminen avioerokäsittelyn jälkeen vaikuttaa epätodennäköiselle, sillä avioerotapauksissa tuli esille avio-ongelmia, ja vain yhdessä tapauksessa osapuoli kertoi antavansa anteeksi puolisolleen tämän toiminnan. Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty myös, että avioparin poisjäänti oikeudesta viittaa siihen, että yhteiselämä oli kuitenkin saatu sovittua muun muassa taloudellisten intressien vuoksi⁴²⁰.

Kirkko ja sen edustajana ja hengellisenä johtajana Jämsässä toiminut kirkkoherra Salonius varoitti ja kehoitti eripuraisia ja erillään asuvia pariskuntia palaamaan sopuun, mikä varmasti jatkui myös kieltävän tuomion myötä. Yhteisön suhtautumisesta⁴²¹ erillään asuviin pariskuntiin kertoo heidän tarkkailunsa määrä esimerkiksi tilanteessa, jossa aviomies on jo käytännössä muuttanut toisen naisen luokse, kuten itsellismiehen vaimon Ida Linjalan ja puolison Kasper Linjalan tapauksessa. Todistaja Severus Erkinpoika kertoi oikeudessa, että ”Kasper oli oleskellut viime vuosina enemmän Raitamäen torpassa kuin kotonaan” Oli myös huhupuheiden mukaan tiedossa, että Kasper oli Raitamäen Amandan nuorimman lapsen isä. Nämä kun olivat tavattu nukkumassa yhdessä jo ennen kuin torpanisäntä, Amandan aviomies, oli kuollut. Näin

⁴¹⁷ JyMA Jämsän Sk 1898 § 31: Liite: ”klockaren”.

⁴¹⁸ JyMA Jämsän Sk 1898 § 31 ja Liite: ”klockaren”; JyMA Jämsän Srk Avioerokirjat 1890 - 1912; Kulha 1974.

⁴¹⁹ Frigren 2016; Phillips 1988, 283 - 285.

⁴²⁰ Esim. Pohjola-Vilkuna 1995.

⁴²¹ Frigren 2016, 182.

ollen torpassa oli käytössä perhemalli, jossa sovellettiin kahden miehen ja yhden naisen asumis-, ja lisääntymismenettelyä.

Todistajien lausunnot ja huhut eivät olleet tapauksessa riittäviä puoltavaan tuomioon ja kantaja Ida pyysi lisääaikaa uusien todistajien haastamiseksi. Lopulta molemmat asianosaiset jäivät pois asian käsittelystä. Päättelen, että Kasper ja aviosuhteen kolmasosapuoli Amanda ovat jatkaneet eloaan Raitamäen torpassa ja Ida pariskunnan kodissa.⁴²² Ida on saattanut nähdä, ettei saa riittäviä todisteita kasaan avioeroon tai hänellä ei ole ollut riittäviä resursseja prosessin loppuun viemiseksi.

⁴²² JyMA Jämsän Tk 1896 § 106; JyMA Jämsän Sk 1896 § 54; Tk 1897 § 22; Sk 1897 § 15.

7 LOPPUPÄÄTELMÄT

Olen tutkimuksessani selvittänyt vuosien 1890 - 1910 avio-ongelmia ja avioeroja keskisuomalaisessa maalaispitäjässä Jämsässä. Lisäksi olen selvittänyt millainen ympäristö Jämsä oli aviopareille ja heidän toiminnalleen avioerokontekstissa. Olen tarkastellut heidän toimintansa määrittäjinä sukupuolta, sosiaalista statusta ja valtaa⁴²³. Läpi työn, mutta erityisesti avio-ongelmien kohdalla olen pyrkinyt osoittamaan yhteisön sosiaalisen kontrollin suhteessa asianomaisiin, eli aviopariin. Jokaisen parin kohdalla täytyy ymmärtää, että vaatimukset, mahdollisuudet ja tarpeet ovat vaihdelleet⁴²⁴ eikä näitä tämän tutkimuksen puitteissa ole voitu yksilöidä tai vertailla parien välillä.

Avioerotapausten yhteydessä avio-ongelmiksi nousivat erityisesti fyysinen väkivalta ja riitaisuus, taloudelliset ongelmat, alkoholin päihdekäyttö, avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus ja rakastuminen avioliiton ulkopuolella. Nämä olivat aikalaispuheissa ”pahan elämän” osia, jossa sukupuolittuneisuus ja ongelmien yhteen nivoutuminen ovat tulleet esille myös Satu Lidmanin *Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia* (2015) teoksessa.⁴²⁵

Miessukupuolen merkitys korostui avio-ongelmissa erityisesti fyysisen väkivallan kohdalla. Vaimot olivat useimmiten fyysisen väkivallan loukussa.⁴²⁶ Perheväkivalta on ajan kansainvälisessä tutkimuksessa yhdistetty ennen kaikkea köyhän kansanosan asiaksi, kun taas keskiluokalta oli odotettavampaa psyykinen pahoinpitely. Psyykkiseen pahoinpitelyyn ei pystytty puuttumaan oikeudessa, sillä mikään laki ei kieltänyt (perhepiirin) solvauksia (vrt. kunnianloukkaus). Jämsässä solvauksissa ja toisen osapuolen tarkoituksellisessa häpäisyssä myös naiset ottivat toimijan roolin sosiaalisesta statuksesta huolimatta.⁴²⁷ Todistajien valmius kertoa avioeron yhteydessä

⁴²³ Nämä ovat esiintyneet yksin ja erikseen (erottelu on aina keinotekoista) maalaisyhteisön monikerroksellisuudessa, toimintastrategioissa, sosiaaliryhmien ja sukupuolten välisissä jännitteissä yhteisön sisällä ja viralliset toimijat (kirkko, valtio) kohdatessaan. Jokiaho 2000, 126; Lidman 2015.

⁴²⁴ Esim. Phillips 1988, 357.

⁴²⁵ Lidman 2015, 96.

⁴²⁶ Lidman 2015; Phillips 1988, 279.

⁴²⁷ Hammerton 1992, 3, 5 - 6, 74, 107 - 108; Ylikangas ym. 2000, 77; Stone 1990, 198; Lidman 2015, 27.

avioparien väkivallankokemuksista osoitti, ettei se sallinut toimintaa. Kirkon mielestä julkisella paikalla puolison kurittaminen ja häpäisy oli häpeäksi koko perheyksikölle.⁴²⁸

Puolisot nimesivät avioliiton suurimmiksi ongelmiksi erillään asumisen ja aviosuhteen ulkopuolisen seksuaalisuuden. Todistajat kertoivat pääasiassa samoista ongelmista, mutta näkivät väkivallan ja sen sosiaalisen ulottuvuuden merkittävämpänä ongelmana kuin pariskunnat. Todistajien lausunnot painottuivat väkivalta- ja seksuaalisuuskertomuksiin, josta voidaan olettaa, että yhteisön kontrollissa nämä kaksi ongelmaa kohosivat avioideologian suurimmiksi uhkiksi. Avioliitto ei ollut koskaan täysin piilossa sosiaaliselta kontrollilta, joka ilmeni mm. todistajien havainnoista, juoruista ja seuratuista tapahtumista⁴²⁹. Todistajien reagointi avio-ongelmiin oli hiljaista ja taustalla tapahtuvaa, muttei suinkaan vähäpätöistä. Paikallisyhteisö oli ensisijaisesti vastuussa sopuisasta ja järjestyksenmukaisesta elämästä. Avioparia tuli tarkkailla ja kontrolloida yhteisen hyvän nimissä. Hyvä maine oli tärkeä tekijä ennen kaikkea naisilla ja yksi voimakas kontrolloinnin väline. Se oli merkittävä jämsäläisten asemaa määrittävä valtatekijä sosiaalisen statuksen ohella. Maineeseen saattoivat vaikuttaa epäkunniallisten tekojen lisäksi huhut, jotka seurasivat aina oikeussaleihin saakka.⁴³⁰

Avioerotapauksissa taloudellisen suhteen merkitys oli havaittavissa erityisen selkeästi erillään asuneiden tai hyljättyjen osapuolten kohdalla. Tässä nimenomaan taloudellisen toimeentulon haasteet korostuivat hylätyn aviovaimon ja alhaisen sosiaalisen statuksen kohdalla.⁴³¹ Aiemmassa tutkimuksessa ja tapauksissa tuli esille, että mies epäonnistui roolissaan aviomiehenä, mikäli ei pystynyt elättämään perhettään. Myös yhteisen pesän ja taloudenhoidon kiistat olivat esillä tapauksissa, josta voidaan päätellä, että aviosuhde oli vielä tutkimusajalla taloudellinen kumppanisuhde.⁴³²

Aviosuhde näyttäytyi erityisesti luvattoman seksuaalisuuden kohdalla rakkaudettomuutena aviopuolisoa kohtaan. Avioliitossa seksuaalisuus oli rajattu vain puolisojen välille⁴³³. Uusi suhde perustui seksuaalisiin tarpeisiin ja rakastumiseen

⁴²⁸ Liliequist 2002, 82 - 83; Sogner ym. 2000, 197.

⁴²⁹ Hammerton 1992, 8 - 9.

⁴³⁰ Pohjola-Vilkuna 1995, 121; Eilola 2009; Heininen & Heikkilä 2010, 168; Vilkuna 2015, 507.

⁴³¹ Samaan tulokseen on tullut Johansen 2005, 180 tutkiessaan Norjalaisia avioeroja aiemmilta vuosisadoilta; Mahkonen 1978, 104.

⁴³² Hammerton 1992, 5, 101; Phillips 1988, 322 - 323; Fiebranz 2005, 152.

⁴³³ Esim. Phillips 1988, 344.

avioliiton ulkopuolella. Rakkaudettomuus korostui myös väkivallankokemusten ja riitaisuuden kohdalla.⁴³⁴ Tässä toisen tahallinen häpäisy ja vallankäytön osoittaminen toivat väkivallan sosiaalisen puolen esille. Kunniattomuuden korostaminen ei kuulunut rakkaussuhteeseen.

Jämsässä naisia syytettiin eniten aviorikoksista ja näin ollen myös todistukset painottuvat naisten luvattomaan seksuaalisuuteen. Sama on tullut esille myös Pohjoismaissa tutkimuksessa.⁴³⁵ Avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus ei Sogner, Cronberg ja Sandvik artikkelin *Women in Court* (2000) mukaan ollut yleisesti hyväksyttyä, toisin kuin esiaviollinen seksuaalisuus on katsottu pääasiassa läpi sormien⁴³⁶. Jämsän avioerotapauksissa seksuaalitalanteista kerrottiin oikeudessa hyvinkin yksityiskohtaisesti, mutta missään ei mainittu välitöntä puuttumista. Samoin oli väkivaltatilanteissa. Näin ollen yhteisö salli tietyn yksityisyyden myös avioliiton ulkopuolisessa seksuaaliuudessa (itse tilanteessa), mutta jakoi myöhemmin asian muiden jäsenten tai viimeistään oikeuden kesken.⁴³⁷ Paikallisyhteisön näkemys avioliitosta oli johdettavissa virallisten toimijoiden määreistä, mutta se oli myös sallivampi kuin kirkollinen ja maallinen lainsäädäntö.⁴³⁸

Avioeroa hakivat useimmiten miehet vaimojensa uskottomuuden vuoksi. Naiset hakivat harvemmin avioeroa miehistään, ja kun hakivat, peruste oli useimmiten vaimon hylkääminen. Aviomiehillä oli paremmat mahdollisuudet jättää avioelämä ja sen ongelmat taakseen. Miehet olivat enemmän töissä, he olivat vastuussa toimeentulosta ja vapaampia liikkumaan, heidän vastuulla ei ollut perheen lapset ja muut huolettavat (esim. vanhemmat).⁴³⁹

Asianomaiset olivat suurimmaksi osaksi itsellisiä tai muuta maaseudun tilatonta työväestöä.⁴⁴⁰ Näin ollen heille kasaantui avio-ongelmia tai he toivat niitä enemmän käräjille käsittelyyn. Torppareita oli noin 15 % kantajista ja korkeimmissa

⁴³⁴ Esim. Phillips 1988, 322 - 323.

⁴³⁵ Sogner ym. 2000, 181.

⁴³⁶ Sogner ym. 2000, 189; myös Esim. Phillips 1988, 345.

⁴³⁷ Sogner, ym. 2000, 170; Lius 2010, 39 on tullut samaan tulokseen yhteisön toiminnasta aviorikostapauksissa.

⁴³⁸ Kietäväinen-Sirén 2015, 14; Saarimäki 2014, 121; Jokiaho 2000, 142 - 143; Weeks 1989.

⁴³⁹ Frigren 2016; Phillips 1988, 362.

⁴⁴⁰ Mahkonen 1978, 30 - 31 on eritellyt epätäydellisten avioliittojen eronneisuuden ja maataloustyöväki on ollut näissä pääedustus (v. 1850 - 1889).

sosiaaliluokissa prosenttiosuudet jäivät pieniksi. Sivistyneistön naisedustusta avioerotapauksien kantajina ei ollut lainkaan. Aiemmassa tutkimuksessa avioliiton konflikteista (avio-ongelmista) on esitetty, että niitä on ilmennyt ennen kaikkea alimpien sosiaalisten statuksien edustajien aviosuhteissa⁴⁴¹. Sosiaalisen statuksen rakenne toistui kolmansien osapuolten kohdalla, poikkeuksena tehdas- ja muiden työläisten suurempi osuus.

Tarkastelin avioeroprosessin mittaa a) erillään asutun ajan ja b) avioliiton kestoa ennen käräjille tuloa näkökulmista. Hylkäystapauksissa aviopuolisoa oli odotettu alle neljä vuotta ennen käräjille tuloa. Aviorikostapauksissa kesto oli pääasiassa tuntematon tai alle neljä vuotta, mikä viittaa siihen, että puolisoista moni asui edelleen saman katon alla tai oli muuttanut erilleen uskottomuuden vuoksi. Tässä uskottomuuden aikaikkuna ja avioparien toiminta ennen käräjiä, herättävät mielenkiintoisia jatkokysymyksiä tulevalle tutkimukselle. Itse avioliiton kesto oli molemmissa pääasiassa neljä vuotta ja yli, eli avioliitot olivat hakuperusteesta riippumatta pitkiä ja keskipitkiä aviosuhteita. Myös muut tutkijat ovat saaneet vastaavia tuloksia avioliiton kestosta.

Avioero myönnettiin pääasiassa mieskantajille vaimon aviouskottomuuden perusteella. Näissä tuli olla silminnäkijähavainto luvattomasta seksuaalisuudesta ja muita raskauttavia todisteita. Hylkäyspäätöksen saaneet jatkoivat todennäköisesti erillään asumista ja valitsemaansa elämää esimerkiksi uuden kumppanin kanssa. Tuomioiden yhteydessä tuomittiin aviopuolisoita ja kolmansia osapuolia huoruudesta. Tämä vaikutti tuomittujen tulevaisuuteen rajoittamalla heidän uudelleenavioitumisoikeutta, asettamalla heidät sakko- tai vankeusrangaistukseen ja yhteisössä aviorikokseen syyllistyneen stigmaan. Oikeuskäsittelyn keskeyttäneet saivat todennäköisesti sovittua ongelmansa, joko yhdessä suhdetta tai yhteistuumin eriteillä, jatkaen. Tässä lähdeaineiston laajentaminen seurakunnan aineistoihin, kuten vihkikirjoihin ja piispaintarkastuksiin, saattaisi tuoda selvempää kuvaa käräjien jälkeisestä elämästä.

Lainsäädäntö määrittä avioerojen laadun, riippumatta mitä ongelmia ja taustavaikuttajia itse avioeroprosessissa oli. Avioeroja tuomittiin 39 tapauksesta 20, eli 19 tapausta keskeytyi tai sai hylätyn tuomion. Esimerkiksi hylätyksi tullut aviopuoliso oli yhtä

⁴⁴¹ Fiebranz 2005, 146.

yksikköä hylänneen puolison kanssa, mikäli tämän olinpaikka tiedettiin. Avioliitto ei kuitenkaan tarjonnut kristillisten oppien mukaan hylätylle avioseksuaalisuutta eikä yhteiselämää. Eli avioliitto ja näin ollen avioeroperusteet eivät palvelleet kaikkia jämsäläisiä aviopareja, ja tässä lain vanhanaikaisuus on esitetty yhdeksi perusteeksi aiemmassa tutkimuksessa⁴⁴².

Miksi Jämsä oli Keski-Suomen avioerotilastojen kärjessä? Jämsässä erottiin usein aviorikoksen vuoksi (vrt. esim. Saarijärvi s. 64 - 65). Aviorikoksiin syyllistyi pääasiassa tilaton maatalousväestö. Tästä päätellen tilattoman väestön vakiintumattomat elin-, ja työympäristöt sekä liikkumismahdollisuudet altistivat aviorikoksille ja avioeroille. Hylkäystapauksissa tutkimusajalla kiihtynyt siirtolaisuus on voinut olla yksi edistävä tekijä.⁴⁴³ Tunnetusti juuri tilaton ja varaton kansanosia lähti siirtolaisena muihin Pohjoismaihin ja aina Amerikkaan saakka onnea etsimään.⁴⁴⁴ Tässä olisi mielenkiintoista syventyä laajemman lähdeaineiston (esim. seurakunnan arkistot, kirjeenvaihto, päiväkirjat) niihin tekijöihin, jotka saivat aviopuolison lähtemään siirtolaiseksi/karkaamaan puolisoistaan.

Mistä Jämsän aviorikosten määrä sitten johtui? Ensinnäkin Jämsässä oli tapakulttuuri tuoda luvaton seksuaalisuus avioliitossa julkiselle areenalle, mikä taas ruokki avioeroja ja päinvastoin.⁴⁴⁵ Toisekseen näen, että heillä oli hankaluuksia hakea varallisuuden, tiedonpuutteen tai maantieteellisen etäisyyden vuoksi erivapausmenettelyin avioeroa. Tulevassa tutkimuksessa erokirjoista pystyy selvittämään, minkä verran jämsäläiset ovat hakeneet ylipäätään avioeroja erivapausmenettelyin ja millä perusteella. Sami Mahkonen on listannut (1980) Ivar Nylanderin (1961) tutkimukseen perustuen, että valtakunnallisesti avioeroa haettiin erivapausmenettelyin pääasiassa eripuraisuuden perusteella, jonka taustalla oli mm. riitaisuus, papiston varoitukset, yhdyselämän puuttuminen, alkoholin väärinkäyttö, uskomus uskottomuudesta ja väkivaltaisuus⁴⁴⁶. Kaikki tutkimuksessani esiin tulleet avio-ongelmat, mutta yksikään näistä ei riittänyt eroon Jämsän käräjillä.

⁴⁴² Esim. Saarimäki 2014, 122; Mahkonen 1978, 108; Mahkonen 1980.

⁴⁴³ Esim. Lius 2010, 42 on tavannut tutkimuksessaan karanteita puolisoita siirtolaisina 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

⁴⁴⁴ Esim. Pitkänen 1994. Vrt. Ruotsin siirtolaisuus: Ågren 2005.

⁴⁴⁵ Pitkänen 1994, 57.

⁴⁴⁶ Mahkonen, 1980, 105 - 110.

Uusi avioliittolaki (1929) vastasi aviosuhteen ongelmiin⁴⁴⁷ ja naisen oikeuksiin parisuhteessa ja kotipiirissä, joka oli esimerkiksi Englannissa tapahtunut jo 1857 avioliittolain uudistuksen myötä (hyvin tiukka avioeromenettely uudistui) ja Ruotsissa avioliittolainsäädäntöä uudistettiin useaan otteeseen. Suomessa katsottiinkin oppia Ruotsin menettelyistä ja muutoksista, lisäksi muutosta vaadittiin ja lainsäädäntöä kritisoitiin kansan toimesta.⁴⁴⁸ Avioliittolain (1929) uudistus ei kuitenkaan tehnyt vielä mahdolliseksi yhteisestä sopimuksesta (ja muista vaikuttajista) solmitun avioliiton purkamista yhteisestä sopimuksesta. Vasta 1980-luvulla lain uudistuksen myötä poistui syyllisyysperiaate ja jahti syytästä saattoi loppua.⁴⁴⁹ Avioliitto säänneltynä instituutiona jatkaa edelleen muuntautumista ajan arvoihin ja osapuolten tarpeisiin. Avioliittolainsäädäntö ottaa uuden askeleen vuonna 2017, kun sukupuolineutraali avioliitto mahdollistuu lakiuudistuksen myötä. Samalla avioerotilastot mahdollistavat tuleville historiantutkijoille monipuolisemman lähdeaineiston.

⁴⁴⁷ Lius 2010, 13: Avioperusteet lakiuudistuksen (AL/1929): hylkääminen, aviorikos, sukupuolitauti, brutaali väkivalta, tietty rangaistus rikoksesta, huumaavien aineiden väärinkäyttö, puolison parantumaton mielisairaus/tylsämielisyys, puolison katoaminen ja min. kahden vuoden erillään asuminen.

⁴⁴⁸ Mahkonen 1978, 114 - 115; Räisänen 1995.

⁴⁴⁹ Esim. Lidman 2015.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä:

Jämsän tuomiokunta

Jämsän kärjäkunta

Varsinaisasiain pöytäkirjat 1890 - 1910 (I Ca: 123 - 159)

Jämsän seurakunta

Jämsän seurakunnan arkisto

Asumus- ja avioeropäätökset 1890 - 1916 (I Jaa:1)

LAINSÄÄDÄNTÖ

Kirkkolaki 1686 (1986), Kircko-Laki ja Ordningi 1686. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. (Hellemaa, Lahja-Irene, Jussila, Anja & Parvio, Martti (toim.). Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kirkkolaki 1869 (1930), Suomen evankelilais-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset 23.5.1930. (Loimaranta, Yrjö). Porvoo: WSOY.

Rikoslaki 1889 (1919), Suomen rikoslaki, annettu 19.12.1889, muutoksineen ja lisäyksineen. A.E. Andersson (toim.) Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Ruotsin Valtakunnan Laki 1734 (1909), Hyväksytty ja noudatettavaksi otettu valtiopäivillä vuonna 1734, Suomen Suuriruhtinasmaassa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS, ARTIKKELIT JA OPINNÄYTTEET

Aalto, Seppo (1996), Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621 - 1700. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Alapuro, Risto 1980 (1894), Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Valkonen, T. ym. (toim.) Suomalaiset: yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Juva: WSOY.

Autio, Hanna-Leena (2009), Sukupuoli, vastuu ja vallan rajat. Avioriitoja 1840-luvun Ikaalisisista. Pro-gradu -työ: Tampereen yliopisto, historiatieteen ja filosofian laitos.

Autio, Kalle (2010), Jämsän käräjillä. Tuomiokirjat väestöryhmien välisten ristiriitojen kuvaajana vuosina 1905 - 1917. Pro-gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, Suomen historia.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994), *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Vesa Raskila (toim. ja suom.) Helsinki: Gaudeamus.

Dahl, Ottar (1971), *Historiantutkimuksen metodiopin peruspiirteitä*. Helsinki: Wellin+Göös Ab.

Eilola, Jari (2002), ”Cuickoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin” - patriarkaalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteetin muodostuminen, Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.) *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 100 - 127.

Eilola, Jari (2009), *Gossip, Social Knowledge, and the Process of Social Stigmatisation*. Teoksessa P.Karonen (toim.) *Hopes And Fears For The Future in Early Modern Sweden, 1500 - 1800*. Helsinki: SKS. 159 - 183.

Elomaa, Hanna (2001), *Mikrohistoria johtolankojen jäljillä*. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki, *Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 59 - 74.

Erickson, Amy Louise (2005) *The marital economy in comparative perspective*. Teoksessa Ågren Maria ja Erickson Louise (toim.) *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900*. England: Ashgate, 3 - 22.

Fiebranz, Rosemarie (2005), *Marital conflict over the gender division of labour in agrarian households, Sweden 1750 - 1850*. Teoksessa Ågren Maria ja Erickson Louise (toim.) *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900*. England: Ashgate, 141 - 156.

Frigren, Pirita (2016), *Kotisatamassa: merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Haapala, Pertti (1989), *Sosiaalhistoria: Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Hammerton, A. James, 1992 (1995), *Cruelty and companionship. Conflict in Nineteenth-Century Married Life*. London: Routledge.

Hapuli, Ritva (2001), Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki, *Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen*. Tietolipas 175. Hämeenlinna: Suomen Historiallinen Seura, 358 - 375.

Heininen, Simo & Heikkilä, Markku (2010), *Suomen Kirkkohistoria*. Helsinki: Edita.

Helin, Markku (1974), *Suomaalainen avioeroproosessi*. Helsinki: Tammi.

Häggman, Kai (1994), *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.

Häggman Kai (1996), *Johdatus perhehistoriaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Huovinen, Lauri (1987), *Varsinais-Suomen seurakuntaelämä autonomian ajalla (1809 - 1917) Varsinais-Suomen historia VIII,5*. Turku: Varsinais-Suomen Maakuntaliitto.

Johansen, Hanne Marie (2005), Marriage trouble, separation and divorce in early modern Norway. Teoksessa Ågren Maria ja Erickson Louise (toim.) *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900*. England: Ashgate, 175 - 189.

Jokiaho, Mika (2000), Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden: Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540 - 1690). Teoksessa Matikainen, Olli (toim.) *Rikos historiassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 117 - 180.

Jokiaho, Mika (2002) Miehen kunnia ja maine 1600-luvun pohjalaisessa maalaistyhteisössä. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.) *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203 - 220.

Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu (2005), *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.

Karonen(a), Petri (2002), Johdanto: Moninainen patriarkaalisuus - normien ja käytäntöjen solmukohdat. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.) *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 10 - 27.

Karonen(b), Petri (2002). Patriarkaalisen järjestyksen monet todellisuudet. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.) *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 255 - 259.

Kietäväinen-Sirén, Hanna (2015), Erityinen ystävyys: Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650 - 1700). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koskivirta, Anu (2007), Kansan ja esivallan kohtaamisia esiteollisen ajan Suomessa. Teoksessa Häggman, Kai, et al. (toim.) *Suomalaisen arjen historia 2: Säätyn Suomi*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 150 - 177.

Kulha, Keijo K. (1974), *Vanhan Jämsän historia 1860-luvulta vuoteen 1925*. Suur-Jämsän historiasarja, Vanhan Jämsän historiatoimikunta. Turku.

Laitinen, Erkki (1988), Väestö ja yhteiskunta. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), *Keski-Suomen historia 2*. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto, 64 - 139.

Lempa, Heikki (2000), Historia, tunteet ja instituutiot. Lähtökohtia tunteiden historiaan. Teoksessa Kettunen, Pauli, et al. (toim.) *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista*. Osa 1. Turku: Kirja-Aurora. 167 - 186.

Lidman, Satu, (2015). *Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Lidman, Satu (2014), To report or not? To punish or not? Teoksessa Matikainen, Olli & Lidman, Satu (toim.) *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500 - 1900*. *Studia Historica* 84. Helsinki: SKS, 87 - 106.

Lidman, Satu, (2011). *Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä*. Porvoo: Atena Kustannus Oy.

Liliequist, Jonas (2002), Käänteinen vaimokuri: Diskurssi avioliittoon kuuluvasta miehisyydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.) Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalista järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450 - 1860). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 73 - 99.

Lius, Henriikka (2010), Mikä rikkoi avioliiton? Avioerot viidessä pohjoiskarjalaisessa kunnassa vuosina 1920 - 1939. Pro-gradu -työ: Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Suomen historia.

Lukkarinen, J. (1933) Suomalaisten naimatapoja: Aineksia suomalaisen kansojen avioliiton historiaan. Teoksessa Kansantieteellisiä kuvauksia 3 - 5. Tampere: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Mahkonen, Sami (1978), Johdatus perheoikeuden historiaan. Helsinki: Suomen Lakimiesliitto.

Mahkonen, Sami (1980), Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 149. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Markkanen, Erkki, (1988), Keski-Suomen taloushistoria. Teoksessa Mauno Jokipii (toim.), Keski-Suomen historia 2. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto, 140 - 315.

Markkola, Pirjo (2007), Suomalaisen naisen ja miehen elämänkaari. Teoksessa Häggman, Kai, et al. (toim.) Suomalaisen arjen historia 2: Säätyn Suomi. Porvoo: WS Bookwell Oy, 250 - 269.

Matikainen, Olli & Lidman, Satu (2014), Histories of social control. Teoksessa Matikainen, Olli & Lidman, Satu (toim.) Morality, Crime and Social Control in Europe 1500 - 1900. *Studia Historica* 84. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 7 - 16..

Matt, Susan J. (2011) Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out. *Emotion Review* 3 (1), 117 - 124.

Mäki-Torkko, Johanna (2004), Avioerot Jyväskylässä vuosina 1942 - 1947. Pro-gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, Suomen historia.

Nieminen, Anna-Liisa (2003), ”Skijobref bewiljas”: epäonnistuneet avioerot Göteborgin hiippakunnassa vuosina 1774 - 1778. Pro-gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, Suomen historia.

Nieminen, Armas (1951), Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Väestöliiton tutkimuslaitoksen julkaisusarja A:6.

Nieminen, Armas, (1993), Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta nykypäivään. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Niiranen, Timo (1986), Erotiikan kulttuurihistoria. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Ollila, Anne, (2001), Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki, Kulttuurihistoria - Johdatus tutkimukseen. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. 75 - 90.

Phillips, Roderick, (1988), *Putting Asunder. A history of divorce in Western society.* Cambridge University Press.

Pitkänen, Kari (1994), Suomen väestön historialliset kehityslinjat. Teoksessa Koskinen, S. Martelin, T. Notkola, I. Notkola, V. Pitkänen, K. (toim.) *Suomen väestö.* Hämeenlinna: Karisto Oy, 19 - 63.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi (1995), *Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa.* Mikkeli: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Rautiala, Matti, (1984), *Avioliiton päättäminen ja purkaminen.* Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Rossi, Päivi (1995), Keski-Suomen tuomiokunnat ja niiden arkistot Jyväskylän maakunta-arkistossa. Teoksessa Roiko-Jokela, H. & Pitkänen, T. (toim.) *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina.* Jyväskylä: Jyväskylän historiallinen yhdistys.

Räisänen, Arja-Liisa (1995), *Onnellisen avioliiton ehdot: Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865 - 1920.* Helsinki: SKS.

Saarimäki, Pasi (2006), *Avioliitto-odotuksiin kytkeytyvät naimattomien ihmisten seksuaalisuus ja sen seuraukset: normit, performatiivisuus ja sukupuoli kesksuomalaisessa maaseutuyhteisössä ja käräjillä 1800-luvun jälkipuoliskolla.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Saarimäki, Pasi (2010), *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit: Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Saarimäki, Pasi (2014), *Legislative and judicial effects of forbidden sexuality on engagements and marriages in late nineteenth-century central Finland.* Teoksessa Matikainen, Olli & Lidman, Satu (toim.) *Morality, Crime and Social Control in Europe 1500 - 1900.* Studia Historica 84. Helsinki: SKS, 107 - 126.

Sandvik, Hilde (2005), *Decision-making on marital property on Norway, 1500 - 1800.* Teoksessa Ågren Maria ja Erickson Louise (toim.) *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900.* England: Ashgate, 111 - 126.

Seise, Kati (1994), *Sitä älköön ihminen erottako. Avioerot Tampereella 1881 - 1929.* Pro-gradu -työ: Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos, Suomen historia.

Seppälä, Toivo (1977), *Miten elää avioliitossa?* Helsinki: Kuva ja sana.

Sjögren, Karlsson (2009), *Hopes and Fears of Marriage. Violence, Ownership and Power in early Eighteenth-Century Sweden.* Teoksessa P. Karonen (toim.) *Hopes And Fears For The Future in Early Modern Sweden, 1500 - 1800.* Helsinki: SKS. 184 - 205.

Sogner, Solvi, Cronberg, Marie Lindstedt & Sandvik, Hilde (2000), *Women in Court.* Teoksessa Östberg, Eva & Sogner, Solvi Bauge (toim.) *People Meet the Law. Control and Conflict-handling in the courts.* Otta: AIT Otta AS. 167 - 201.

Stark, Laura (2011), *The Limits of Patriarchy: How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rular Gender Rights in the 19th-Century Finnish-Language Press.* Helsinki: SKS.

Stone, Lawrence (1990), *Road to Divorce: England 1530 - 1987*. Oxford: Oxford University Press.

Toivanen, Timo (2000), *Mikrohistoriasta ja aikasarjoista*. Teoksessa Kettunen, Pauli, et al. (toim.) *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 1*. Turku: Kirja-Aurora. 447 - 462.

Uotila, Merja (2014), *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä: prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810 - 1840*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkuna, H. J. Kustaa (2015), *Juomareiden valtakunta: Suomalaisten känni ja kulttuuri 1500 - 1850*. Helsinki: Teos.

Weeks, Jeffrey 1989 (1981), *Sex, politics and society: The regulation of sexuality since 1800*. 2. painos. *Themes in British Social history*. Singapore: Logman.

Westermarck, Edward (1932), *Avioliiton historia (A Short History of Marriage)*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino.

Ylikangas, Heikki, Johansen, Jens Christian V., Johansson, Kenneth & Naess, Eyvind Hans (2000), *Family, State and Patterns of Criminality: Major Tendencies in Work of the Courts, 1550 - 1850*. Teoksessa Östberg, Eva & Sogner, Solvi Bauge (toim.) *People Meet the Law. Control and Conflict-handling in the courts*. Otta: AIT Otta AS. 57 - 139.

Ågren, Maria (2005), *Individualism or self-sacrifice? Decision-making and retirement within the early modern marital economy in Sweden*. Teoksessa Ågren Maria ja Erickson Louise (toim.) *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400 - 1900*. England: Ashgate, 221 - 235.

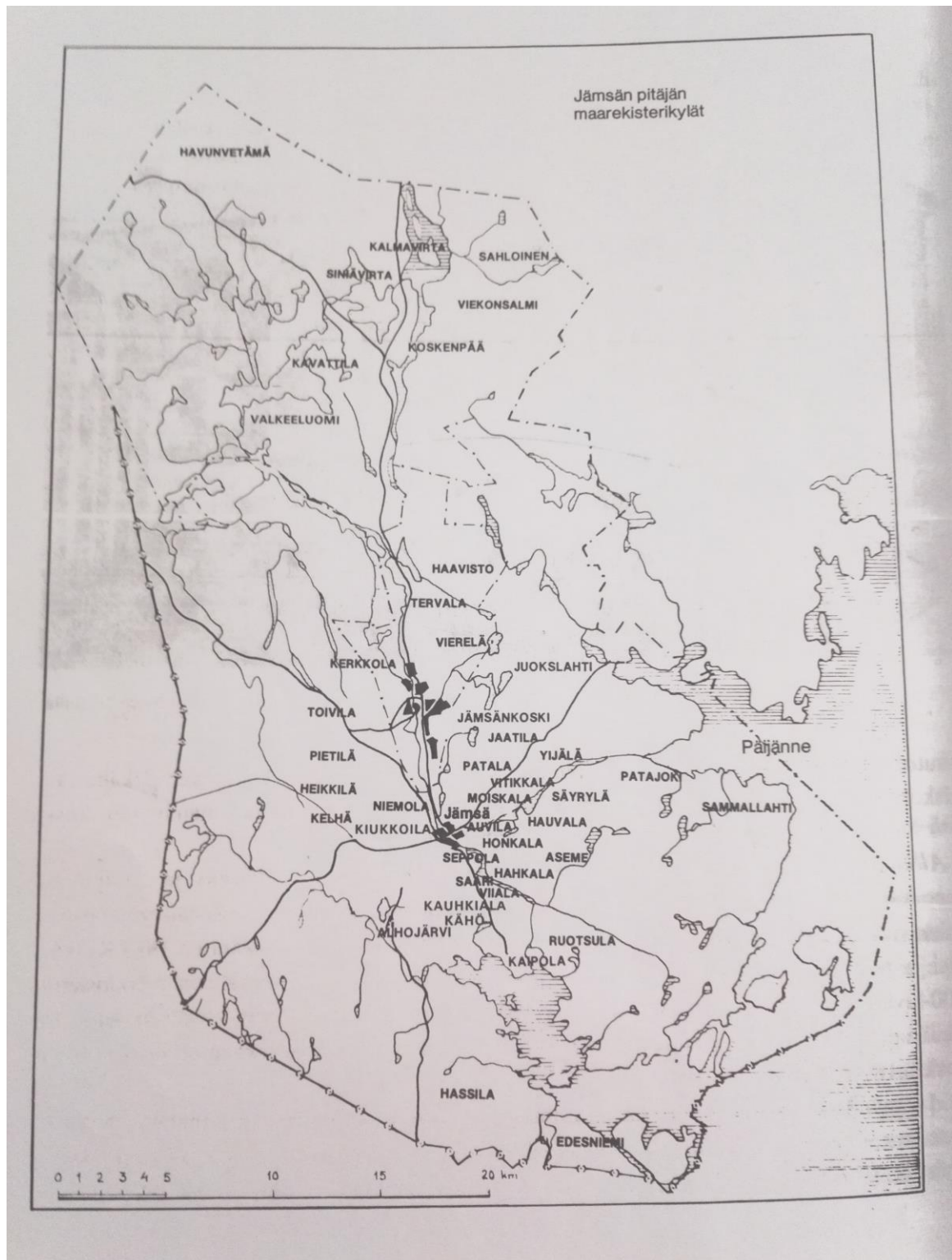
Östberg, Eva & Sandmo, Erling (2000), *Introduction*. Teoksessa Östberg, Eva & Sogner, Solvi Bauge (toim.) *People Meet the Law. Control and Conflict-handling in the courts*. Otta: AIT Otta AS. 9 - 26.

Östberg, Eva, Lennartsson, Malin & Naess, Hans Eyvind (2000), *Social Control Outside or Combined with the Secular Judicial Arena*. Teoksessa Östberg, Eva & Sogner, Solvi Bauge (toim.) *People Meet the Law. Control and Conflict-handling in the courts*. Otta: AIT Otta AS. 237 - 276.

Östberg, Eva & Lindström, Dag, (1988), *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*. Lund: btj datafilm.

LIITTEET

Liite 1.

Liite 1. Jämsän pitäjän maarekisterikylät. Lähde: Kulha 1974, 54.